magazin istoric

ANUL XIV Nr. 9 (162)
SEPTEMBRIE 1980

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XIV

Nr. 9 (162)

septembrie 1980

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

① ②

③ ④

SUMAR

AL XV-LEA CONGRES INTERNAŢIONAL DE ŞTIINŢE ISTORICE

- Mesajul preşedintelui NICOLAE CEAUŞESCU 2
- Bucureşti — capitala istoriografiei mondiale 4
- Mesajul Congresului 6
- 1894. Un diplomat columbian solidar cu românii transilvani: *Cornelia Bodea* 7
- Civilii în război: *E. Russel Chamberlin* 10
- În solie la Ivan cel Groaznic (II): *Leonid A. Iuzefovici* 13
- Varşovia — o carte de istorie multiseculară: *Elisabeta Ioniţă* 16

România în istoria Europei: *Emanuel Turczynski* 18

Amintiri: *Radu Rosetti* 19

Dave şi stăpînii lor — Polovragi: *Fl. Marinescu* 24

Diktatul de la Viena: *Mircea Muşat* 27

Cetatea Bran şi destinul lui Vlad Ţepeş: *Emil Stoian* 33

1866 — un plan de reîntregire a ţărilor române: *Liviu Rotman* 34

Cursa şi corsarii: *Auguste Toussaint* 38

Străvechea civilizaţie a Hanoiului 43

Independenţa Braziliei: *Gheorghe R. Burlacu* 47

Pieile-roşii la Societatea Naţiunilor: *Jean Martin* 50

Sfîrşitul lui Şerban Cantacuzino: *Miodrag Milin, Alexandru Popescu* 53

- Concursul Magazin istoric, ediţia II/1980... 26
- Cărţi sosite la redacţie... 59
- Cîştigătorii Concursului Magazin istoric, ediţia I/1980... 60
- Poşta Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

① Obiecte decorative din barocul brazilian al secolelor XVII-XVIII **(Brazilia se proclamă independentă,** p. 47)

② Detaliu de pe o statuetă din lemn pictat, reprezentîndu-l pe **Dharmapâla** (Cel care încurajează binele). Artă vietnameză **(Străvechea civilizaţie a Hanoiului,** p. 43)

③ Lupta de la Texel (29 iunie 1694), la care a participat vestitul corsar francez Jean Bart **(Cursa şi corsarii,** p. 38)

④ Tipuri de indieni din America de Nord; statuete din lemn de la sfîrşitul veacului trecut **(Pieile-roşii se adresează Societăţii Naţiunilor,** p. 50)

Mesajul adresat de tovarăşul NICOLAE CEAUŞESCU participanţilor la cel de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice de la Bucureşti

Doamnelor şi domnilor,
Stimaţi tovarăşi,

Îmi face plăcere ca, la deschiderea celui de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, care îşi începe astăzi lucrările în Bucureşti — capitala României socialiste, să vă adresez dumneavoastră, participanţilor la această prestigioasă reuniune internaţională, un salut călduros şi cele mai bune urări.

Ţara noastră este bucuroasă să găzduiască această importantă manifestare ştiinţifică internaţională care îşi propune să dezbată şi să aducă noi contribuţii la adîncirea cunoaşterii istorice, la elucidarea unor probleme deosebit de importante privitoare la evoluţia umanităţii, la dezvoltarea şi influenţarea reciprocă a diferitelor civilizaţii ce s-au succedat de-a lungul secolelor, la procesul complex al formării popoarelor şi naţiunilor, al constituirii şi afirmării statelor naţionale. Apreciem ca deosebit de important faptul că pe ordinea de zi a Congresului dumneavoastră se află, de asemenea, dezbaterea unor aspecte ale dezvoltării istorice contemporane, a proceselor şi tendinţelor actuale ale evoluţiei societăţii omeneşti, a problemelor majore ale păcii şi progresului în epoca noastră. Prin toată această vastă problematică, Congresul dumneavoastră este menit să se înscrie ca un eveniment de seamă în viaţa ştiinţifică internaţională, în dezvoltarea ştiinţelor istorice, şi, totodată, ca o contribuţie pozitivă la mai buna cunoaştere şi apropiere dintre popoare, la întărirea încrederii şi colaborării internaţionale, la cauza generală a înţelegerii, destinderii şi păcii în întreaga lume.

În actualele condiţii internaţionale, care sînt deosebit de complexe, cea mai înaltă îndatorire şi răspundere a istoricilor este ca, studiind dezvoltarea societăţii, evenimentele istorice, să desprindă din uriaşa comoară de experienţă acumulată de-a lungul mileniilor şi să îmbogăţească activitatea prezentă şi viitoare cu învăţăminte şi concluzii pentru mersul înainte al popoarelor pe calea ivilizaţiei, pentru pacea şi progresul întregii umanităţi.

Această misiune nobilă a istoriei se cere cu atît mai puternic accentuată astăzi, cînd — după cum se ştie — evoluţia contemporană este marcată de un şir de probleme grave şi profunde, de fenomene şi manifestări care creează pericole tot mai mari la adresa păcii şi independenţei popoarelor, a civilizaţiei întregii omeniri. În aceste împrejurări se impune mai mult ca oricînd unirea şi conlucrarea tot mai strînsă a popoarelor, a forţelor înaintate de pretutindeni pentru a opri această evoluţie periculoasă a evenimentelor, pentru a pune capăt încordării şi tensiunii din viaţa internaţională şi a asigura reluarea şi continuarea politicii de destindere, colaborare şi pace, de deplină egalitate şi respect al independenţei şi suveranităţii popoarelor.

În viaţa internaţională a avut loc, în prima parte a acestui an, o încordare deosebit de puternică, iar în prezent, ca urmare a acţiunii hotărîte a popoarelor, a opiniei publice mondiale, care nu s-au lăsat antrenate în măsuri extreme şi au refuzat să facă jocul politicii de forţă şi de ameninţare cu forţa, asistăm la o oarecare diminuare a încordării din viaţa internaţională. Totuşi, în fapt, problemele care au generat această încordare există, n-au fost soluţionate. Pe diferite meridiane ale lumii se menţin încă stări de conflicte şi tensiune, manifestări ale politicii de forţă, cursa înarmărilor cunoaşte proporţii uriaşe, împovărînd tot mai greu popoarele şi sporind pericolul unor noi războaie nimicitoare. În faţa acestor realităţi este necesar să se facă totul pentru a se asigura soluţionarea pe cale paşnică a tuturor acestor mari şi grave probleme care confruntă omenirea, pornindu-se de la respectul independenţei şi suveranităţii fiecărei naţiuni, de la necesitatea instaurării unor relaţii cu adevărat noi, de deplină egalitate, de încredere şi largă colaborare între naţiuni.

Se impune în mod deosebit să se acţioneze cu toată hotărîrea pentru instaurarea unui climat de pace şi securitate pe continentul european, de unde au pornit în secolul nostru două războaie nimicitoare şi unde se află în prezent cea mai mare concentrare de arme,

inclusiv atomice. În acest sens este necesar să se facă totul pentru buna pregătire și desfășurare a reuniunii de la Madrid încît aceasta să corespundă așteptărilor popoarelor, să dea un nou și puternic impuls dezvoltării largi și neîngrădite a colaborării statelor europene și, în mod deosebit, să pună pe primul plan convocarea unei conferințe consacrate dezarmării și dezangajării militare pe continent. În general, pornind de la realitatea că în lumea de azi cursa înarmărilor cunoaște proporții fără precedent, că anul acesta se cheltuiește pentru înarmări uriașa sumă de 500 de miliarde de dolari, trebuie făcut totul pentru încetarea cursei înarmărilor, pentru oprirea amplasării de noi rachete și arme de distrugere în masă, pentru trecerea la măsuri practice, concrete de dezarmare, îndeosebi de dezarmare nucleară, pentru alocarea uriașelor fonduri absorbite de înarmări în scopul asigurării progresului economic și social al popoarelor rămase în urmă, al dezvoltării civilizației umane. Este necesar, de asemenea, să se acționeze cu mai multă hotărîre pentru lichidarea stării de subdezvoltare în care se mai află o mare parte a omenirii, a marilor decalaje care despart țările sărace de țările bogate. În acest sens trebuie să se acorde o mare importanță apropiatei sesiuni a O.N.U., consacrată noii ordini economice internaționale.

Viața, realitățile lumii de azi demonstrează că soluționarea justă și durabilă a tuturor acestor mari probleme este de neconceput fără participarea activă, în condiții de deplină egalitate, a tuturor statelor, fie ele mari, mijlocii sau mici, fără deosebire de orînduire socială. Istoria poate aduce, desigur și ea o contribuție importantă la stimularea eforturilor și a conlucrării popoarelor pentru rezolvarea acestor mari probleme ale epocii noastre. Relevînd învățămintele trecutului — atît factorii care au favorizat progresul și civilizația cît și cauzele care au dus la perioade de regres, la războaie și suferințe — istoria poate mobiliza larg conștiințele oamenilor de pretutindeni, popoarele din întreaga lume pentru a spune un NU hotărît războiului, politicii de înarmări, de forță și de amenințare cu forța, pentru a se asigura soluționarea exclusiv pe cale pașnică, prin tratative, a problemelor litigioase evitîndu-se conflictele și înfruntările militare, pentru apărarea celui mai fundamental drept al oamenilor, al națiunilor: **dreptul la viață, la pace, la existența liberă și independentă**.

România participă activ la întreaga viață internațională, la eforturile pentru destindere și securitate, pentru întărirea încrederii și colaborării între națiuni. În acest spirit țara noastră acționează larg pentru dezvoltarea relațiilor sale cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială, pentru promovarea largă în viața internațională a principiilor deplinei egalități în drepturi, respectării independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, ale nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forța în raporturile dintre state.

În cadrul întregii politici a statului nostru socialist, acționăm ca cercetarea istorică națională să servească neabătut cauza înțelegerii și bunei vecinătăți, a prieteniei și colaborării popoarelor, a păcii și securității internaționale. În acest sens, pornim de la necesitatea de a pune cît mai deplin în lumină procesele obiective, deosebit de complexe, care au avut loc în această parte a Europei și care au dus la formarea și dezvoltarea poporului nostru, ca și a popoarelor vecine, au determinat conviețuirea, influențarea reciprocă și întrajutorarea lor de-a lungul veacurilor.

Anul acesta sărbătorim împlinirea a 2 050 de ani de la constituirea primului stat dac centralizat și independent — prilej de a adînci și mai mult cunoașterea trecutului istoric, a caracteristicilor definitorii ale procesului de formare a poporului român, a condițiilor materiale, sociale și spirituale specifice care i-au creat o fizionomie proprie și au determinat întreaga sa evoluție ulterioară. Strămoșii noștri, dacii, împreună cu romanii au dat naștere poporului român, au creat aici un stat puternic și au dus lupte grele pentru dezvoltarea de sine stătătoare. În același timp, ei au conlucrat activ cu popoarele vecine, cu celelalte mari civilizații ale antichității, pentru a înainta pe calea progresului. Cercetarea noastră acționează pentru a pune cît mai puternic în evidență această realitate istorică, arătînd, cu argumentele și dovezile materiale ale trecutului, că însăși existența națiunilor noastre de azi este, pînă la urmă, rezultatul faptului că înaintașii au știut să găsească calea de a se sprijini și colabora strîns, atît la bine cît și în momente grele. Apreciem că, acționînd în felul acesta, cercetarea istorică servește pe deplin politica statului nostru socialist, de colaborare și bună vecinătate, de întărire a încrederii și înțelegerii între națiuni.

Trăim o epocă de profunde prefaceri revoluționare, naționale și sociale, de schimbări adînci în raportul mondial de forțe, o epocă în care popoarele lumii își afirmă cu tot mai multă hotărîre voința de a trăi libere, deplin stăpîne pe destinele lor, de a conlucra fructuos într-un climat de pace și securitate. Avem deplină încredere că, acționînd unite, popoarele, forțele înaintate ale umanității pot asigura pacea și securitatea internațională, pot făuri o istorie nouă, fără războaie și vărsări de sînge, pot edifica și lăsa generațiilor viitoare o lume mai bună și mai dreaptă!

Doresc să-mi exprim, încă o dată, convingerea că lucrările celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice se vor înscrie ca o contribuție pozitivă la împlinirea acestor înalte deziderate, la eforturile generale pentru o mai bună cunoaștere și colaborare între națiuni, pentru afirmarea idealurilor umaniste de pace și progres în întreaga lume.

Cu această convingere, urez succes deplin lucrărilor Congresului!

NICOLAE CEAUȘESCU

Președintele Republicii Socialiste România

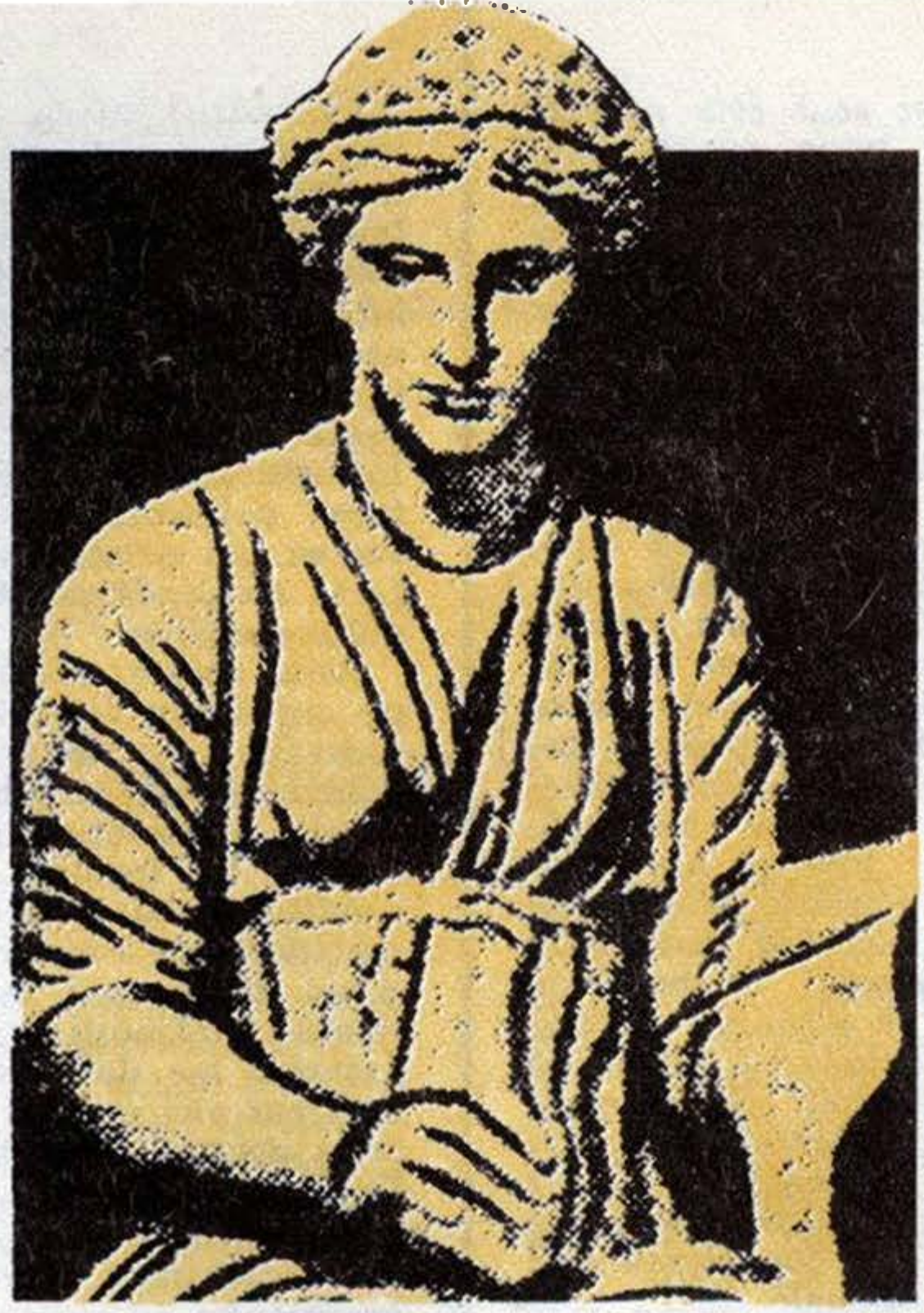

August 1980: BUCUREŞTI — CAPITALA ISTORIOGRAFIEI MONDIALE

În miezul acestei veri, între 10 şi 17 august, ţara noastră a fost gazda celui de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, care a reunit 2 712 participanţi din 66 ţări: Albania, Algeria, Andorra, Argentina, Australia, Austria, Belgia, Brazilia, Bulgaria, Burundi, Camerun, Canada, Cehoslovacia, Chile, China, Ciprul, Republica Coreea, R.P.D. Coreană, Cuba, Danemarca, Ecuador, Elveţia, Finlanda, Franţa, Gabon, R.D. Germană, R.F. Germania, Grecia, India, Iordania, Irak, Iran, Irlanda, Islanda, Israel, Italia, Iugoslavia, Japonia, Kuweit, Liban, Luxemburg, Marea Britanie, Maroc, Mexic, Mongolia, Nigeria, Norvegia, Olanda, Panama, Polonia, Portugalia, România, Senegal, Spania, S.U.A., Sudan, Suedia, Tunisia, Turcia, Ungaria, U.R.S.S., Vatican, Venezuela, Vietnam etc. Această cinste i-a revenit Bucureştiului, după ce precedentele reuniuni mondiale ale istoricilor s-au ţinut, în perioada postbelică, la interval de cinci ani, în metropole cunoscute pentru intensitatea vieţii lor cultural-ştiinţifice: Paris, Roma, Stockholm, Viena, Moscova, San Francisco.

Congresul s-a deschis în după-amiaza zilei de 10 august, în Sala mare a Palatului. În cadrul şedinţei inaugurale s-a dat citire mesajului preşedintelui Republicii Socialiste România, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, care a fost urmărit cu deosebit interes şi subliniat cu îndelungi aplauze de către participanţi. În aceeaşi şedinţă, a vorbit Mihnea Gheorghiu, preşedintele Comitetului de organizare, preşedintele Academiei de ştiinţe sociale şi politice a R.S. România, după care reprezentantul UNESCO Vladimir Stepanek a adresat participanţilor un cuvînt de salut în numele Organizaţiei Naţiunilor Unite pentru educaţie, ştiinţă şi cultură.

În continuare, în discursul său, despre *Comunitatea ecumenică a istoricilor*, preşedintele Comitetului internaţional de ştiinţe istorice, Karl D. Erdmann, a subliniat rolul constructiv al militanţilor de pe tărîmul istoriei, indiferent de ţara căreia îi aparţin şi de metodologia pe care o folosesc. În sfîrşit, Ştefan Pascu, preşedintele Comitetului naţional al istoricilor din R.S.R., a conferenţiat despre *Geneza popoarelor de origine romanică. Originea şi dezvoltarea istorică a poporului român*.

Lucrările congresului s-au desfăşurat pe secţii. În cadrul secţiei I, *Mari teme*, s-au prezentat rapoartele: *Europa de Est, arie de convergenţă a civilizaţiilor; Forme şi probleme ale păcii în istorie: Statele federative şi pluraliste; Femeia în societate.*

La a doua secţie, *Metodologie*, au fost susţinute patru rapoarte: *Limbajul istoricului; Locul şi rolul predării istoriei, în învăţămîntul secundar, în ceea ce priveşte formarea omului sec. XX; Probleme şi metode ale istoriei orale; Demografie, epidemie, ecologie.*

În cadrul secţiei III, *Secţiunea cronologică*, *Antichităţii* i s-au consacrat rapoarte ca: *Formarea statelor în Asia veche şi contactele dintre acestea; Influenţe reciproce între cultura greacă şi cea autohtonă în bazinul Mării Negre; Religie şi politică la jumătatea sec. IV, în partea de răsărit a Imperiului roman* şi altele — toate în contextul *Relaţiilor dintre est şi vest.* Tot în domeniul antichităţii, de data aceasta în ciclul *Civilizaţii şi societăţi*, s-au citit comunicări despre *Feudalismul hitit şi influenţele sale; Probleme controversate în istoria culturii greceşti; Criza sec. III e.n.; Dacii şi civilizaţia lor; Împărat şi rege în antichitatea tîrzie şi în perioada bizantină timpurie* etc.

În cadrul aceleiaşi secţiuni cronologice, *Evul mediu* a avut două obiecte principale de studiu. Sub titlul general de *Mutaţii sociale*

și economice s-au ascultat rapoartele *Statul feudal Kokouryo și mormintele sale cu fresce; Curentele de gîndire rațională în Orientul Apropiat în sec. IX; Structurile familiei în Occidentul medieval; Colonizarea pe baza dreptului valah și dezvoltarea păstoritului pe teritoriul Slovaciei; Structuri economice și sociale în sec. X și XI* și altele. Cel de-al doilea grup de probleme privind evul mediu — *Raporturile est-vest* — a avut ca subiecte de dezbateri *Interdependența culturilor evreiască, islamică și creștină în Occidentul medieval; Europa continentală și zona mărilor Nordului și Baltică în evul mediu timpuriu (900-1200); Bizanțul și țările scandinave; Ciprul ca loc de trecere între est și vest, în timpul cruciadelor timpurii (1099-1291); Drumurile comerciale levantine și Europa de Est în evul mediu* etc.

Istoria modernă s-a divizat, în cadrul aceleiași secțiuni cronologice, în trei cicluri: *Relațiile între continente și popoare* au fost ilustrate de rapoartele *Colonizatori și băștinași: către o istorie mai obiectivă a Noii Franțe (Canada); Islamicii în dinastia chineză Qing; Tipologia renașterii naționale în țările Europei Centrale și de Sud-Est; Soluționarea unei crize: Congresul de la Berlin și perioada următoare* etc.

Al doilea ciclu al istoriei moderne, *Idei și societăți*, a fost alcătuit din rapoartele: *Problema dreptului la rezistență în sec. XVI; Mișcări țărănești în Europa sec. XVI-XVIII; Intelectualii și puterea în Italia vechiului regim; Iluminismul în centrul și sud-estul Europei și implicațiile lui politice; „Vakoufi" — o instituție socială și umanitară a Imperiului otoman; Gîndirea socială progresistă din Rusia și Europa Occidentală în sec. XIX (Probleme de înrîurire reciprocă); Controlul social în Anglia victoriană; 1830: revoluții și reforme în Europa* etc.

Cel de-al treilea grup, *Economii*, s-a concentrat asupra cîtorva obiective: *Forme de dependență în Africa precolonială; Repercusiuni economice asupra Europei ale descoperirii și cuceririi Americii; Achiziții sau „creșcătorii" de sclavi — două posibilități de furnizare a mîinii de lucru pentru plantațiile din Lumea Nouă; Apariția relațiilor capitaliste în Coreea; Reacția Chinei față de penetrația comerțului occidental (1839-1949)* etc.

În sfîrșit, tot în interiorul secțiunii cronologice, *Istoria contemporană* s-a orientat pe patru direcții: la prima, *Relații internaționale*, raportorii s-au ocupat de: *Încercări de realizare a unității arabe în sec. XX; Declinul sistemului mondial imperialist și probleme ale păcii în Asia sec. XX; Rolul micilor puteri în relațiile internaționale din sec. XX; Fenomenul neutralității în cele două războaie mondiale* etc. Al doilea ciclu, *Politică internă și economie*, a abordat *Dezvoltarea și subdezvoltarea în lumea sec. XX; Minorități naționale în Europa de Sud-Est; Legăturile între structura întreprinderilor și revoluția industrială a sec. XX; Marea criză economică (1929-1933) și Europa de Est și Centrală; Economia norvegiană în perioada postbelică* etc.

Cel de-al treilea ciclu, *Societăți*, a găzduit comunicările: *Formarea elitelor autohtone în țările recent decolonizate; Progresul tehnico-științific și coexistența pașnică în epoca contemporană; Reformele agrare în perioada interbelică; Politica partidelor, stabilitate politică și schimbări sociale în Irlanda (1932-1973).*

Ultimul ciclu, *Muncă și gestiune în conducerea industriei în sec. XX: forme de cooperare*, a inclus prezentarea rapoartelor: *Cu privire la istoria colaborării dintre patroni și muncitori în Republica Federală Germania; Muncă și organizare în conducerea industriei în Anglia sec. XX; Salariați și patroni în legislația italiană contemporană; Muncitori și întreprinzători în Statele Unite ale Americii (sec. XX); Clasa muncitoare din U.R.S.S. și problema conducerii producției; Schiță a dezvoltării istorice a autoconducerii muncitorești în Iugoslavia (1950-1965); Conflicte de muncă generate de raționalizarea personalului în Franța 1919-1929; Conducerea și controlul muncitoresc în întreprinderile proprietate socială din Israel* etc.

Două zile ale congresului au fost rezervate unor organisme internaționale afiliate și neafiliate la Comitetul internațional de științe istorice, precum și unor comisii interne. În prima categorie, a organismelor internaționale afiliate, și-au desfășurat reuniuni: *Asociația internațională de studii bizantine (Insulele și litoralul ca puncte de contact ale lumii bizantine, în sec. X-XIII; Statutul de insulă și comunicațiile), Comisia internațională de numismatică (Numismatica, sursă de istorie a artei și de istorie a ideilor), Asociația internațională de istorie economică (Relațiile economice est-vest începînd cu evul mediu), Asociația internațională de studii sud-est europene (Centrele urbane ale sud-estului european, leagăne ale culturii, sec. XVI-XIX), Comitetul internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial (Propaganda în timpul războiului: mijloace, metode și rezultate)*, și altele.

În a doua categorie, a organismelor neafiliate la Comitetul internațional de științe istorice, și-au desfășurat lucrările *Asociația europeană de istorie contemporană, Asociația istoricilor latino-americaniști din Europa, Grupul de lucru privind revoluțiile din 1830, Grupul de lucru privind aplicarea matematicii în istorie* etc.

Duminică, 17 august 1980, a avut loc ședința de închidere a congresului, la care au luat cuvîntul Karl D. Erdmann, fostul președinte al Comitetului internațional de științe istorice, Michel François, fostul secretar general al Comitetului internațional de științe istorice, Alexander Gieysztor, noul președinte al Comitetului internațional de științe istorice, Virgil Cândea, care a vorbit despre *Locul poporului român în istoria universală* și Mihnea Gheorghiu, președintele Comitetului de organizare al congresului.

După închiderea congresului, participanții au făcut excursii pe cîteva dintre cele mai relevante itinerare istorice ale României: în Oltenia și pe Valea Oltului, la cetățile dacice din Transilvania, la Histria, Tropaeum Traiani și alte obiective dobrogene, la mănăstirile moldovenești și bucovinene.

Nicolae MINEI,

Florentina DOLGHIN

Mesajul celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice

Întruniți la București, noi, slujitorii științelor istorice din numeroase țări ale lumii, de pe toate continentele, la capătul unui amplu dialog, al unor aprofundate dezbateri în spiritul înțelegerii și al respectului mutual, pe deplin conștienți de importanța primordială pe care o au în zilele noastre problemele păcii, destinderii și cooperării între națiuni, ne exprimăm încrederea în contribuția pe care oamenii de știință din domeniul istoriei o pot aduce la soluționarea acestor probleme vitale.

Prin aportul său la cunoașterea și la edificarea conștiinței de sine a fiecărui popor și, pe această bază, la dezvoltarea încrederii și colaborării dintre popoare, prin tezaurul de învățăminte și experiență socială pe care îl înmănunchează, prin luminile pe care le proiectează asupra prezentului și a viitorului, prin reflecția lucidă asupra destinelor națiunilor pe care o propune, din perspectiva lecțiilor trecutului, prin înrîurirea sa asupra faptei și conduitei generațiilor de azi, istoria constituie o veritabilă carte de înnobilare umanistă a națiunilor.

BIROUL COMITETULUI INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE

președinte
ALEXANDER GIEYSZTOR (Polonia)
prim-vicepreședinte
GORDON A. CRAIG (S.U.A)
al doilea vicepreședinte
DOMENICO DEMARCO (Italia)
secretar general
HÉLÈNE AHRWEILER (Franța)
trezorier
ALAIN DUBOIS (Elveția)
membri asesori
SATISH CHANDRA (India)
KARE D.TØNNESSON (Norvegia)
T.C. BARKER (Marea Britanie)
ERNESTO DE LA TORRE VILLAR (Mexic)
GYÖRGY RÁNKI (Ungaria)
SERGHEI L. TIHVINSKI (U.R.S.S.)
membri consilieri
KARL D. ERDMANN (R.F.G.)
MICHEL FRANÇOIS (Franța)

Iată de ce, noi, istoricii, indiferent de școlile metodologice cărora aparținem, de concepțiile ideologice, politice și religioase ce ne călăuzesc, în dorința de a pune științele istorice în folosul conlucrării între state și popoare, adresăm un vibrant apel popoarelor, oamenilor politici și de stat, tuturor oamenilor de bună credință, de a face totul pentru a asigura pacea și liniștea planetei noastre, progresul și prosperitatea omenirii.

Pătrunși de răspunderea pe care o avem în fața științei și a umanității să ne unim eforturile pentru extinderea și aprofundarea cunoașterii istorice, să aducem noi contribuții la elucidarea marilor probleme ale evoluției umanității, la dezvoltarea și influențarea reciprocă a diferitelor civilizații ce s-au succedat de-a lungul secolelor, la procesul complex al formării popoarelor și națiunilor, al constituirii și afirmării statelor naționale.

Să analizăm și să interpretăm, în spiritul adevărului care trebuie să călăuzească cercetarea științifică, aspectele istorice ale dezvoltării contemporane, ale proceselor și tendințelor actuale, pentru soluționarea exclusiv pe cale pașnică, prin tratative, a problemelor litigioase, pentru apărarea celui mai fundamental drept al oamenilor și al națiunilor, dreptul la viață, la pace, la existența liberă și independentă.

Să folosim bogatele resurse ale științelor istorice, pentru ca, într-o lume a interdependențelor dintre popoare, națiuni și civilizații, să se afirme și să fie respectate independența și suveranitatea națională, egalitatea și respectul reciproc, dreptul fiecărui popor de a fi stăpîn pe destinele sale, de a-și afirma deplin identitatea și personalitatea în marele concert al națiunilor lumii, de a-și aduce contribuția originală la îmbogățirea patrimoniului civilizației mondiale.

BIROUL COMITETULUI INTERNAȚIONAL DE ISTORIA CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

președinte
HENRI MICHEL (Franța)
vicepreședinți
WILLIAM F. DEAKIN (Marea Britanie)
ARTHUR FUNK (S.U.A)
PAVEL A. JILIN (U.R.S.S.)
CZESLAW MADAJCZYK (Polonia)
membri
FERENC TONE (Iugoslavia)
GHEORGHE ZAHARIA (România)

Să facem astfel ca marile realizări ale geniului uman, ale științei și tehnicii moderne să nu fie folosite pentru crearea de noi arme distrugătoare, ci să fie puse numai și numai în slujba omului, a bunăstării, liniștii și fericirii lui, a lichidării subdezvoltării și realizării progresului social în toate țările. Avem convingerea că un comandament suprem al epocii noastre — de profunde mutații sociale, economice și politice în care se afirmă puternic cursul istoric al popoarelor spre libertate, spre deplină emancipare socială și națională — îl constituie oprirea cursei înarmărilor, realizarea dezarmării, cerințe sine qua non pentru întărirea încrederii, păcii și securității internaționale.

Prin studiile noastre, prin întreaga noastră activitate științifică și de învățămînt, să contribuim la afirmarea ideilor generoase ale libertății și demnității omului, la eliminarea oricăror forme de discriminare sau opresiune a individului, la dezvoltarea tuturor capacităților și însușirilor sale creatoare. Cercetările noastre pot și trebuie să constituie un factor esențial al educației tinerei generații în spiritul respectului, încrederii și prieteniei între toate popoarele, al păcii și cooperării.

Nutrim ferma convingere că a face din istorie un mijloc de apropiere între popoare, de creare a unui climat de încredere și stimă reciprocă, înseamnă a ne îndeplini o datorie profesională și o datorie morală în acest ceas de mare răspundere pentru destinele omenirii.

Cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice

București, 17 august 1980

1894. UN DIPLOMAT COLUMBIAN SOLIDAR CU ROMÂNII TRANSILVANI

CORNELIA BODEA

În martie 1894, Vasile Lucaciu[1] — luptătorul pentru drepturile naţionale ale românilor — înainte de a se întoarce acasă, în Transilvania, după îndelungi consfătuiri avute în România de dincoace de Carpaţi, a adresat celor cu care schimbase gîndurile şi planurile marilor hotărîri, privind programul de eliberare naţională, o scrisoare edificatoare pentru tot ce a urmat. Misiva este o adevărată profesiune de credinţă:

„Au sosit momentul cînd trebue să părăsesc această scumpă ţară, patria dulce a libertăţilor noastre naţionale. Plec pentru că mă chiamă datorii mari şi grele, pe cari vreau să le achitez cu abnegaţiune, şi rezolut [hotărît], fiindcă aşa cere interesul cel mai pre sus de toate al neamului nostru.

Şi pe calea grea a luptelor duc cu mine un suvenir dulce: dragostea şi entuziasmul fiilor şi fiicelor României libere, şi duc acea impresiune fericitoare, că astăzi nu mai este suflet de român carele să nu se intereseze de cauza noastră, şi că în scurtă vreme nici nu mai poate să existe în România liberă factor politic de seamă sau partid politic, patriot, carele să nu fie pătruns de idealul cel mare naţional.

Noi, românii, lucrăm pe faţă, lucrarea noastră e leală, patriotică, e lucrarea spiritului de pace, de ordine, e o lucrare în interesul idelor mari şi nobile cari pot să preocupe spiritul oamenilor de bine şi devotaţi causei libertăţii popoarelor.

Un lucru dorim noi, fraţii d-voastre, ca să ne apreţiaţi, să ne iubiţi aşa precum suntem în adevărata noastră fiinţă: solidari, uniţi în susţinerea programului nostru naţional şi uniţi din toate puterile în scopul realizării acelui program.

Mulţămesc din suflet pentru dovezile cele multe de simpatie, amintiri dulci şi cuvinte calde de încurajare.

Să rămînem pururea fraţi, uniţi în cugete, uniţi în simţiri, şi nici porţile iadului nu ne vor învinge!

Adio! dulce Românie! La fericită revedere!"

Scrisoarea e datată Ploieşti, 6 martie 1894.

Două luni mai tîrziu, procesul Memorandului, dezbătut la Cluj între 7 şi 25 mai 1894, oferea dovada larg grăitoare a solidarităţii dintre popor şi conducătorii săi „în susţinerea programului naţional", cît şi mărturia însăşi a comunităţii „de cuget şi simţiri" de la un capăt la altul al ţinuturilor româneşti, libere sau asuprite. Opinia publică progresistă din Austro-Ungaria şi din Europa a reacţionat şi ea în favoarea dreptului la viaţă naţională, îmbrăţişînd cauza poporului român din Transilvania în marea cauză a libertăţii popoarelor.

Oficialităţile guvernamentale din jumătatea răsăriteană a monarhiei austro-ungare au întreprins — după închiderea condamnaţilor memorandişti în temniţele de stat de la Vác şi Seghedin — o asiduă propagandă, susţinută de către somităţi ca primul ministru Sándor

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1978.

Wekerle, ministrul de interne, C. Hieronymi, ministrul de justiție, Dezső Szilágy și fostul premier Kálmán Tisza. Scopul era de a „lămuri" opinia publică internă și, mai ales, cea externă despre largul liberalism al vieții politice și de stat maghiare în contrast cu ceea ce numeau ei instigațiile nesăbuite ale „exageraților" naționalităților nemaghiare. N-au avut însă darul de a convinge. Dimpotrivă. Însuși ordinul de interzicere a activității legale a Partidului Național Român — repetat în diferite forme și la date diferite (16 iulie, 28 decembrie 1894, 6 ianuarie 1895) — era o măsură de forță a claselor dominante maghiare și o infirmare directă a ceea ce se pretindea a fi politica armonioasă de *egală îndreptățire a naționalităților*.

Aprobarea atitudinii guvernamentale în problema națională a fost căutată și în alte cercuri europene decît cele politice sau culturale. Reuniunile științifice internaționale au constituit evenimente exploatate cu precădere. Și cu atît mai stăruitor atunci cînd una din acestea avea loc chiar în cuprinsul imperiului. Un astfel de prilej l-a oferit Congresul internațional de higienă și demografie ținut la Budapesta la începutul lui septembrie 1894. El formează subiectul rîndurilor ce urmează.

„De vreme ce vă aflați aici, priviți bine în jurul vostru, oaspeți ai noștri, și fiți judecători severi ai acestei națiuni!" — scria ziarul oficial maghiar, *Pesti Napló*, în urarea de bun venit adresată congresiștilor la 1 septembrie 1894. Invitația presei a stîrnit prima ripostă din partea naționalităților oprimate. La salutul din *Pesti Napló* — redactat în șase limbi — *Dreptatea* din Timișoara a răspuns printr-o scrisoare deschisă intitulată *Către membrii Congresului higienic și demografic*, publicată în numărul 188, din 9 septembrie, în versiuni paralele, română, germană și franceză. Ziarul timișorean, condus la acea vreme de Valeriu Braniște[1], prezenta invitaților la congres cealaltă față a lucrurilor. Publicația arăta că adevărul era ținut departe de privirile sau informarea congresiștilor, departe de itinerarul trasat vizitelor oficiale. Avînd în vedere autoritatea științifică a invitaților, de reprezentanți ai studiilor demografice, ziarul le înfățișa, în primul rînd, tabloul demografic real al statului *„per eminentiam polinațional"*, compus din șase popoare: maghiari, germani, sîrbi, slovaci, ruteni și români". În acest stat eterogen, se specifica în scrisoare, fiecare popor își avea individualitatea sa națională bine definită și, potrivit ei, aspirațiile sale culturale și politice. Or, se aprecia în continuare, aspectele vieții publice care în mod deliberat aveau să fie înfățișate participanților la congres, nu exprimau manifestarea totalității demografice, ci exclusiv pe aceea a minorității privilegiate a țării. Iar atunci, cînd se vorbea despre existența unei legi a naționalităților — lege votată în 1868 — se tăgăduia că ea încetase de mult a mai fi în vigoare. Cînd se susținea că naționalitățile își aveau școli și instituții proprii, se ascundea că toate acestea, puține cîte erau, reprezentau fundații particulare, create prin eforturi și cu mijloace proprii și nicidecum prin sprijinul statului. Nu se spunea că în Ungaria, „pentru *un* parlament", alegerile se... făceau „după *două* deosebite legi electorale"; cum nu se recunoștea nici că presa nemaghiară se afla „neîntrerupt pe banca acuzaților"; sau că judecătorii, nici în regiunile compacte nemaghiare, nu cunoșteau limba poporului majoritar. Amintirea proaspătă a procesului de la Cluj (mai 1894), ca și prezența în închisori a celor condamnați atunci au dat sfîrșitului scrisorii accente de o greu stăpînită vehemență: „Dacă [participanții la congres] vor să cunoască deplinul adevăr, atunci vor trebui să cerceteze ultimele locașuri ce statul le oferă românilor. Eară aceste, mult grăitoare, și pentru instituțiile liberalismului din statul ungar prea caracteristice, locașuri, sînt temnițele reg[imu]lui] ung[ar] de stat!"

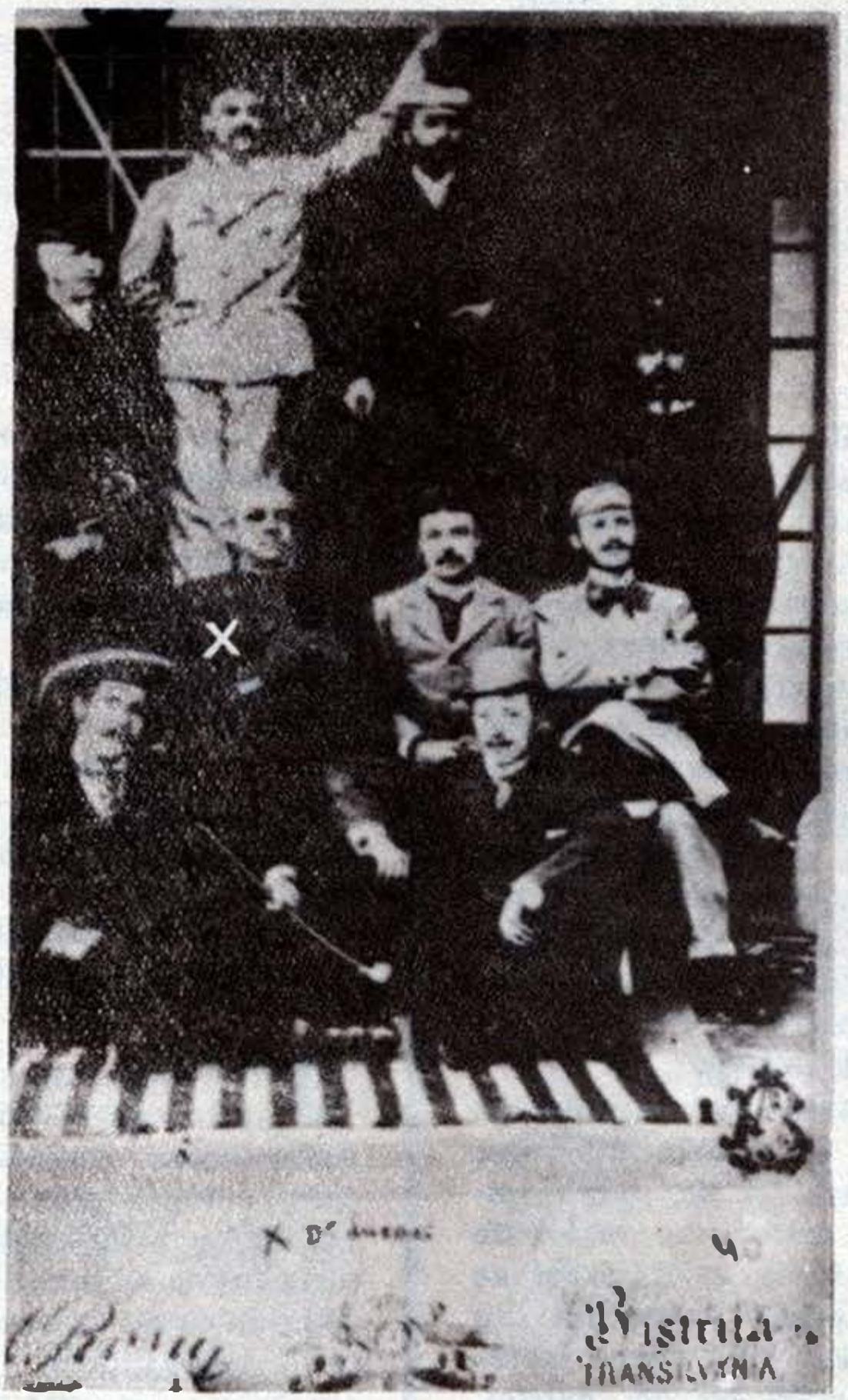

Vasile Lucaciu împreună cu alți fruntași români transilvăneni condamnați în procesul memorandiștilor. Din colecțiile Bibliotecii Academiei R.S. Române

Exemplare din numărul 188 al ziarului *Dreptatea* au fost răspîndite și în Franța, prin intermediul grupului de studenți din România și Transilvania constituiți la Paris în secție activă a *Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor* (Liga Culturală). Prin transilvăneanul George Ocășanu, publicația timișoreană a ajuns și în casa doctorului Sanchez de Silvera, consulul Republicii Columbia la Nantes. Reputatul medic Sanchez de Silvera

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1978, 7/1980.

l-a citit, așa cum mai citise, în ultimii doi ani, și alte mărturii și ecouri ale evenimentelor politice din Transilvania și Ungaria. Efectul produs de aceste lecturi se oglindește în sentimentele de caldă și entuziastă aderare la cauza națională a poporului român, exprimate în scrisoarea adresată lui Ocășanu, la 15 septembrie 1894, și pe care o reproducem aici pentru prima oară în istoriografia noastră:

„Dragă domnule și amice,

Numărul 188 al ziarului *Dreptatea* (9 septembrie 1894) ce mi l-ați comunicat mi-a făcut o mare plăcere.

Spiritualul articol poliglot al excelentului d-voastră organ politic român merită a fi cunoscut în toate țările latine din cele două emisfere. Lectura acelui foarte inteligent apel adresat membrilor Congresului de higienă și demografie, de la Budapesta, îmi confirmă cele ce mi-ați relatat adesea, în cei mai bine de doi ani, fie la Nantes, fie la Paris, despre persecuțiile... împotriva *viguroasei dumneavoastră națiuni*[1]. În adevăr, nimic mai caracteristic pentru relațiile etnice din Transilvania și Ungaria decît încercările ungurești de a se insinua pe lîngă membrii Congresului medical internațional, azi încă oaspeți ai maghiarilor, și de a-i invita *«să se pronunțe asupra împrejurărilor din Ungaria ca judecători severi»*.

După mine, nu-i defel necesar ca savanții străini, reuniți la Budapesta, *sub pretextul unui congres științific*, să fie ei *judecătorii severi ai situației din Ungaria*. Nu! Pentru simplul motiv că situația însăși ce ungurii au creat-o în Ungaria le este de multă vreme judecătorul cel mai sever și mai neîndurător.

Apelul oficial ce l-au făcut opiniei publice nu va amăgi pe nimeni; a fost deci inutil. dacă nu chiar inconștient.

Rănile adînci ce și le pricinuiesc ei înșiși prin politica megalomană nu se vindecă prin congrese de higienă sau de demografie. Cu toate acestea, dacă tiranii d-voastră pun atîta preț pe *higienă* și *demografie*, n-au decît să facă higienă în închisorile lor politice: deschizînd larg porțile lor marilor martiri ai sfintei voastre idei naționale...

Pînă atunci, însă, dumneavoastră aveți multă dreptate a-mi spune că nu trebuie să înceteze un minut campania împotriva acestor pretinși liberali din Austro-Ungaria. Și, în fapt, aveți cu atît mai multă dreptate, cu cît ei v-au declarat un *neîndurător război național*.

În ce privește modesta mea persoană, sînt din toată inima alături de dumneavoastră. Convingerea mea nestrămutată e că toate popoarele de origine latină (și cu ele, celelalte popoare) vor considera ca o datorie a lor morală să intereseze opinia publică a lumii întregi pentru cauza atîtor milioane de frați români care sînt tot atîția martiri în regiunile Carpaților și ale Dunării.

Trimiteți-mi articolele d-voastră și eu le voi publica în presa spaniolă și americană.

Vă rog transmiteți sincerele și respectuoasele mele omagii Excelenței Sale V.A. Urechiă, președintele bravei Ligi [Culturale] române, despre care mi-ați vorbit atît de mult. Terminînd scrisoarea, vă mai rog să mă țineți mereu la curent cu toate fazele ce le va străbate cauza d-voastră atît de nobilă și de dreaptă, al cărei entuziast servitor mă declar.

Al dumneavoastră din toată inima,
Dr. Sanchez de Silvera,
domnului G.Ocășanu, publicist român la Paris".

Iată, așadar, o adevărată mărturie a fraternității româno-columbiene la 1894. Totodată ea este și o primă adeziune, cunoscută pînă acum, a unui reprezentant latino-american la cauza națională a românilor.

În istoria legăturilor dintre România și Columbia, punctul luminos însemnat de doctorul și consulul Sanchez de Silvera succede cronologic primelor contacte diplomatice oficiale, înregistrate în 1880 și 1881. Atunci, ele consemnaseră recunoașterea independenței statului român și proclamarea lui ca regat. În numele poporului și guvernului său, președintele Statelor Unite ale Columbiei, Rafael Núñez, exprima, în decembrie 1880, „bucuria de a vedea încununate de succes eforturile și sacrificiile generoase ale unui popor care și-a recucerit locul în lume și care, prin strămoșii săi, prin bogățiile și schimburile sale comerciale, prin dragostea pentru libertate și poziția sa geografică este un demn membru al familiei statelor suverane". Rafael Núñez își manifesta satisfacția și bucuria pentru perspectiva fiecărui prilej ce putea favoriza promovarea prieteniei între cele două țări și popoare. Și iată că, în septembrie 1894, un reprezentant al îndepărtatei republici de pe coasta Pacificului s-a arătat gata să sprijine, în presa spaniolă și americană, aspirațiile naționale legitime ale fraților latini din regiunile carpato-dunărene.

G. Ocășanu a comunicat textul scrisorii dr. Sanchez de Silvera — în copie legalizată și întărită cu semnătura autorului ei și cu pecetea consulatului din Nantes a Republicii Columbia — redacției ziarului timișorean *Dreptatea*. În numărul din 26 septembrie 1894, Valeriu Braniște a reprodus-o, în traducerea primită de la Paris[2], sub titlul *Încă o voce latină*...

[1] Toate sublinierile aparțin textului original.

[2] La indicația lui Ocășanu, numele său de transmițător și posesor al scrisorii a fost trecut sub anonimatul „corespondentul de la Paris al ziarului".

CIVILII ÎN RĂZBOI (I)

E. RUSSEL CHAMBERLIN

În iunie 1940, cînd luptele dintre germani și Aliați duse pe teritoriul Franței erau spre sfîrșit, piloții din armata britanică a aerului — Royal Air Force (R.A.F.) — au fost readuși în patrie și „ținuți pe tușe" de către comandantul lor, mareșalul de aviație Dowding. Tactica sa prevăzătoare, care l-a determinat să pună la adăpost piloți și avioane altfel de neînlocuit, a salvat mai tîrziu Marea Britanie, dar a făcut ca, în cursul primului an de război, comandamentul forțelor aeriene să fie unul din cele mai antipatizate foruri militare, iar piloții R.A.F. să fie acuzați, nu odată, de incompetență sau lașitate. În perioada următoare, cetățenii britanici și-au modificat radical atitudinea, acordînd avioanelor Spitfire și piloților lor semnificația unui simbol național al rezistenței. Ce evenimente au determinat această schimbare?

În noaptea de 24 august 1940, în plină „Bătălie a Angliei", piloții cîtorva bombardiere din Luftwaffe crezînd că zboară fie deasupra mării, fie deasupra vreunui cîmp, și-au aruncat bombele ca să se poată înapoia mai ușor la bază. În realitate avioanele survolau centrul Londrei.

Drept represalii, 81 avioane britanice au atacat Berlinul. Naziștii — care, urmărind să distrugă forțele aeriene engleze, în cadrul planului de invadare a Marii Britanii, bombardau îndeosebi unitățile de aviație, aerodromurile, uzinele producătoare de avioane și ar-

După un bombardament nazist

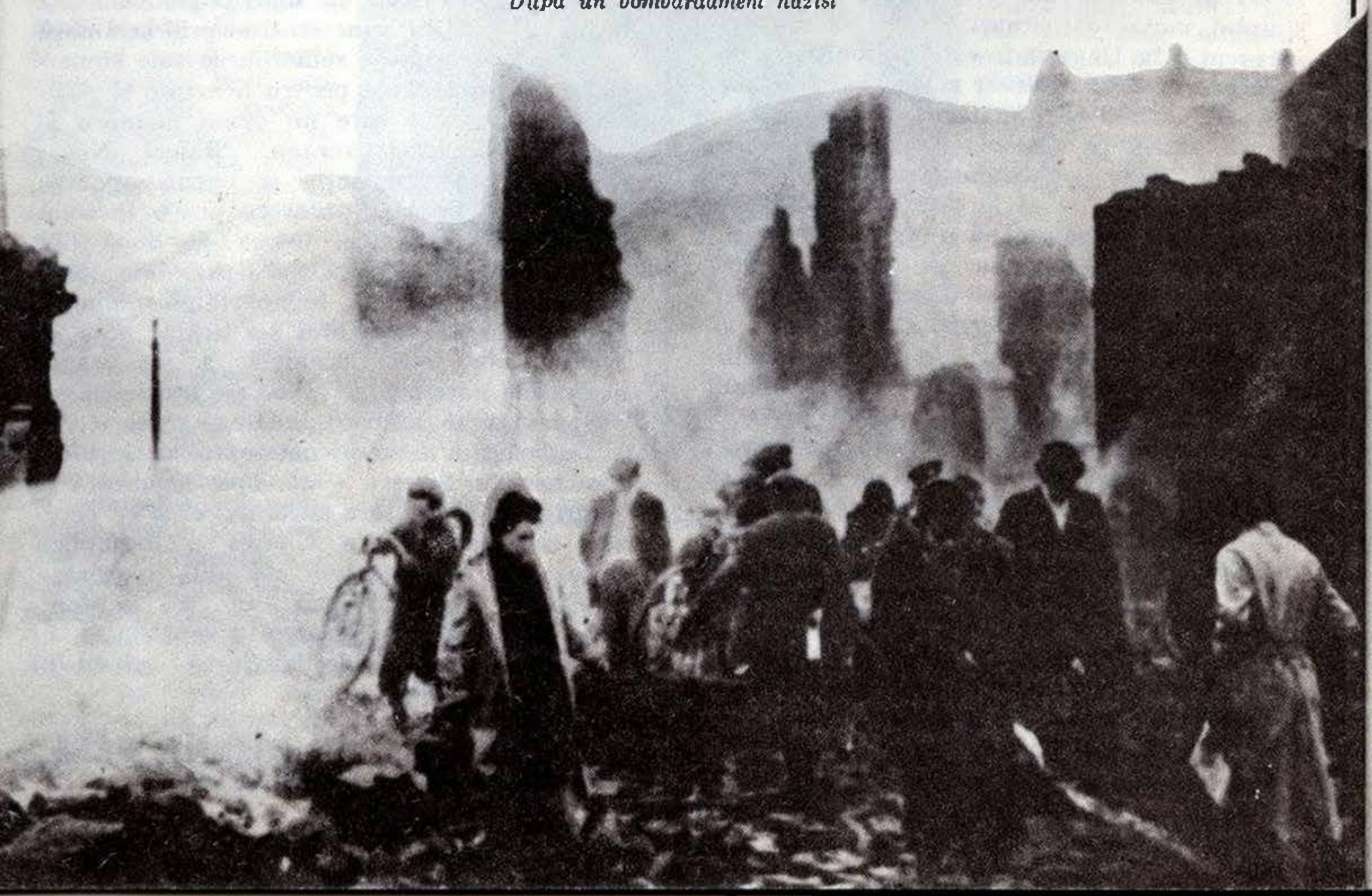

mament antiaerian — şi-au concentrat acum atacurile asupra unor obiective civile. Intenţia le era de a adăuga astfel la strategia lor arma psihologică a terorii, dar rezultatul a fost un răgaz preţios acordat R.A.F.-ului.

În următorii patru ani şi jumătate, raidurile duşmane s-au abătut asupra Marii Britanii în valuri; primul a ţinut din septembrie 1940 pînă în mai 1941, lovind atît Londra, cît şi principalele oraşe din provincie (începînd, din luna noiembrie, cu Coventry). Vînzătorii de ziare din Londra prezentau avioanele doborîte de o parte şi de alta ca scorul unui soi de meci, scrîind cu creta pe micile lor tăbliţe negre, titluri ca: 100 la 30; Anglia continuă să marcheze.

Gărzile civile, numărînd, în iulie 1940, peste un milion de voluntari, s-au dovedit deosebit de curajoase, disciplinate şi eficiente în întreaga perioadă a bombardamentelor.

În lucrarea Life in Wartime Britain **(Viaţa din Anglia în timpul războiului), E. Russel Chamberlin priveşte războiul dinăuntru, de pe poziţiile celor rămaşi în Capitală şi în alte mari oraşe supuse bombardamentelor naziste: femei, copii, bătrîni, oameni bolnavi. Parcurgînd ziarele şi revistele contemporane evenimentelor, fotografiile, afişele şi fonotecile posturilor de radio, E.R. Chamberlin nu omite să menţioneze unele detalii care, din perspectiva timpului, capătă o notă de pitoresc cu totul aparte. El aminteşte, de pildă, că pentru înarmarea gărzilor civile au fost rechiziţionate tunurile din muzeele militare şi cele de pe monumentele funerare ale unor personalităţi ilustre. Teatrul „Drury Lane" a donat, din recuzita sa, o duzină de puşti învechite şi ruginite. S-a ajuns pînă acolo încît luptătorilor li s-au oferit săbii folosite de corsari cu sute de ani în urmă. Totul a fost pus la bătaie în această bătălie a tuturor. Dar anecdotica nu umbreşte cu nimic eroismul cetăţenilor britanici în „cele mai minunate ore din istoria lor", cum a numit Churchill perioada „Bătăliei Angliei". Din lucrarea menţionată, am ales pentru cititorii noştri un capitol semnificativ; titlul şi subtitlul aparţin redacţiei** Magazin istoric.

A.M.Ş.

Toată vremea, Londra a fost obiectivul principal; aproape jumătate din cei 60 595 morţi civili ai Marii Britanii au fost ucişi în regiunea Capitalei. Cantitatea maximă de explozive aruncate asupra vreunui oraş de provincie a fost de 2 000 tone; peste Londra au căzut mai mult de 12 000 tone. Această zonă a fost bombardată fără întrerupere, o perioadă mult mai mare de timp decît oricare alt oraş; numai în toamna anului 1940, au fost aruncate asupra ei 8 000 tone de bombe, în raiduri care au durat 76 nopţi consecutive. Londra a fost primul mare oraş supus în permanenţă unor bombardamente grele, în timp ce continua să rămînă centrul diriguitor al unei naţiuni aflate în plin război.

Încercînd să anticipeze dezastrul, experţii oficiali preziseseră că, pe lîngă zecile de mii de cadavre, vor fi sute de mii — poate chiar milioane — de oameni înnebuniţi de spaimă. Nu era o presupunere lipsită de temei. Pînă atunci, brutalitatea fusese resimţită aproape exclusiv de soldaţi — tineri, plini de vitalitate, uniţi prin disciplina militară şi capabili să-şi învingă frica şi să întreprindă, la rîndul lor, acţiuni dure. Şi totuşi de necrezut, în locul crizelor de isterie colectivă anticipate, statisticile au arătat o scădere a tulburărilor nervoase; s-au înregistrat mai puţine sinucideri; cazurile de beţie — indice constant al instabilităţii sociale — au scăzut semnificativ cu 50%. Schimbarea socială cea mai spectaculoasă a fost însă dezvoltarea spiritului de camaraderie în condiţiile primejdiei comune; astfel s-a putut vedea spectacolul extraordinar al unor englezi care îşi vorbeau chiar fără să fi fost prezentaţi unii altora! În acele zile şi nopţi de intimitate forţată era cu neputinţă să se menţină tradiţionala rezervă britanică, să se cultive, în continuare, vechea separare dintre clasele sociale. Londra, reputată pentru răceala ei rezervată, se compunea acum din mii de grupuri eterogene — grupuri care stăteau la taclale şi se distrau fără să ţină seama de etichetă, pentru a face să treacă mai uşor lungile ore de aşteptare în adăposturi; grupuri care trudeau cu disperare pentru a-i salva pe cei eventual rămaşi în viaţă dintre ruinele unei clădiri distruse; grupuri care făceau de serviciu în timpul alarmelor; grupuri care stăteau de pază contra incendiilor în clădiri părăsite şi lugubre. După ce, poate, îşi petrecuseră întreaga viaţă în izolare, apartenenţa la o comunitate care servea unor scopuri precise constituia pentru cetăţeanul obişnuit un sprijin moral. Odată cu încetarea războiului, camaraderia a slăbit şi — la venirea păcii — a dispărut cu desăvîrşire, lăsînd totuşi în urmă un sentiment de nostalgie.

Incident la Savoy

Primul mare raid asupra *East-Endului* cartierul cel mai sărăcăcios al oraşului, situat lîngă docuri, a fost singurul care a ameninţat să zguduie echilibrul social şi să justifice, din punct de vedere militar, folosirea terorii ca armă. „Toţi sîntem îngrijoraţi în legătură cu atmosfera din *East-End*", nota, în jurnalul său, deputatul şi diplomatul Harold Nicolson, la zece zile după primul atac. Populaţia densă, îngrămădită în case şubrede, era deosebit de vulnerabilă la atacurile aeriene. Numărul cadavrelor nu a fost prea mare; haosul care a urmat bombardamentului a declanşat însă o reacţie semănînd cu o revoluţie. Autorităţile pregătiseră totul pentru a se descotorosi de morţi; nu se gîndiseră însă că vor trebui să-i adăpostească pe cei rămaşi vii, deoarece statisticile întocmite pronosticau că numărul supravieţuitorilor va corespunde întrucîtva cu posibilităţile de cazare. Proiectul de evacuare în masă se dovedise un eşec aproape total: dintr-un milion şi jumătate de mame şi copii, trimişi din Londra în provincie în septembrie 1939, aproape un milion şi un sfert se întorse-

seră la casele lor. De aceea, în 1940, după declanşarea bombardamentelor, în mai puţin de trei săptămîni autorităţile s-au trezit în braţe cu aproximativ 25 000 oameni lipsiţi de adăpost. Se calculase că persoanele „bombardate" urmau să petreacă, în medie, doar cîteva ore la centrele de odihnă improvizate, dar un studiu ulterior a arătat că oamenii rămîneau acolo zece zile sau şi mai mult.

Un activist al Crucii Roşii a descris condiţiile dintr-unul din aceste centre — o şcoală elementară din cartierul Stepney, situat în inima docurilor — care adăpostea cam 300 oameni. Ei dormeau pe podele, cu lucrurile care le aparţineau în jur, singurele lor instalaţii sanitare constînd din zece găleţi.

În primele zile ale bombardamentelor, zona magazinelor de lux, a locuinţelor elegante şi clădirilor oficiale din centrul oraşului — cartierul *West-End* — a rămas, în comparaţie cu restul, nevătămat. Ziariştii au scos în evidenţă contrastele dramatice dintre modul de viaţă din hotelurile scumpe şi cel din cartierele săracilor. În noaptea de 15 septembrie, cîţiva locuitori din *East-End* s-au adunat în faţa Hotelului „Savoy", aşteptînd sirenele de alarmă. La primele sunete au intrat în hotel cerînd acces în adăpostul solid şi somptuos al acestuia; era greu ca grupul — din care făcea parte şi o femeie în ultimele luni de sarcină — să fie dat afară. Li s-a permis să intre în dormitorul comun al adăpostului, dar, după mai puţin de un sfert de oră, cînd sirenele au vestit încetarea alarmei, direcţiunea s-a simţit îndreptăţită să ceară celor ce nu erau clienţii hotelului să-l părăsească. Savoyul era plin de ziarişti străini şi, drept urmare, incidentul — căruia în Anglia i s-a dat puţină importanţă — a stîrnit multe comentarii în străinătate, mai ales în Germania, unde cele aproximativ 100 persoane au devenit „o mulţime cuprinsă de panică, în pragul revoluţiei". Deplasarea atacurilor către cartierul *West-End* — şi, mai ales, bombardarea, la 15 septembrie, a Palatului Buckingham au demonstrat că războiul era întrucîtva democratic, iar revoluţia în embrion s-a stins.

Raidurile germane se desfăşurau potrivit unui scenariu curînd devenit clasic. Începutul îl făceau notele, cînd înalte, cînd joase, dătătoare de fiori, ale sirenelor, urmate de zumzetul înfundat al motoarelor de bombardiere. Oamenii urau acel sunet, mai mult chiar decît zgomotul exploziilor, deoarece părea să exprime un soi de duşmănie personală; cei mai mulţi susţineau că pot deosebi, după ureche „unul de-al lor" de „unul de-al nostru". Drumul bombardierelor era jalonat de razele străpungătoare ale reflectoarelor, dungi de lumină atît de intense încît păreau materiale, măturînd cerul înainte şi înapoi. Cînd una dintre jerbele de raze ţintuia un avion pe bolta întunecată, altele şi altele goneau spre ea, ca o haită de cîini de vînătoare, într-o urzeală feerică de lumini, de rău augur dar şi de o mare frumuseţe. Rachetele paraşutate de nazişti răspîndeau în noapte o lumină ca a jocurilor de artificii. Înainte ca ele să se stingă, veneau primele bombe, unele prevăzute cu fluiere sau sirene pentru a spori teama victimelor.

Printre bombele folosite la începutul războiului se găsea una mai deosebită — mina terestră. În fapt era o mină marină obişnuită, dar dimensiunile ei gigantice — peste 2,5 m lungime — şi faptul că, fiind purtată de o paraşută cobora fără nici un zgomot, îi creaseră o reputaţie deosebit de neliniştitoare. Un bibliotecar al Catedralei „Sf. Paul" a descris una din aceste mine, care căzuse în preajma clădirii. Era încă învăluită în paraşuta sa şi omul a crezut la început că „mătasea zburase din vreun depozit de mărfuri. M-am dus şi am tras învelitoarea de mătase. Atunci am văzut că sub ea se afla un obiect strălucitor, o mină marină. Semăna cu o pară şi avea cîteva şiruri de ţepi deasupra şi dedesubt. Căzuse perpendicular şi, din fericire, rămăsese în această poziţie". Dacă s-ar fi rostogolit pe ţepile sale, cea mai mare parte din catedrală ar fi fost distrusă. Dat fiind că explodau la suprafaţă şi nu după ce se afundau în pămînt, minele aveau o mare forţă de distrugere laterală.

Căderea bombelor incendiare nu impresiona cîtuşi de puţin. Oamenii nu îşi dădeau seama de gravele implicaţii ale acestei arme. Înainte de începerea raidurilor, un sondaj al opiniei publice a dat la iveală că doar o treime din persoanele chestionate cunoşteau instrucţiunile elementare privind bombele incendiare. Unele răspunsuri păreau de o uimitoare naivitate, dacă nu cumva anchetatorii fuseseră luaţi peste picior: „Le dai mai la o parte şi te ţii tare"; „Cauţi un paznic şi-l laşi să aibă grijă de ea"; „Îţi pui masca de gaze"; „O laşi în pace şi o rupi la fugă". Răspunsul cel mai frecvent era că bomba incendiară trebuia stinsă cu apă; metoda ducea la un deznodămînt fatal, deoarece, după cum se atrăgea atenţia în milioane de foi volante, „dacă se toarnă apă peste o bombă incendiară aprinsă, ea va exploda şi va împrăştia aşchii arzînde în toate direcţiile, declanşînd alte incendii".

Experienţele tragice au avut ca urmare organizarea a mii de grupe de pompieri amatori foarte eficienţi. Bombele explozive dădeau rezultate capricioase, putînd uneori să dărîme o clădire de cinci etaje, dar, să fi se acolo în viaţă un om nevătămat şi... gol puşcă din cauza suflului. Cioburile de sticlă s-au dovedit a fi extrem de periculoase, omorînd sau schilodind sute de persoane, care altfel ar fi scăpat tefere. Efectul putea fi redus dacă se lipeau pe geamuri benzi gumate, sau chiar coli de hîrtie; majoritatea ferestrelor au şi fost împodobite în acest fel. Dar şi aşa, ferestrele puteau exploda ca nişte bombe, împrăştiind cioburi tăioase, care acopereau străzile şi trotuarele, chinuind pe cei nevoiţi să circule. Vitrinele magazinelor erau bătute în scînduri, aşa încît, deoarece stocul de mărfuri scăzuse simţitor, pierderea spaţiului unde acestea urmau să fie expuse era, dacă se poate spune, binevenită pentru negustori.

În româneşte de
Anca LĂZĂREANU

AȘA VA PLACE ISTORIA ?

ÎN SOLIE LA IVAN CEL GROAZNIC (II)

LEONID A. IUZEFOVICI,
U.R.S.S.

Din prima parte a acestui articol, apărut, sub același titlu, în numărul 7/1980 al revistei, am putut cunoaște cîteva norme ale protocolului diplomatic, oficiat la curtea țarilor ruși, în sec. XVI-XVII. Am aflat astfel pe baza căror legi se stabileau contactele diplomatice între statele vremii, cum erau întîmpinați, însoțiți, apoi cazați, hrăniți și primiți în audiență la țar emisarii străini, cum se desfășura ceremonia primirii solilor răsăriteni la curțile Europei Apusene, în hanatele tătare sau Bizanț.

Să urmărim, în continuare, o audiență la țar, în relatarea istoricului sovietic L.A. Iuzefovici.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

La începutul sec. XVII, unii străini vorbesc despre o piramidă specială, alături de tron, pe care se aflau toate însemnele puterii suveranului. Ivan cel Groaznic nu se despărțea niciodată, la recepțiile oferite ambasadorilor, de bastonul său preferat, din fildeș, în schimb nu-și expunea însemnele puterii. Suveranii ruși încercau să-i uluiască pe străini și prin luxul vestimentației lor. Stăteau pe tron îmbrăcați într-o mantie de blană împodobită cu aur și pietre prețioase, în cap aveau căciuli din același material, iar pe piept lanțuri de aur. Solii catolici spun că veșmîntul lor semăna cu cel al papei de la Roma. Nu mai puțin luxos se îmbrăcau și boierii participanți la festivitate. Vasili III emisese un ordin prin care le poruncea să poarte asemenea haine, încît „să fie plăcuți la vedere". Mantia țarului era extrem de grea. De bine de rău, Ivan cel Groaznic a putut-o suporta pînă la moarte, dar plăpîndul Feodor Ivanovici [care a domnit între anii 1584 și 1598, sub autoritatea, de fapt, a lui Boris Godunov], ca și Boris Godunov — acesta mai ales în ultimii ani ai vieții sale — au avut mult de pătimit de pe urma greutății podoabelor care o împovărau. De aceea, în timpul lui Boris Godunov, solii erau rugați să-și susțină cît mai repede alocuțiunea, ca să nu lungească audiența. Din considerente de prestigiu și autoritate, nici nu se punea problema înlocuirii acestui veșmînt cu altul mai ușor.

Bufonul împotriva șleahticilor

Țarul îi primea îmbrăcat cu „mantia mică" doar pe solii ocazionali, iar Ivan cel Groaznic, la primirea trimișilor străini, numai în semn de doliu îmbrăca haine obișnuite. Costumul imperial putea avea și o semnificație simbolică: în anul 1567, întrezărind un război cu statul polono-lituanian, Ivan IV l-a primit pe trimisul acestei țări îmbrăcat în armură.

În ce poziție stăteau solii față de suveran? În 1570, cînd trimișii suedezi, după un lung prizonierat, au îngenuncheat în fața lui Ivan cel Groaznic, acesta le-a poruncit să se ridice, spunîndu-le: „Eu sînt împărat creștin, în fața mea nu trebuie să vă trîntiți la pămînt". Trimișii hanului Crimeii stăteau însă numai în genunchi în timpul audiențelor, ceea ce nu semnifica nicidecum umilirea diplomaților tătari și deci a stăpînilor lor. La popoarele răsăritene, șederea în genunchi a solilor era poziția obișnuită în timpul conversației. La fel stăteau și ambasadorii ruși la Curtea hanului, pînă în sec. XVII, cînd Moscova a înaintat o notă de protest.

Cît îi privește pe ambasadorii europeni, lor li se ofereau scaune. În perioada conflictelor armate, trimișii străini trebuiau să stea în picioare tot timpul cît dura audiența. Considerația față de solul străin se exprima și prin distanța scaunului său față de tronul imperial. Trimișii hanului Crimeii, de pildă, trebuiau să se așeze pe o bancă aflată la peretele opus tronului. Un alt moment al ceremonialului

audienței era sărutatul mîinii țarului. De obicei, solul se apropia de mîna suveranului, i-o săruta, apoi își rostea cuvîntul oficial de salut. Reprezentanții ruși în străinătate însă refuzau să sărute mîna monarhului, înainte de a da citire acreditării țarului. Între parteneri egali se uzita și strîngerea mîinii, cu mențiunea că ambasadorii străini trebuiau să nu țină mult mîna suveranului rus. În 1602, de pildă, solilor danezi li s-a spus să strîngă mîna țarului „ușor, rusește, nu așa cum fac nemții". Musulmanii aveau un alt regim de primire: ei nu sărutau mîna monarhului, dar acesta le punea mîna pe creștet.

După aceste gesturi, țarul întreba, de obicei, despre sănătatea monarhului pe care îl reprezenta solul. Dacă îl prețuia în mod deosebit pe acel monarh, țarul punea întrebarea stînd în picioare și fără căciulă pe cap, dacă nu îl considera „frate" — ca, de pildă, Ivan cel Groaznic pe regele suedez și Feodor Ivanovici pe țarul gruzin — suveranul rus stătea jos și cu căciula pe cap. Normele diplomatice prevedeau că țarii ruși nu au voie să poarte discuții personale cu diplomații străini. Dacă Ivan III și Vasili III au respectat mai puțin această uzanță, în schimb, Ivan IV îi comunica, în 1584, ambasadorului englez G. Bows: „Nouă, marilor suverani, nu ne este demult permis să vorbim singuri cu ambasadorii". Discuția individuală a țarului cu supușii altui stat putea fi interpretată drept o „diminuare a autorității suveranului".

În vremea lui Ivan IV, se constată o mai frecventă încălcare a normelor diplomatice. La una dintre întrevederi, furios pe ambasadorii încăpățînați ai Livoniei, țarul a început să-și rupă hainele de pe el. Altădată, enervîndu-se pe solii regelui polonez Sigismund II August, și-a chemat bufonul, ordonîndu-i să parodieze saluturile meșteșugit prezentate de șleahticii polonezi. Se pare că țarul nu s-a declarat mulțumit de cum și-a îndeplinit saltimbancul misiunea, pentru că, apoi, el însuși s-a apucat să-i arate ce trebuia să facă. Asemenea situații, — „care nu s-au mai întîlnit nici pînă la el, nici după el" — țineau însă de firea necumpătată a lui Ivan cel Groaznic.

Cumișul de pe coama calului

În general, pe măsură ce protocolul diplomatic rusesc a evoluat, normele lui au devenit mai rigide. Purtarea liberă a unui țar în timpul audienței a devenit de neconceput; greutatea simbolică a fiecărui gest sau cuvînt al său a crescut continuu.

Convorbirile diplomatice propriu-zise se țineau în așa-numitul „salon de răspuns". Țarul nu participa la aceste tratative, dar, în situații dificil de rezolvat, diplomații săi mergeau la el și îi cereau sfatul. În sec. XVII, în spatele peretelui acestui salon s-a construit o încăpere specială, de unde țarii puteau urmări mersul discuțiilor. Filozoful politic polon K. Warszewicki recomanda ca în Turcia să fie trimiși ambasadori curajoși și generoși; la Roma — evlavioși, în Germania — perseverenți, în Franța — spirituali, în Anglia — demni, în Spania — modești. La Moscova, spune el, trebuiau oameni prudenți și capabili să poarte negocieri îndelungate. Într-adevăr, convorbirile cu solii polono-lituanieni durau foarte mult. Începeau rușii prin a cere înapoi Kievul, Vitebskul și alte orașe, continuau trimișii poloni, care insistau să li se dea înapoi Novgorodul, Pskovul și alte localități care aparțineau acum Moscovei. Apoi, treptat, cele două părți slăbeau pretențiile. A fi întru totul de acord cu solicitările partenerului se considera dezonorant. În 1522, de pildă, reprezentanții lituanieni au propus rușilor încheierea unui armistițiu pe zece ani, iar boierii ruși pe doi-trei ani. Solii au anunțat apoi ultimul termen acceptat, șase-opt ani, iar rușii patru ani. În sfîrșit, s-a adoptat o soluție de mijloc și armistițiul s-a încheiat pe cinci ani.

Pe timpul tratativelor, diplomații ruși făceau trimiteri

Boieri moscoviți la începutul secolului XVI

la documente de arhivă, letopiseţe, cronici apusene, dar şi la „parabole" istorice.

Documentul cu care se încheiau tratativele era semnat numai de funcţionarul care îl întocmea. Suveranul rus nu-şi punea semnătura. Numele şi titlul său precedau întotdeauna textul actului. Semnătura pusă după text dezonora pe ţar, deoarece, în acest caz, numele său ar fi fost precedat de altele, amintite în act. Chiar şi peceţile suveranilor străini nu trebuiau puse deasupra titlului monarhului rus. Astfel, în 1595, diplomatul Vasili Tiufiakin a primit poruncă să insiste pe lîngă şahul Iranului ca acesta „să semneze în partea de jos a doçumentului, nu deasupra". Numai în ultimă instanţă, Tiufiakin trebuia să accepte ca şahul să-şi pună semnătura „undeva, la mijlocul actului".

Pecetea întărea doar textul tratatului încheiat. Garanţia îndeplinirii condiţiilor lui o dădea însă jurămîntul imperial, un sărut în formă de cruce, depus pe tratat, aşa-numitul „adevăr". Biserica nu vedea cu ochi buni acest jurămînt. De aceea, în sec. XVI, prelaţii ţarului nu participau niciodată la ceremonial. În anumite perioade, jurămîntul era imposibil. „Astăzi la noi e post — i-a spus Vasili III solului tătar, în 1519 — şi, pe timp de post, noi nu acordăm adevărul". Ambele exemplare ale tratatului se aşezau pe un taler, iar peste ele se punea o cruce. Acest obiect sfînt asigura veracitate textului.

O semnificaţie specială aveau darurile primite şi oferite de ţar. Cele mai frecvente cadouri ruseşti erau blănurile şi păsările vînate. Un dar bizar i-a trimis, în 1488, ţarul Ivan III regelui ungur Matei Corvin: „Un samur negru, ce labele cu aur potcovite avea, cu perle, douăzeci de perle pe picioare". Darurile pe care le primea Moscova erau fie arme de diferite tipuri — de la suliţe de vînătoare şi spade, pînă la pistoale cu mînerul incrustat, ca cel trimis în 1561 lui Ivan cel Groaznic de regele suedez Erik XIV — fie armuri, cupe, ceasornice. Unele animale exotice puteau fi oferite, de asemenea, drept cadouri, de pildă, un papagal dăruit de împăratul austriac sau un elefant primit de Ivan cel Groaznic. Suveranii ruşi trimiteau daruri numai monarhilor cu care întreţineau relaţii de prietenie. Refuzul de a primi cadourile făcute în numele ţarului însemna ascuţirea încordării politice dintre cele două părţi; în schimb, cînd suveranul rus nu primea plocoanele aduse de ambasadori, faptul se punea numai pe seama antipatiei imperiale faţă de persoana solului respectiv. De multe ori, trimişii plecau din Moscova şi cu darurile aduse de ei şi refuzate de ţar, şi cu cadourile făcute de ţar pentru suveranul lor. Aceasta pentru a demonstra bogăţia vistieriei ruseşti. În 1604, boierii ruşi le-au spus emisarilor gruzini că vistieria lui Boris Godunov este atît de bogată „că el ar putea acoperi pămîntul Iveriei (Gruziei) cu argint, apoi cu aur şi tot i-ar mai rămîne bani".

Darul de răspuns al ţarului trebuia totdeauna să depăşească în valoare pe cel al celeilalte părţi. În 1570, cînd un diplomat polonez a afirmat că darurile primite de el sînt prea puţine, în comparaţie cu calul oferit de el lui Ivan cel Groaznic, ţarul a poruncit ca patrupedul să fie omorît.

La fel de mult conta, în afara darului ca atare, ceremonia fastuoasă a aducerii lui. În 1598, curteanul austriac Michael Schille a primit în mare taină cadouri de la diacul V.I. Şelkalov, daruri pe care austriacul trebuia să le înmîneze lui Boris Godunov ca din partea sa. Trei oameni îmbrăcaţi în straie nemţeşti, trimişi special în acest scop la diplomatul austriac, au purtat cu solemnitate, pe străzile Moscovei, pînă la Kremlin, aşa-zisele daruri ale lui Schille către ţarul rus.

Propaganda antimoscovită a timpului şi, mai ales, diplomaţia polono-lituaniană — aflată într-o rivalitate de secole cu Moscova în problema ţinuturilor vestice — vehiculau numeroase legende despre protocolul de la Curtea ţarului. Una dintre aceste istorioare, cu iz anecdotic, povesteşte cum Ivan cel Groaznic a poruncit să se bată în cap, cu cuie, pălăria unui sol care refuzase să-şi descopere capul în faţa lui. Primul care a auzit această întîmplare a fost trimisul rus la Curtea Habsburgilor, Ivan Fomin, în 1614.

Mult mai bine a prins teren însă o altă legendă, cea despre lighenaşul în care îşi spăla mîna ţarul, după ce i-o sărutau ambasadorii catolici. Despre acest procedeu amintesc în rapoartele lor trimisul austriac şi cel papal, Possevino, deşi nici unul, nici celălalt nu-l văzuseră pe ţar spălîndu-se pe mînă. Totuşi nunţiul papal, jignit, l-a rugat în scris pe Ivan IV să renunţe la acest obicei. Lituanienii aminteau frecvent ruşilor de vremurile umilitoare, pentru ultimii, ale stăpînirii tătare asupra Rusiei. În această perioadă, a apărut şi legenda cum că Ivan III era obligat să aducă solilor hanului, care intrau călare, o ceaşcă de cumîs şi chiar să lingă picăturile prelinse pe coama calului. Dacă un asemenea ceremonial ar fi existat în realitate, fără îndoială că, mai tîrziu, hanii tătari ar fi încercat să-l reînvie. Legenda însă a apărut, şi nu întîmplător, în perioada ascuţirii relaţiilor ruso-lituaniene. La peste 100 ani de la relatarea ei de către cronicarul polon Jan Dlugosz, Ştefan Báthory (regele Poloniei) îi amintea lui Ivan IV că strămoşii săi lingeau picături de lapte de pe coamele iepelor tătăreşti.

Pentru a persifla ceremonialul de la Curte, mulţi străini au scris că suveranii ruşi se îmbrăcau simplu şi se amestecau în masa moscoviţilor care urmăreau suita străină ce intra în Capitală. Chiar şi pentru ţar, ceremonia ar fi fost atît de atractivă, încît, ca să o urmărească, ar fi preferat să-şi neglijeze atribuţiile ce decurgeau din rangul său.

Protocolul diplomatic rusesc al sec. XVI s-a modificat şi dezvoltat în strînsă legătură cu psihologia socială şi ideologia contemporană. Fără a avea norme scrise, ci numai cutume, el exprima o realitate politică vie.

În româneşte de
Florentina DOLGHIN

VARȘOVIA

o carte de istorie multiseculară

ELISABETA IONIȚĂ

Istoria, în întreaga sa desfășurare, o afli din litera cărților; citești și îți imaginezi cum a fost. Dar cînd cartea este de proporțiile unui oraș, cînd monumentele și vestigiile multiseculare te întîmpină la fiecare pas, atunci istoria devine realitate, cu o deosebită forță de impresionare și educare.

O asemenea situație o întîlnești în Varșovia. Nu știu dacă sînt multe orașe în lume care să-ți nareze istoria lor și a țării lor, așa cum o face frumoasa capitală a țării prietene. În sălile muzeelor sau privind monumentele, în fața caselor coborîte din istorie cît și a modernelor edificii înălțate în ultimele decenii, am simțit și cu sufletul ceea ce cu cugetul înțelesesem de mult.

Cartea de istorie „Varșovia" este un tom voluminos și, ca să-l parcurgi, nu sînt deajuns cîteva zile. Orașul vechi — *Stara miasto* — te face să crezi că timpul s-a întors cu cîteva secole în urmă. Străduțele înguste sînt alcătuite din case din sec. XIV, cu o arhitectură tipic feudală, la parterul cărora se găsesc prăvălioare, avînd în loc de firmă simbolul produselor pe care le vînd. Inventivitatea și talentul artistic al constructorilor și-au spus cuvîntul nu numai în arhitectura fațadelor ei ci și în originalitatea ușilor, care nu cunosc sistemul numerotării, locuințele fiind identificate după împodobirea diferită, în lemn sau în fier, a acestor intrări.

Cînd am vizitat *Stara miasto*, era duminică dimineața și un grup de muzicanți, înaintînd pe vechile străduțe, cînta pentru cei ieșiți să se plimbe. „Așa este obiceiul din vechime", mi s-a spus. Dar bucuria din suflet ți se topește cînd afli că Orașul vechi, înălțat din tată în fiu, de-a lungul a sute de ani, a fost făcut una cu pămîntul de hitleriști în 1944, în timpul insurecției varșoviene.

Am vizitat Muzeul de istorie a Orașului vechi. Amenajat într-una din casele din piața

Varșovia distrusă de agresorii naziști în proporție de 85% a fost reconstruită și înfrumusețată în anii puterii populare

orașului, muzeul este, de fapt, un sanctuar al spiritului creator uman, al existenței perene a multisecularului burg; el îți oferă, în același timp, și o imagine a barbariei incredibile, înfățișînd prin fotografii, documente și obiecte, distrugerile provocate de naziști în acele zile. Nu poți să îți desprinzi ochii de pe fotografiile care îți arată întinderi nesfîrșite de dărîmături.

O bogăție impresionantă de exponate muzeistice — și fiecare în parte un document — care, dacă ar fi puse cap la cap, ar fi un nemaipomenit film al forței distrugerii, dar și al forței de granit a rezistenței, al suferințelor îndurate, dar și al eroismului cu care s-a luptat, un imn al dragostei de viață și dreptate.

În sălbaticul plan de reprimare a insurecției varșoviene din vara anului 1944, naziștii, cu „conștiinciozitatea" ce-i caracteriza, au dinamitat sistematic, casă de casă, stradă de stradă. Cînd vezi filmele, realizate chiar de hitleriști, spre amuzament, te înfiori și nu-ți vine să crezi că-s-ar fi putut întîmpla așa ceva. Din alte filme și fotografii din muzee, precum și din povestirile oamenilor afli cum, după eliberare, varșovienii au început să înalțe case noi, construcții tot mai moderne.

În agitația ocupațiilor cotidiene, varșovianul trece grăbit pe străzi, dar, oricît de grăbit ar fi, pașii lui se domolesc în fața locurilor marcate printr-un mic monument sau numai o placă comemorativă și se apleacă pentru a depune un buchet sau doar o floare. Aici au căzut în luptă sau au fost executați patrioți polonezi; pe plăcuțe sînt trecute data morții și numele eroilor: femei, bărbați, tineri și vîrstnici. În centrul orașului, lîngă Hotelul „Forum", se află un monument al cărui text povestește trecătorului că aici au fost uciși peste 100 oameni.

Cînd am vizitat Polonia era început de iarnă. Și totuși peste tot, în aceste locuri am văzut depuse flori proaspete. Mi-a rămas în minte imaginea unei bătrîne, cu un copil de mînă, în fața unui astfel de monument; copilul a depus încetișor, pe lespedea evocatoare, floarea care o ținuse cu grijă în mînă. Mi s-a spus: „Aproape nu există polonez care să nu fi suferit în timpul războiului, aproape nu e varșovian, care să nu fi simțit, el sau familia sa, ce-a însemnat ocupația hitleristă".

Pe o arteră centrală, strada Szucha, s-a aflat clădirea a cărei numai simpla pomenire înfiora pe orice locuitor al orașului — sediul Gestapoului. Astăzi aici se află Mausoleul luptei și martirilor. La intrare, făclii, ale căror pîlpîiri nu se sting niciodată, simbolic omagiu adus amintirii celor care au cunoscut suferința și moartea între aceste ziduri. Cu inima strînsă pășești pe coridoarele pe care au mers atîția oameni ce nu mai aveau speranța că vor mai vedea vreodată lumina soarelui. În expoziția din incinta mausoleului se află numeroase documente de arhivă, referitoare la metodele de torturare și crimele săvîrșite de Gestapo, afișe originale, cu numele oamenilor condamnați la moarte, obiecte personale ale acestora. Urmează apoi camera unde li se lua interogatoriul, celulele în care, nemaiputîndu-se ține pe picioare după schingiuirile la care fuseseră supuși, în timpul anchetei erau tîrîți deținuții. Pe pereți se disting însemnări făcute de aceștia înainte de moarte, gînduri care mărturisesc că, și în acele momente, ei păstrau convingerea că lupta și jertfa lor aveau să contribuie la victoria cauzei pentru care își dădeau viața.

„Este ușor să vorbești despre Polonia, scria un condamnat, este mai greu să muncești pentru ea, încă și mai greu este să mori pentru ea; dar cel mai greu dintre toate este să suferi pentru ea". Iar în altă celulă, următoarea mărturisire de credință: „Fie ca din suferințele și martiriul nostru, o Polonie mai bună să vadă lumina zilei, Polonia Populară".

Prof. univ. dr. EMANUEL TURCZYNSKI:

România în istoria Europei

Profesor universitar, doctorul Emanuel Turczynski, titularul Catedrei de istoria sud-estului european, de la Universitatea din Bochum, R.F. Germania, s-a afirmat în activitatea sa ştiinţifică printr-o cunoaştere amplă şi profundă a spaţiului geografico-istoric, numit, în mod convenţional, sud-estul Europei.

Aflat într-o scurtă vizită în ţara noastră, prof. Turczynski a avut amabilitatea să ne răspundă la cîteva întrebări, pe care i le-am adresat în numele cititorilor revistei Magazin istoric.

— Într-o conferinţă ţinută la Institutul de studii sud-est europene din Bucureşti, v-aţi referit la o serie de preocupări ale specialiştilor din R.F.G., consacrate istoriei României. Aţi amintit istorici şi publicişti care au dedicat studii unor probleme de istorie românească şi o serie de tineri cercetători vest-germani care şi-au ales ca teme pentru tezele de doctorat momente semnificative din trecutul patriei noastre. Ce anume credeţi că determină acest interes —evident sporit—faţă de România, manifestat în R.F. Germania?

— Activitatea politică desfăşurată în ultimele decenii în ţara dv. şi, mai ales, politica externă a României i-au determinat pe mulţi cercetători să se intereseze de trecutul, mai îndepărtat, sau mai apropiat, al acestei ţări. Un alt factor, l-aş putea numi natural, a fost cunoaşterea limbii; s-a înmulţit numărul celor ce citesc şi vorbesc româneşte. Îmi amintesc că, pe vremea cînd lucram la München am predat gratuit, ani de zile, lecţii de română numai de dragul de a-i învăţa pe cît mai mulţi studenţi această limbă. Astăzi există acolo un lectorat de limbă română, aşa că problema nu se mai pune doar în termeni sentimentali. Apoi, perspectiva de a studia şi întreprinde cercetări istorice într-o ţară atît de frumoasă şi a cărei ospitalitate este recunoscută apare, desigur, extrem de atrăgătoare. Şi să nu uităm climatul favorabil înfloririi culturii şi artei din România, climat cu o îndelungată tradiţie. Să nu uităm că astăzi, oamenii de cultură şi de ştiinţă din ţara dv. vorbesc, mai toţi, o limbă apuseană. Să nu uităm institutele, societăţile şi asociaţiile de înaltă cultură, numeroasele dv. publicaţii ştiinţifice editate şi în limbi străine. Toate acestea alcătuiesc o imagine a României în străinătate, imagine care va deveni cu atît mai cuprinzătoare, cu cît România însăşi îşi va intensifica eforturile pentru a se face mai binecunoscută şi va înlesni accesul cercetătorilor în Arhivele de stat, în condiţiile reglementărilor în vigoare din ţara dumneavoastră.

— Două dintre lucrările dv., considerate fundamentale, Die Deutsch-Griechischen Kulturbeziehungen bis zur Berufung König Ottos **(Relaţiile culturale germano-greceşti pînă la domnia regelui Otto), şi, mai recent,** Konfession und Nation. Zur Frühgeschichte der Serbischen und Rumänischen Nationsbildung **(Confesiune şi naţiune. Istoria timpurie a formării naţiunilor sîrbă şi română) — în care este analizată, cu deosebită competenţă, istoria a două popoare, românii şi sîrbii, în legătură nemijlocită cu naşterea conştiinţei lor naţionale — poartă amprenta simpatiei şi admiraţiei faţă de istoria şi cultura poporului român...**

— Într-adevăr. M-am născut pe pămînt românesc şi în perioada de început a studiilor mele am avut dascăli români şi germani care nu erau numai învăţători, ci şi oameni de omenie; ei mi-au sădit iubirea pentru poporul român şi România. Pe vremea aceea, umblînd pe jos, am vizitat mănăstirile din Bucovina. Astăzi, aceste monumente sînt binecunoscute în R.F.G., amatorii de artă medievală arătîndu-le un deosebit interes. Eu însumi am fost iniţiatorul unui album privind arta sud-estului european, editat de SüdÖstEuropaGeselschaft, ce include şi un volum dedicat acestor monumente unice în lume şi care ilustrează, atît de semnificativ, cultura românească din secolele trecute.

— Pentru că ne aflăm într-un domeniu unde isto-

(Continuare în p. 46)

AMINTIRI

RADU ROSETTI

Coborînd, prin tată, dintr-o familie care a dat Moldovei doi domni (Antonie-vodă Ruset — 1675-1678, şi Manole Giani-Ruset — 1788-1789), precum şi mulţi alţi protagonişti ai scenei politice din ambele principate, Radu Rosetti (1853-1926) avea şi în linie maternă o genealogie tot atît de strălucită, chiar dacă nu tot atît de veche[1]. Mama sa, Aglae, era fiica cea mai mare a domnitorului unionist Grigore Al. Ghica (1849-1853; 1854-1856). Tatăl său, Răducanu Rosetti („cel tînăr"), care făcuse studii de filozofie la München şi ocupase funcţii importante în vremea domniei lui Mihail Sturdza (1834-1849), demisionînd în 1846, în semn de protest împotriva abuzurilor domnului, a fost şi el un personaj interesant; membru al Asociaţiei literare din Bucureşti, ale cărei scopuri erau patriotice şi democrate, a participat la revoluţia din 1848, în urma căreia a fost exilat la Brusa, împreună cu fraţii săi. Unionist convins — va fi unul din apropiaţii domnitorului Gr. Ghica — preşedinte al Divanului în 1849, apoi ministru de externe şi, din 1854, al dreptăţii. După unire, va fi ales preşedinte al Comisiei Centrale de la Focşani.

Născut într-o asemenea familie, la 14 septembrie 1853, la Iaşi, Radu Rosetti părea să aibă în faţă nu numai o viaţă fără griji materiale, ci şi o strălucită carieră politică, un viitor cum puţine se conturau poate la acea vreme. Şi totuşi moartea timpurie a tatălui, gestiunea defectuoasă a bunurilor, rapidul proces de erodare a proprietăţii marii boierimi de la sfîrşitul secolului XIX, au făcut, ca în scurt timp, tînărul Rosetti să piardă mai toată averea şi să fie pus în situaţia de a căuta o slujbă pentru a-şi întreţine familia, „mijlocul de a trăi modest şi fără a supune pe ai mei la lipsa celor mai neapărat necesare", cum spunea el. Paralel cu activităţile sale publice — prefect conservator, în 1889 şi 1892, şi apoi modest funcţionar în Ministerul de externe —, Radu Rosetti se dedică cercetărilor istorice care îl pasionează. Începute în 1888, printr-un studiu despre Clasele agricole din Moldova, publicat în Revista nouă a lui B.P. Hasdeu, aceste cercetări se îndreaptă spre chestiuni complicate şi puţin cunoscute pe atunci, necesitînd ample şi minuţioase investigaţii de arhivă: formarea primelor state româneşti, genealogia unor familii boiereşti, cenzura în Moldova în epoca Regulamentului Organic, formarea marii proprietăţi funciare etc. În special, ultima temă analizată cu mare bogăţie de argumente şi date în lucrările Despre originea şi transformările clasei stăpînitoare din Moldova (1906) şi Pămîntul, sătenii şi stăpînii în Moldova (1907) a constituit o pasiune constantă a istoricului, domeniu în care contribuţia sa a determinat nu numai un progres evident, ci şi o adevărată schimbare de optică. Denunţarea caracterului ilegitim al marii proprietăţi boiereşti, dovezile istorice indiscutabile despre abuzurile repetate ale propriei sale clase, l-au adus lui Radu Rosetti adversitatea tenace a teoreticienilor junimişti, dar şi admiraţia şi preţuirea tuturor oamenilor de cultură progresişti.

Cel mai bine sintetizează această atitudine Mihail Sadoveanu, în necrologul pe care i-l consacră în 1926 în Viaţa românească: „Urmaşul lui Antonie-vodă Ruset şi al dezmierdaţilor lui feciori Lascarache şi Alecu, cetind trecutul neamurilor sale şi al necăjiţilor pămînteni, a văzut adevărul, l-a urmărit, l-a săpat şi l-a descoperit în mormîntul lui uitat. Se putea să nu-l descopere nimeni... Se putea să-l descopere, acest adevăr, şi să nu-l dea la lumină însuşi Radu Rosetti. I s-ar fi putut ierta asta; i-am fi înţeles sufletul care ar fi stat în cumpănă lîngă crucile strămoşilor. Dar cît de mult îi iubesc şi-l respect pentru că a strigat atunci în pustie, pentru că a judecat nedreptăţile strămoşilor săi «din dorul de adevăr şi dreptate şi iubirea de neam»".

Acelaşi dor de adevăr şi dreptate, aceeaşi iubire de neam caracterizează şi literatura

[1] Despre familia Rosetteştilor vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1972; din memoriile fiului lui Radu Rosetti, generalul şi istoricul, vezi *Magazin istoric*, nr. 7, 8/1979.

istorică a lui Radu Rosetti. Micul roman Păcatele sulgeriului (1912), ca și Povești moldovenești (1920) și Alte povești moldovenești (1921) aduc în fața cititorului același proces de deposedare a țărănimii de către boierimea rapace, pe care autorul îl înfățișează, științific, și în studiile sale.

Privind însă întreaga operă a scriitorului și a istoricului din perspectiva noastră, de astăzi, partea cea mai rezistentă a ei ni se pare cea memorialistică, „cea mai prețioasă contribuție memorialistică din literatura română", cum aprecia Lovinescu încă din 1927. Operă de maturitate, în care talentul de povestitor și aplecarea istoricului pentru amănuntul semnificativ se îmbină fericit, cele trei volume de Amintiri (1922, 1925 și ultimul, postum, în 1927) evocă o întreagă lume, obiceiurile, moravurile, ceremonialul, viața publică și mai ales pe cea intimă a unei epoci apuse pentru totdeauna; nenumărate sînt figurile marcante ale secolului trecut care o populează, memorialistul oferind uneori adevărate portrete ale unora dintre protagoniștii scenei politice din sec. XIX — Cuza, Alecsandri, Costache Negri, bunicul său, domnul Grigore Ghica, părinții săi, ei înșiși factori importanți ai transformărilor petrecute pe la mijlocul sec. XIX. Mama sa, în special, frumoasa și cultivata Aglae Rosetti, ale cărei sentimente de un patriotism devotat, democratice și unioniste, l-au influențat decisiv pe scriitor, îi inspiră unele dintre cele mai vibrante și mai documentate portrete.

Reproducem mai jos cîteva fragmente din acest portret extras din ediția scrierilor lui Radu Rosetti, ce urmează să apară în Editura Minerva. Cu excepția ortografiei, pe care am actualizat-o pe alocuri, textul reprodus respectă originalul. Întreruperile au fost marcate prin trei puncte; titlul, subtitlurile și explicațiile din parantezele drepte aparțin redacției Magazin istoric.

Cătălina POLEACOV,
Mircea ANGHELESCU

Frumoasa și erudita fiică a lui Grigore Ghica

Mama era fiica lui Grigore Ghica și a Anicăi, fiica lui Iordache Catargiu. Amîndoi mai fusese[ră] căsătoriți, el cu domnița Elenco, fiica lui Ion Sandu Sturdza voievod [domn între anii 1822-1828], ea cu logofătul Ion Buhuș, ultimul vlăstar al acestei vechi și ilustre familii.

Anica Catargiu era nu numai deosebit de frumoasă, dar și plină de duh: contimporanii făceau dintr-nsa o adevărată zînă fărmăcătoare. A murit însă foarte de tînără, în anul 1838, la Chișinău, unde i se află mormîntul, lăsînd soțului său două fete, din care mama, născută la 1832, era cea mai în vîrstă. Durerea soțului ei fu atît de mare încît rudele și prietenii se temură să nu-și puie capăt zilelor...

Mama, în copilărie, era departe de a justifica credința că va deveni marea frumusețe ce a fost. Tata care era atunci căsătorit cu o prietenă intimă și din copilărie a Anicăi Catargiu, și purtase de nenumărate ori în brațe pe viitoarea lui soție, ni spunea, față cu dînsa, că era cîrnă, avea păr roș și fața acoperită cu pistrui. Și mama rîdea și zicea că această descriere este absolut exactă.

În primii ani după moartea Anicăi Catargiu, sora lui Grigore Ghica, Elena Șubin... îngriji de cele două fete ce le lăsase... Mătușa Elena Șubin trăia în Vaslui, care-i aparținea (nu numai moșia cu acest nume, dar și tîrgul), unde creștea pe număroșii ei copii, de ale căror lecții se împărtășia și mama. În curînd însă tatăsău o aduse în Ieși unde fu plasată dintăi în pensionatul Garet, dirijat de profesorul francez cu acest nume și de soția lui și în care învățau aproape toate fetele boierilor așezați în capitala Moldovei, pe lîngă altele ale căror familii ședeau la țară. Ea se arătă de la început o elevă foarte sîrguitoare și deosebit de ageră la minte. Garet era un deosebit de bun profesor de limba franceză; mama, care stăpînea această limbă cum o stăpînesc puțini francezi, ni zicea că temelia acestei stăpîniri o pusese[ră] fără îndoială lecțiile lui Garet. Ea nu-și aducea aminte să fi fost vreodată pedepsită pentru lecțiile ei. Vacanțiile le petrecea totdeauna la Vaslui împreună cu verii și verele șubinești și cu frații ei din întîia căsătorie a lui Grigore Ghica. După aceea fu plasată în alt pension, tot în Ieși, dirijat de un domn Haddek.

În anul 1844, tată-său o duse la Viena și o plasă în Institutul van Demergel, condus de doamna van Demergel și de soră-sa, doamna von Phillisdorf, soția consilierului aulic von Phillisdorf, unde rămase pînă în anul 1848. Pe lîngă studiile obișnuite,

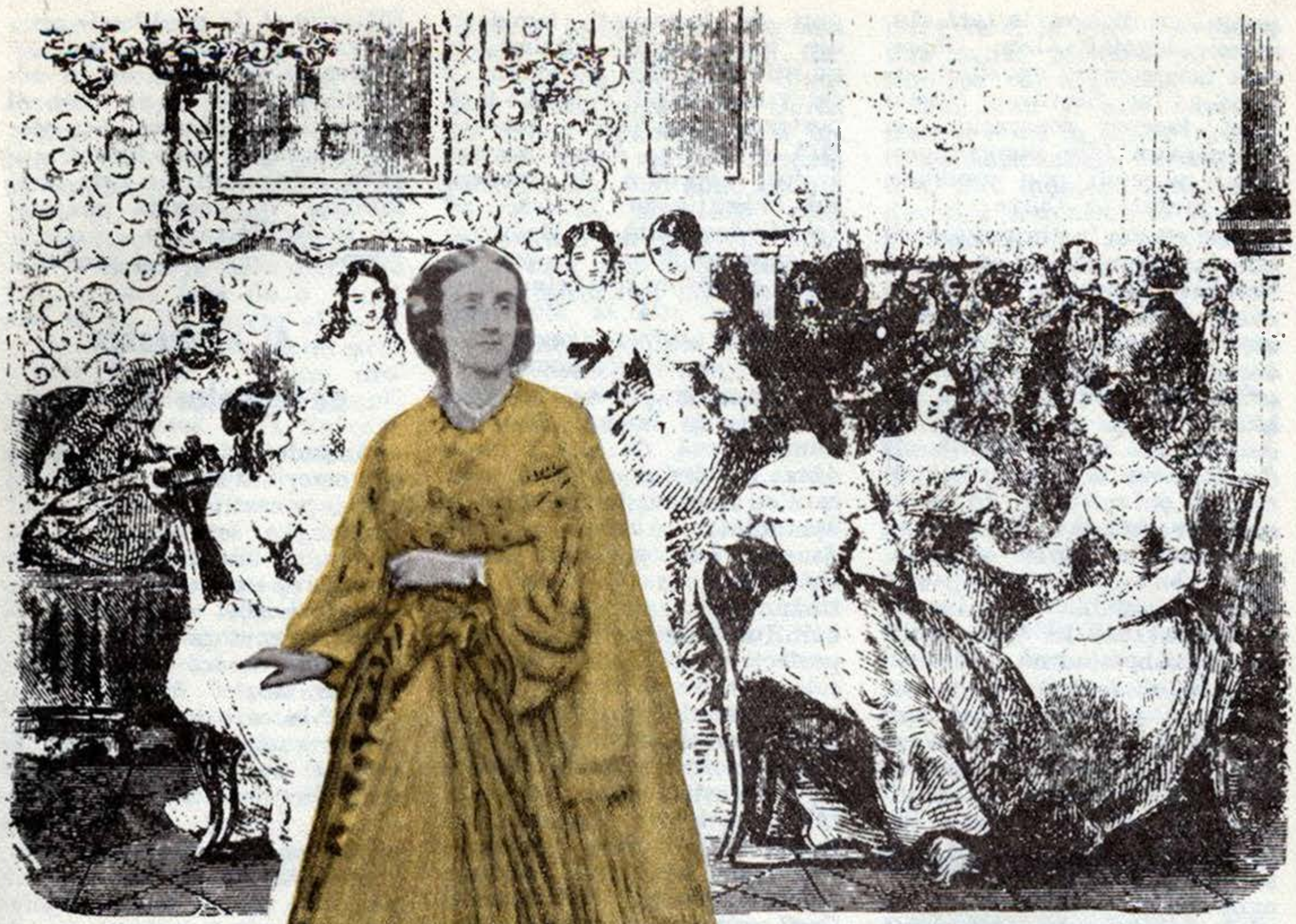

Aglaia, mama lui Radu Roselli, ale cărei sentimente democratice și unioniste l-au influențat pe scriitor. În fundal, o petrecere ieșeană, la mijlocul secolului XIX. Gravură de M. Dousseault

mama se perfecționă în cunoștința limbii franceze, își însusi acea a limbii germane în chip temeinic, apoi mai învăță englezește și italienește destul de bine pentru a putea susținea orice conversație în acele limbi asupra oricărui subiect, aceasta pe lîngă o temeinică cunoștință a literaturilor lor. Elevele erau des conduse la Operă și la Burgtheater, precum și la toate conferințele literare ce se țineau pe acea vreme în capitala Austriei. Se încuraja în ele gustul cetirii și în fiecare seară se consacrau cîte două ceasuri la o lectură în vr-ouna din limbile ce se învățau în institut. Artele de agrement nu erau uitate, mama desena binișor și avea serioase cunoștințe muzicale.

După patru ani, în 1848, Grigore Ghica adusese în institut pe a doua fiică a sa, Natalia, și în anul următor, 1849, luă cu el la Iești pe mama, despre care directoarele institutului îi declarase că nu mai are ce s-o învețe în institutul lor.

Directoarea orfelinatului...

Cînd a sosit în țară, nimenea nu a mai recunoscut, în fata de șăptesprezece ani, copila cîrnă, cu păr roș și cu fața acoperită de pistrui care plecase cu cîțiva ani mai înainte. De talie mijlocie, dar admirabil proporționată, fiica lui Grigore Ghica avea un cap cu trăsături clasice, cu ochi și păr negru, cu pielită de strălucitoare albeață. Erau persoane care nu voiau să creadă că este aceeași persoană, că trebuie să fie altă fiică a lui Grigore Ghica, de existența căreia lumea nu știa și pe care el o aducea acum din străinătate, unde o crescuse în locul celei dintîi care o avuse din a doua lui căsătorie. Mama mi-a povestit chiar că s-au găsit persoane care, conversînd cu ea, au pus-o pe terenul unor împrejurări din copilăria ei ce le cunoșteau, spre a se asigura că-și aduce aminte de ele și este prin urmare aceeași care o cunoscuse, cîrnă și cu părul roș. Minunata ei memorie nu a întîrziat să li iee orice îndoială în acea privință.

Cînd în cursul aceluiași an [1849], Grigore Ghica a fost ridicat la scaunul Moldovei în locul lui Mihail Sturdza, el nu s-a mutat la Curtea domnească în care erau așezate o mulțime de diregătorii (căci Mihail Sturdza locuia propria lui casă), ci a urmat să locuiască îm-

preună cu fiica-sa, la tată-său, marele logofăt Alecu Ghica, care fusese capul opoziţiei împotriva lui Sturdza. Numai după facerea reparaţiilor şi cumpărarea (din punga domnului) a unui nou mobilier, s-au mutat în Curte.

Deşi mama în timpul şederii sale la Viena deloc nu uitase limba românească, în pensionatul Demergel mai fiind şi alte românce (printre care domnişoara Smărăndiţa Rosetti, căsătorită pe urmă cu Mihai Jora), ea a ţinut să dobîndească o cunoştinţă cît mai temeinică a graiului părintesc şi a rugat, în acest scop, pe tată-său să-i deie un profesor de limba română. Domnul a ales spre acest sfîrşit pe [publicistul] Teodor Codrescu [1819-1894] şi, mulţi ani mai pe urmă, editorul *Uricariului* [o colecţie de documente ale istoriei românilor] îşi aducea aminte cu cea mai vie plăcere de lecţiile ce le dăduse mamei, de inteligenţa ei, de dragostea ei de ţară şi de viul interes cu care se punea în curent cu toate amănuntele trecutului şi cu începutul de viaţă intelectuală a poporului căruia îi aparţinea.

După cîte ştiu, mama a fost singura fată din marea noastră boierime din vremea regulamentară [a Regulamentului Organic], care, după terminarea studiilor în străinătate, a simţit nevoia să-şi însuşească o cunoştinţă cît mai desăvîrşită a limbii şi a literaturii noastre... Ea era fiica preferită a domnului şi, ca atare, ţinută în curent despre toate proiectele şi speranţele lui şi asociată la cele mai multe din operele lui de binefacere. Cînd, după moartea tătîne-său şi mutarea lui [Grigore Ghica] la Curtea domnească, [acesta] a hărăzit Sfîntului Spiridon casa părintească, înzestrată cu toate cele trebuitoare şi transformată în institut de moşit şi de copii găsiţi, a însărcinat pe fiică-sa cu privegherea acestei fundaţiuni printr-o prea frumoasă scrisoare ce o posed.

Pe la începutul domniei lui Grigore Ghica venise la Ieşi un pictor aquarelist bavarez, numit Rietcshel, însărcinat de regele Ludovic I al Bavariei, acel admirator pasionat de femei frumoase, să adune chipuri de frumuseţe femeieşti din toate ţările. Văzînd, la nu ştiu ce prilej, pe mama, a cerut numaidecît voie să-i facă portretul, ceea ce i s-a acordat fără greutate. Acest portret a fost reprodus în gravură sub indicaţia de: *Madchen an der Moldau* (Fată din Moldova) şi reprezintă pe mama în haine de ţărancă, torcînd. Originalul se află la München, în *Album schöner Frauen* (Album de femei frumoase).

Precum era firesc, frumoasa, culta şi bogata domniţă numai lipsă de peţitori nu ducea. Printre aceştia, acel care se bucura de preferinţele domnului era Alexandru (Coco) Sturdza, fiul logofătului Costache Sturdza... Coco era un tînăr frumos, cu duh, relativ cult, cu maniérele celui mai perfect şi cavaler bărbat de salon, ştiuse să cîştige favoarea domnului prin cele mai deşănţate linguşiri, la care din nenorocire vodă Ghica, cu toate strălucitele sale calităţi, era foarte simţibil. Dar mama era prea deşteaptă pentru a nu fi pătruns că, sub nişte aparenţe seducătoare, Coco ascundea o fire căreia nu-i lipsea aproape nici un viţiu; ea nici nu voi să audă de această căsătorie, şi-l preferi pe tata, deşi era cu nouăsprezece ani mai mare decît ea.

Pentru ca mama să fie mai aproape de părintele ei, tata cumpărase casa Casandrei Sturdza de la Herţa, născută Ghica, în care, ei au dus, timp de mai mulţi ani, o viaţă din cele mai largi, pe picior foarte mare, cu slugi nenumărate, cu echipagiuri multe şi frumoase, cu mese renumite pentru bogăţia şi bunătatea lor, tata fiind un gastronom vestit. Această viaţă satisfăcea, mai ales gusturile tatei, căci mama nu era mondenă deloc: nu-i plăceau nici toaleta, nici dansul pe care îl numea: o plăcere stupidă. Rochia cea mai scumpă ce şi-a făcut-o în viaţa ei fusese o rochie de *velours bleu épinglé* [catifea albastră reiată] făcută cu prilejul unui bal al Curţii, din voinţa expresă a tatei, care costase 36 de galbeni, adică 423 de lei de înainte de [primul război], de care rochie am auzit, cu cinsprezece ani mai tîrziu, pe Vasile Alecsandri vorbind cu entuziasm.

Plăcerile ei de predilecţie erau teatrul (comedia şi opera) cetirea şi conversaţiile cu subiecte serioase şi cu oameni instruiţi. Îi plăceau mai ales discuţiunile pe teme filozofice şi avea cunoştinţi din cele mai serioase în această materie ca şi în literatura franceză, germană, engleză şi italiană.

...şi adversara pedepselor fizice

Amîndoi părinţii mei aveau o memorie admirabilă şi erau nişte povestitori neîntrecuţi. În lungile seri de iarnă ne ţineau pe noi, copiii, pe profesori, pe guvernante şi pe musafirii zilei ceasuri întregi sub farmecul povestirilor lor, făcînd să treacă pe dinaintea ochilor noştri icoanele unui trecut la care luase parte sau auzise amănunte din gura bătrînilor lor. Tata povestea corect, dicţiunea lui era mai înflorită, modul de povestire al mamei era mai artistic, apoi, înzestrată cu un rar dar de imitaţie, ea, de cele mai adesea ori, mima întîmplarea ce o povestea. Ce păcat că, mai pe urmă, cînd îmi dam seama de preţul acelor povestiri şi îmi aduceam încă bine aminte de ele, nu le-am notat, lăsînd să se piardă o mulţime de amănunte nepreţuite pentru istoria noastră politică, socială şi chiar economică în veacul trecut!

Memoria minunată, darul de imitaţie şi facultatea de a reproduce exact gesturi văzute şi simţiminte exprimate de alţii constituiau mamei un adevărat talent dramatic, care s-a manifestat şi a fost admirat cu prilejul reprezentaţiilor de societate date de ea în scop de binefacere, la Ieşi, în a opta şi a noua decadă a veacului trecut.

Fiică a [lui] Grigore Ghica, mama nu putea decît să fie pătrunsă de principii naţionaliste [patriotice] şi liberale. Dacă în privinţa acelor naţionaliste înţelegerea ei cu tata era desăvîrşită, divergenţa între ei era mare în ce privia pe cele liberale; mama era pentru abolirea tuturor privilegiilor de castă, pe cînd tata nici nu voia să audă de astfel de lucru, privind existenţa unor

asemenea clase ca indispensabile pentru buna ordine, sănătate, puterea şi progresul unei societăţi bine organizate...

Era pentru stricta garantare a libertăţii şi a demnităţii omului fără distincţiune de clasă şi, mai ales, avea o sfîntă oroare de bătaie pe care o denunţa ca o barbarie şi o mişelie faţă de o fiinţă mai slabă. Nu înceta să tune şi să fulgere în contra acestui obicei barbar..., obicei distrugător al simţului de demnitate omenească, fără de care omul este redus la starea de brută. În această privinţă, discuţiunile ei cu tata erau dese; el pretinzînd că bătaia este indispensabilă cînd ai de-a face cu oameni primitivi, lipsiţi de orice cultură, care nefiind decît nişte copii mari trebuie să aibă o salutară frică de vargă. Iar mama răspundea că bătaia este distrugătoarea amorului propriu şi a mîndriei omeneşti, că fără de aceste două însuşiri omul este o brută...

Bătaia după ea nu putea decît sau să degradeze pe acel ce o suferă la starea de brută sau să stîrnească în el simţiri de ură neîmpăcată şi adînc dor de răzbunare. Tata, născut cu nouăsprezece ani înaintea ei, crescut pînă la vîrsta de şaptesprezece ani într-un mijloc mai puţin cult şi mai primitiv decît acel în care crescuse mama, avînd necontenit sub ochi pilda bunicăi care numai zgîrcită cu vergile nu era..., găsea lucru firesc ca pentru greşeli uşoare, ca un fel de bucate greşite, un ham rău curăţit sau o beţie, să poruncească punerea jos la scară, a vinovatului, şi tratarea lui cu o porţie mai mică sau mai mare de lovituri. Porţia la noi era, de obicei, modestă, dar în alte case, mari şi mici, această pedeapsă devenea prea adesea o adevărată schingiuire. Deoarece mi se întîmpla şi mie, pănă la vîrsta de doisprezece ani, să am parte de asemenea corecţiuni, dealtmintrelea totdeauna bine meritate şi cît se poate de modeste, eram un partizan convins al teoriilor mamei şi-mi permiteam să condamn acele puse în practică de tata...

Mama era o naţionalistă înfocată, nu numai în ceea ce privea neamul nostru, dar şi în cît se atingea de toate neamurile din lume: greci, italieni, poloni, germani, irlandezi, sîrbi, bulgari etc. Dorea din inimă emanciparea şi întemeierea de state naţionale pentru toate. Îmi aduc aminte că, pe la 1859-186 , cînd mă învăţa cu ajutorul unui atlas, care sînt ţările Europei şi capitalele lor, mă făcea să zic:

— Italia: capitala Roma.

Iar Costache Negri, care se afla de faţă şi-şi fuma ciubucul, scuzîndu-se că ne întrerupe, îi zise:

— Ştii, domniţă, că subscriu din toată inima, ca şi dumneata, că doresc ca aşa să fie, dar nu crezi oare că asta înseamnă cam a anticipa asupra viitorului? [pe atunci Italia nu era unificată şi Roma era doar capitala Statelor Pontificale].

Îmi aduc bine aminte de însufleţirea ei pentru ideile unităţii italiene şi de interesul febril cu care urmăria pe hartă mersul triumfal al lui Garibaldi spre Napoli [septembrie 1860] şi progresele armatei lui [Enrico] Cialdini [1813-1892] în Statele Pontificale.

N-am nevoie să mai vorbesc de însufleţirea ei pentru ideea Unirii; ea, cea dintăi, mi-a vorbit de Unirea cea Mare, a celor trei crîmpeie în care era rupt neamul nostru, la sînul ei am văzut, la 1858, cea dintîi cocardă în trei culori, trimasă de o vară a ei din Ieşi, prin [Victor] Place, consulul francez, căruia românii îi datoresc atîta, venit la noi, la Căiuţi, spre a lua parte la o vînătoare de urşi dată de tata. Iar trei ani mai pe urmă, am auzit-o, la Viena, zicînd lui Vogoride, fostul caimacam:

— Am trei băieţi, sper că în curînd voi mai avea unul (era grea de opt luni), pe toţi vreau să-i fac soldaţi, căci cînd vor fi mari, vom avea nevoie de soldaţi mulţi şi buni.

Crezul ei unionist însă nu împiedica ca să fi rămas moldovancă desăvîrşită şi să fi iubit Moldova ei peste tot, nu putea să rostească numele ei decît cu patimă, nu pot uita chipul în care pronunţa cuvîntul Moldova care, în gura ei, totdeauna suna: Moldo-o-va, apăsînd pe cel al doilea o.

Mai erau şi alte cucoane, mari şi mici, în Moldova, liberale şi naţionaliste, dar mama a fost, fără îndoială, întîia moldovancă feministă şi aceasta pe faţă. Ea nu se sfia să reclame desăvîrşita egalitate între femeie şi bărbat, inclusiv exercitarea drepturilor politice ca şi emanciparea soţiei de tutela soţului. Îşi bătea rău joc de cuvintele din slujba cununiei, prin care se ordonă femeii să asculte de bărbat, fiindcă „bărbatul este capul".

— Dar dacă în loc de cap are un bostan?, întreba mama...

Puţine fiinţe cunoscut-am atît de stăpîne pe nervii lor ca mama; bătrînul doctor Russ zicea că ea, în loc de nervi, are coarde de vioară. Avea un sînge rece absolut faţă de orice primejdie. Sănătatea ei era de fier şi moştenise de la tată-său o putere fizică cu care s-ar fi putut făli mulţi bărbaţi.

CLIO ANUNŢĂ

Renii de lîngă Botoşani

Vestigiile unei puternice aşezări omeneşti din paleoliticul superior, aparţinînd culturii gravetianului oriental (cca. 25 000-15 000 ani) au fost descoperite în com. Cotuşca, jud. Botoşani, la punctul numit Catu Miculinţi. Cele şapte nivele de locuire atestă continuitatea unei îndelungate şi rodnice activităţi de prelucrare a silexului şi a osului de ren. Numai într-un singur nivel, al patrulea, la adîncimea de 2,8 m-3,10 m, au fost descoperite şapte ateliere de acest fel. Arheologul Mihai Brudiu apreciază că „prelucrarea cornului şi a osului de ren este dovedită prin unelte finite, piese în diferite stadii de prelucrare, ca şi prin deşeuri şi rebuturi de atelier". Alte aşezări gravetiene au fost atestate pe teritoriul patriei noastre, printre care cele de la Ceahlău, Lespezi (jud. Bacău), Strahova-Şendriceni, Ripiceni (jud. Botoşani).

L. IOAN

2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent

DAVE ŞI STĂPÎNII LOR

Polovragi

FL. MARINESCU,
Muzeul militar central Bucuresti

Arareori vreun istoric antic a exprimat un adevăr într-o formă mai lapidară şi mai plastică, decît a făcut-o Florus[1], atunci cînd, începînd să vorbească despre strămoşii noştri, a spus: Daci montibus inhaerent **(„Dacii trălesc aninaţi [nedesiipiţi] de munţi"). Expresia nu trebuie înţeleasă în sensul că geto-dacii ar fi fost un popor exclusiv de munteni şi că nu ar fi trăit şi în cîmpii şi în regiunile subcarpatice. Dimpotrivă, numeroase descoperiri atestă întinsa lor răspîndire. Istoricul antic nu făcea însă decît să sintetizeze ceea ce îl frapa în chip deosebit pe străinii care luau contact cu realităţile geto-dacice. Căci cetăţile acestora situate în vîrful munţilor reprezentau, într-adevăr, una din cele mai spectaculoase imagini.**

Rare pînă în secolul II î.e.n., cînd regiunile de munte nu erau încă intens locuite, existenţa acestor cetăţi s-a generalizat — în cursul sec. I î.e.n. — pe întreg teritoriul locuit de geto-daci: din Moldova, pînă-n Oltenia şi din nordul Transilvaniei, pînă în Carpaţii Meridionali. Şi dacă în momentul apariţiei lor, în jurul anului 100 î.e.n., nu puteau concura cu puternicele dave din zonele de cîmpie şi deal, în mai puţin de un secol raportul s-a schimbat, schimbarea reflectînd, totodată, şi un salt calitativ în realizarea fortificaţiilor.

Daca aşezările din cîmpie erau întărite cu şanţuri mari, valuri de pămînt şi palisade, noile cetăţi din zonele montane erau apărate cu ziduri din piatră. Cele mai numeroase continuau să fie cele lucrate în tehnica tradiţională, din blocuri sau lespezi de piatră locală, neprelucrată, legate între ele cu lut, dar după a doua jumătate a sec. I î.e.n., odată cu încorporarea oraşelor greceşti de pe litoralul vestic al Mării Negre în regatul burebistan, apar şi cetăţile avînd zidurile din blocuri de piatră perfect tăiate.

Plasate pe înălţimi greu accesibile, unele din aceste dave par efectiv „aninate", aidoma cuiburilor de vulturi, de vîrfurile unor piscuri stîncoase; printre acestea din urmă se numără şi cetăţile de la Polovragi din judeţul Gorj. Plasate la aproximativ 1 000 m altitudine, pe Muntele Padeşul (pe malul stîng al Olteţului), fortificaţiile geto-dacice de aici se compun dintr-o „Cetăţuie" plasată pe un mamelon ce se ridică cu vreo 30 m deasupra poienei şi o „cetate de refugiu" care ocupă un platou de circa 6 000 m.p., numit „Crucea lui Ursachi". La poalele Padeşului, chiar la ieşirea Olteţului din chei, se află şi o aşezare civilă, unde locuiau majoritatea membrilor comunităţii în mod obişnuit, cetatea de refugiu nereprezentînd decît locul unde populaţia îşi căuta adăpostul în vreme de restrişte.

Cît despre conducătorul formaţiunii politice — probabil tribale — ce-şi avea reşedinţa aici, precum şi garda sa, ca şi alţi reprezentanţi ai aristocraţiei militare şi sacerdotale locale, aceştia trăiau atît pe „Cetăţuie" cît şi în unele construcţii aflate în incinta cetăţii de refugiu. Fortificaţiile ţineau sub observaţie întregul bazin superior al rîului şi barau drumul de plai, care, traversînd munţii, ducea în zona aşezărilor de la Grădiştea Muncelului. Pe lîngă importanţa strategică deosebită, locul ales pentru fortificaţii prezenta şi remarcabile avantaje tactice: cheile Olteţului constituiau un perete de stîncă aproape vertical, înalt de 500 m şi practic de neescaladat, ceea ce conferea o totală siguranţă laturii de vest. Rî-

[1] Annaeus Florus, istoric antic, autor al unui rezumat al lucrării lui Titus Livius, *Ab urbe condita*.

Basorelief din bronz descoperit în importanta așezare geto-dacică (avers)

pele dinspre nord, sud și, parțial, est limitau la minimum posibilitatea unui atac cît de cît eficient, singura cale de acces fiind o coamă de deal, lungă de vreo 300 m și lată de aproape 40 m, ce făcea legătura între drumul de plai și înălțimea pe care se afla cetățuia.

Primele cercetări la Polovragi s-au făcut încă la sfîrșitul veacului trecut, unele dintre descoperiri fiind considerate „monumente dolmenice"[1]. În realitate, ele nu sînt altceva decît blocuri din rocă cristalină aduse pentru construcția cetății geto-dacice. Antichitățile de la Polovragi au reintrat în atenția istoricilor noștri abia în 1954-1957, cînd C.S. Nicolaescu-Plopșor a „redescoperit" cetatea determinînd apartenența ei dacică. Cercetările de amploare executate de Muzeul militar central din București au început din 1969 și deși departe de a fi încheiate, sînt suficiente pentru a ne da seama de importanța deosebită a complexului, ca și de rolul său în zbuciumata istorie din sec. I î.e.n.-I e.n.

La data ridicării cetății (aproximativ 150 î.e.n.), Muntele Padeș nu era decît o stîncă golașă de calcar cu numeroase denivelări, aparent improprie oricărei construcții. Așa cum au procedat însă și în multe alte locuri, strămoșii noștri au început o anevoioasă și migăloasă muncă de amenajare. Astfel, delușorul stîncos ales drept reședință a fost transformat într-o adevărată acropolă, prin amenajarea a opt terase — șapte pe versantul nordic, una pe cel sudic. Pentru a împiedica alunecările de teren, teraselor li s-au adăugat cite un rînd exterior de zidărie (paramenți), lucrat din piatră de calcar nefasonată dispusă în unghi de 45°, pentru a rezista alunecării. Apărarea era completată de o fortificație ușor trapezoidală, situată chiar pe platoul superior al mamelonului; inițial un val de apărare din piatră spartă, alternînd cu lut, peste care se înălța o palisadă de lemn.

Concomitent cu ridicarea cetății a fost amenajat și platoul: fisurile din stînca de calcar au fost umplute cu lut roșu, impermeabil, pe suprafața astfel netezită ridicîndu-se mai multe clădiri, dintre care cea mai importantă — un turn de observare — era amplasată în colțul sud-vestic al platoului.

Spre prima jumătate a veacului I î.e.n. — în împrejurări ce nu se pot preciza cu certitudine — cetatea a suferit un puternic incendiu. Foarte curînd însă la Polovragi a început o a doua etapă de construcții. Cu acest prilej, în valul de pămînt din vîrful mamelonului a fost implantat un zid gros de doi metri, iar de jur împrejurul terasei pe care fuseseră locuințele a fost ridicat un puternic zid de piatră —

[1] Monumente funerare din epoca pietrei din vestul Europei alcătuite din trei-patru pietre verticale peste care se așeza transversal o altă piatră.

principalul element de apărare al fortificației. La edificarea lui s-a folosit atît material local, blocuri de calcar, cît și roci cristaline, dure, aduse de la mare distanță precum și blocuri de gresie prelucrate.

Cu ajutorul acestor blocuri, legate între ele cu lut, a fost înălțat un zid de 2,5-3 m, peste care s-a construit o palisadă din lemn și lut. De asemenea și platoul a fost transformat într-o adevărată cetate de refugiu. Din întăriturile ridicate aici, cel mai important este zidul dinspre nord. Pentru a se crea o fundație solidă, constructorii au adoptat un sistem inedit de construcție: calcinarea pe loc — în foc deschis — a unor pietre de calcar sfărîmate. Peste ele s-a turnat apoi apă, obținîndu-se astfel un mortar foarte rezistent, în care pietrele de calcar insuficient calcinate erau legate între ele prin varul stins. Peste această bază de mortar s-a ridicat un val masiv, prevăzut, probabil, cu palisadă. De asemenea, spre sud-vestul platoului — peste vechiul turn de lemn — a fost ridicat altul, de piatră, cu evidente funcții de apărare și supraveghere a zonei înconjurătoare.

Materialul arheologic descoperit pînă acum la Polovragi este asemănător celui găsit în numeroase alte așezări geto-dacice de tipul davelor. Există însă și cîteva excepții. Este vorba, în primul rînd, de o mică placă turnată în bronz, avînd redat pe avers un călăreț purtînd îmbrăcăminte specific geto-dacică, flancat de două personaje în picioare, cu vestimentație greco-romană. Pe revers sînt înfățișate o ansă (semilună) și un vas grecesc în formă de ceașcă adîncă cu picior și două toarte (kantharos), flancat de două păsări, probabil cocoși. Piesa a fost greșită la turnare, neredînd cu exactitate modelul din tipar, motiv pentru care s-a încercat — cu ajutorul unor dăltițe foarte fine — repararea imaginii: s-au accentuat barba și cutele mantiei și itarilor personajului central, ca și penajul păsărilor și amănuntele de decor ale kantharosului de pe revers. După unele presupuneri, acest dublu basorelief pare să fi fost o piesă de cult; dar, deocamdată, piesa nu are analogii nici printre reprezentările cunoscute pînă în sec. I î.e.n., nici printre cele ulterioare (cavalerul trac sau cavalerii danubieni). Într-o altă ipoteză, imaginea de pe avers ar putea reprezenta o căpetenie locală, care primea omagiul lumii sudice. Ipoteza nu înseamnă, neapărat, că în imagine e înfățișat un anume personaj (se știe că geto-dacii nu și-au redat figurativ conducătorii), ci ar sugera, mai curînd, ideea unui om și a unui eveniment real cu profunde implicații în relațiile dintre lumea nord-tracică și cea elenistică, transpusă în imagine mitică.

A doua piesă de deosebit interes este un fragment ceramic lucrat la roată, din pastă fină, avînd imprimate cîteva litere latine „DEEEB" și, probabil, un „A". Așa cum s-au păstrat pînă în zilele noastre, literele nu pot fi interpretate, pentru moment, în nici un fel, dar Polovragiul se înscrie (alături de Sarmizegetusa Regia și Ocnița) ca a treia localitate importantă în care se face dovada arheologică incontestabilă a cunoașterii și folosirii scrisului de către strămoșii noștri geto-daci.

Arheologic, existența cetății de la Polovragi ni se relevă desfășurîndu-se de-a lungul sec. II î.e.n. pînă la sfîrșitul sec. I. î.e.n. Distrugerea pare să fi fost urmarea unui conflict militar. Muntele și zona înconjurătoare au continuat să fie locuite sporadic de geto-daci și după distrugerea cetății.

Dacă fragmentul ceramic cu inscripție nu lasă să se dezvăluie numele antic al davei de la cheile Oltețului, geograful Ptolemeu, în lista celor mai însemnate orașe din Dacia, plasează unul dintre acestea tocmai în această zonă. De aceea, cu titlul de ipoteză, putem identifica dava de la Polovragi cu antica Arcinna.

DOUĂ MILENII ȘI CINCI DECENII

A treia serie de întrebări

1. Străvechea civilizație făurită de cei mai vechi locuitori ai patriei noastre este dovedită și de o seamă de descoperiri care atestă că, încă de la sfîrșitul neoliticului, se folosea un fel de scriere pictografică pentru transmiterea de mesaje. Descoperirile făcute la Tărtăria și Daia Română s-au dovedit mai vechi decît tăblițele scrise, identificate în Sumer, la Uruk și Djemdet Nasr.

Puteți preciza cu cît sînt mai vechi piesele găsite la noi în țară?

2. Continuitatea de locuire pe pămîntul străvechii Dacii a fost un fapt evident pentru mulți învățați ai lumii. „Împăratul Aurelian — sublinia unul din acești cărturari — văzîndu-se neputincios în fața incursiunilor permanente ale goților a hotărît să transporte armata din această provincie în Moesia... Autohtonii au rămas la nord, deoarece, din ordinul lui Adrian, podul lui Traian fusese dărîmat".

Numele savantului.

3. Într-o comunicare la Academie, Gr. Tocilescu sublinia: „În istoria dacilor... două sînt personalitățile asupra cărora privirea istoricului se oprește cu interes pentru că ele joacă un rol important în istoria universală... Unul și celălalt... par ca niște eroi legendari, la începutul și la sfîrșitul unei istorii trecute, peste care s-a grămădit noianul veacurilor".

Numiți cele două personalități.

4. Referindu-se la una dintre numeroasele dave dacice, Ptolemeu o numea unul dintre „cele mai strălucite orașe din Dacia"?

Numele ei.

5. Pornind de la izvoarele și puținele elemente arheologice din vreama sa, Vasile Pârvan, în **Getica**, intuia o trăsătură fundamentală a culturii geto-dacice din Muntenia, sudul Moldovei și Dobrogea, ilustrată astăzi de numeroase și importante descoperiri făcute în ultimii ani?

Despre ce trăsătură este vorba?

Împotriva unei nedreptăţi istorice
DIKTATUL DE LA VIENA (I)

MIRCEA MUŞAT,
doctor în istorie

Făurirea statului naţional unitar în 1918[1] a marcat intrarea României într-un stadiu nou al evoluţiei sale economico-sociale, caracterizat prin creşterea rapidă a forţelor de producţie şi accelerarea dezvoltării capitaliste. Societatea românească înfăţişa în deceniul trei tabloul unei naţiuni viguroase, intrată istoriceşte pe făgaşul firesc al unităţii ei politico-administrative, cu o accentuată punere în valoare a bogăţiilor solului şi subsolului la nivel naţional şi aplicarea unor reforme democratice mult mai largi. Definitorii pentru societatea românească din această perioadă au fost puternica aspiraţie a maselor populare spre libertate şi democraţie, dorinţa lor de a înscrie ţara pe coordonatele dezvoltării. Frontul larg al celor antrenaţi în efortul menit să asigure ascensiunea societăţii româneşti în cadrul constituţional democratic a cuprins pe toţi cetăţenii României, pe toţi cei care în cadrul statului român, fără deosebire de naţionalitate, s-au bucurat de aceleaşi drepturi politice, economice, juridice, culturale şi confesionale.

Pe plan extern, România a militat pentru păstrarea statu-quoului teritorial, ceea ce pentru ea semna însăşi menţinerea unităţii statal-naţionale de curînd înfăptuită prin voinţa plebiscitară a maselor largi populare şi legiferată prin Tratatele de pace de la Versailles şi cele adiacente; instalarea unui climat de pace generală şi indivizibilă; crearea unor zone regionale de securitate; bune relaţii de vecinătate cu toate statele, indiferent de orînduirea lor socială; realizarea unei reţele de tratate şi înţelegeri bilaterale şi multilaterale. Împotrivirea faţă de politica revizionist-teritorială, mai ales de instaurarea în mai multe ţări europene a unor regimuri fasciste şi dictatoriale, a constituit o coordonată fundamentală a politicii externe româneşti.

[1] *Magazin istoric*, nr. 11 şi 12/1978.

Contra primejdiei fasciste

În condiţiile propagării fascismului pe plan internaţional, după instaurarea hitlerismului la putere în ianuarie 1933, în Germania devenită focar de agresiune, de revizuiri teritoriale, de încălcare a tratatelor şi normelor de drept internaţional, forţele politice patriotice, democratice, revoluţionare din România au apreciat că lupta împotriva pericolului fascist şi de revizuire a frontierelor ţării, pentru apărarea independenţei şi integrităţii României, constituia cea mai importantă şi urgentă cerinţă a acelei etape istorice. Îngrijorarea poporului român, a partidelor politice ale clasei muncitoare, a celorlalte forţe politice democratice a crescut şi mai mult în condiţiile cînd, în prima jumătate a anului 1935, prin acţiunea unor puteri imperialiste s-au făcut noi paşi pe calea încurajării manifestărilor revanşarde şi revizioniste ale Germaniei hitleriste şi ale acoliţilor ei. Pe această linie s-a înscris acordul guvernelor unor ţări europene de recunoaştere a „dreptului de egalizare" a potenţialului militar al Germaniei cu celelalte puteri. După cum se ştie, la scurt timp, Hitler a denunţat Tratatul de la Versailles şi a trecut la înarmare deschisă.

Eroica luptă dusă în acei ani de comuniştii din ţara noastră, în fruntea clasei muncitoare şi a unor ample forţe progresiste, sub steagul democraţiei, independenţei şi integrităţii ţării, amploarea mişcărilor democratice, cît şi atitudinea realistă a unor personalităţi şi grupări politice burgheze au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizaţiilor fasciste şi căderea României în sfera de dominaţie a Germaniei naziste.

Într-o epocă în care ameninţări grave se profilau la adresa României, mase largi ale naţionalităţilor conlocuitoare — maghiari, germani, evrei, sîrbi şi alţii, reprezentînd aproximativ 27 la sută din populaţia ţării — s-au situat pe poziţii antirevizioniste, antifasciste şi antihitleriste, susţinînd lupta poporului român pentru apărarea independenţei naţionale şi a integrităţii teritoriale a patriei comune — România — în faţa politicii expansioniste a statelor fasciste. Astfel, numeroşi cetăţeni maghiari din Cluj au trimis, la 8 aprilie 1939, o scrisoare primului ministru Armand Călinescu în care, printre altele, se spunea: „Considerăm că în momentele actuale apărarea hotarelor României şi a păcii interne formează nu numai singura cale de urmat pentru realizarea unei convieţuiri fericite a popoarelor de pe aceste meleaguri, dar este şi aportul cel mai mare pe care l-am putea aduce independenţei şi libertăţii tuturor popoarelor din bazinul nostru dunărean şi confraţilor noştri din Ungaria". Telegrame cu conţinut asemănător au trimis şi alţi membri ai comunităţilor maghiare din Bucureşti, Arad, Oradea, Braşov şi din alte localităţi ale ţării.

Spiritul în care s-au desfăşurat demonstraţiile antifasciste din România, îndeosebi cea de la 1 mai 1939[1], cînd zeci de mii de oameni ai muncii — români, maghiari, germani şi de alte naţionalităţi — au ieşit în stradă la Bucureşti, Braşov, Craiova, Turnu Severin, Cluj, Iaşi, Timişoara, Bacău, Alba Iulia şi în alte localităţi, manifestînd sub lozincile: „Vrem România liberă şi independentă!", „Jos fascismul!", „Jos agresorul hitlerist!", demonstra voinţa poporului român de a se împotrivi duşmanilor externi ca şi Gărzii de fier, organizaţie teroristă de tip fascist, agentură a hitlerismului în România. Demonstraţia antifascistă din capitala ţării de la 1 mai 1939 — una dintre cele mai mari din Europa acelei vremi îndreptată împotriva hitlerismului — a exprimat poziţia hotărît antifascistă a României, a tuturor forţelor democratice, antifasciste ale ţării. Ea se înscrie ca un serios semnal pe care România îl adresa Europei, opiniei publice mondiale pentru unirea eforturilor în vederea împiedicării dezlănţuirii celui de-al doilea război mondial de către Germania hitleristă şi acoliţii săi.

Puternica mişcare antifascistă şi antihitleristă din România, al cărei promotor a fost P.C.R., a profilat în opinia publică progresistă internaţională imaginea unui popor profund ataşat idealurilor de libertate, independenţă naţională şi respect între popoare, demn de tradiţiile sale eroice, glorioase.

Desfăşurarea evenimentelor internaţionale din acea vreme a invederat, încă o dată, cu deosebită pregnanţă, că, deasupra sistemului lor de alianţe, marile puteri au aşezat, în primul rînd, propriile lor interese. În acest context, ţările mici şi mijlocii au trebuit să facă faţă cu propriile lor forţe grelelor împrejurări care puneau în cumpănă însăşi existenţa lor ca state de sine stătătoare. În faţa celor 1 500 delegaţi şi participanţi la Congresul breslelor muncitoreşti, ţinut în sala Cinematografului „Aro" la 1 mai 1939, Armand Călinescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, a precizat poziţia guvernului faţă de politica agresivă şi revizionistă promovată de statele fasciste faţă de România, dorinţa poporului român de a trăi în pace şi în bună înţelegere cu toate naţiunile lumii: „Cînd însă se va schiţa de undeva o încercare de atingere a teritoriului nostru — declara el —, nu este numai politica guvernului sau politica unui grup de oameni: aceasta este politica ţării, este politica naţională. Generaţia care ne-a precedat a avut nobila misiune de a realiza unitatea naţională".

Marşul războinic al Germaniei hitleriste, cotropirea succesivă a unor ţări europene, ca urmare a politicii de cedare şi concesii a marilor puteri din Europa, eşecul tratativelor anglo-franco-sovietice de la Moscova, începutul celui de-al doilea război mondial la 1 septembrie 1939, prin atacarea Poloniei de către Germania, au creat o situaţie deosebit de grea pentru România.

Aflată singură în faţa agresiunii fascismului german, lipsită de orice sprijin din afară, România a devenit victima politicii impe-

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1974 şi 4/1979.

rialiste de forţă şi dictat, de subjugare şi asuprire, de uzurpare a unităţii naţional-teritoriale.

O piesă scrisă dinainte

În acest context internaţional, încurajată făţiş de Germania nazistă şi Italia fascistă, Ungaria horthyistă şi-a intensificat acţiunile revanşarde împotriva României, considerînd că sosise momentul propice pentru satisfacerea pretenţiilor ei anexioniste. Paralel cu acţiunile politico-militare pentru forţarea României să cedeze pretenţiilor sale, Ungaria horthyistă a organizat pe teritoriul de nord-vest al ţării noastre (Transilvania), începînd mai ales cu anul 1940, o vastă reţea de spionaj, diversiune şi terorism, în vederea pregătirii unei eventuale agresiuni militare şi ridicării populaţiei de naţionalitate maghiară şi germană la acţiuni ostile împotriva statului român. În acest scop, au fost aduşi membri ai organizaţiei fascisto-teroriste Garda zdrenţăroşilor care au fost infiltraţi în această parte a României, pentru a provoca acte de diversiune între populaţia majoritară românească şi naţionalitatea conlocuitoare maghiară, a organiza acte de sabotaj împotriva unităţilor şi obiectivelor militare româneşti, a incendia localităţile locuite de populaţie de origine germană. Prin astfel de provocări se urmărea să se atragă intervenţia directă a Germaniei hitleriste.

Evenimentele internaţionale produse între august 1939[1] şi august 1940 au influenţat profund situaţia general europeană şi deci şi pe cea a României. La 26 iunie 1940, în urma unor note ultimative adresate de guvernul Uniunii Sovietice, teritoriul dintre Prut şi Nistru şi partea de nord a Bucovinei au intrat în componenţa U.R.S.S. Sub presiunile şi ameninţările directe ale Berlinului, guvernul român şi Carol II au acceptat convorbiri cu reprezentanţii guvernului ungar, la Turnu Severin, în zilele de 16-24 august 1940. Eşecul tratativelor a determinat Reichul hitlerist să dea o asemenea rezolvare reglementării pretenţiilor teritoriale ale horthyiştilor, încît să deschidă trupelor germane drumul spre Budapesta şi Bucureşti şi să creeze posibilitatea ca ambele ţări să servească intereselor expansiunii nazismului. Fixînd încă de la 27 august 1940 noua frontieră ungaro-română, Hitler a avut grijă ca aceasta să pătrundă ca un pumnal pînă în inima României şi pînă la cîţiva zeci de kilometri de zona petroliferă din Valea Prahovei. Expresie evidentă a politicii de jaf şi cotropire, a brutalităţii, Diktatul de la Viena era menit să asigure Germaniei hitleriste noi poziţii strategice în centrul şi sud-estul Europei. „Ce va mai rămîne din ţara asta [România]? — se întreba Martha Bibescu, în *Jurnalul* său politic. Deocamdată este un trunchi schilodit... De fiecare dată cînd Germania s-a crezut atotputernică, România a fost amputată..."

[1] La 23 august 1939, la Moscova a avut loc semnarea pactului de neagresiune dintre U.R.S.S. şi cel de-al treilea Reich.

Prin Diktatul fascist de la Viena[2], impus de Germania hitleristă şi Italia fascistă, la 30 august 1940, România a fost constrînsă să cedeze Ungariei horthyiste o importantă parte a teritoriului său naţional cu o suprafaţă de 43 500 km² şi o populaţie de peste 2 500 000 locuitori, a cărei majoritate o formau românii. Miniştrii de externe ai Germaniei naziste şi Italiei fasciste — Joachim von Ribbentrop şi contele Galeazzo Ciano — bizuindu-se pe ameninţări armate şi în contextul existent atunci în Europa, au impus prin forţă odiosul Diktat. Este semnificativ pentru situaţia în care s-a aflat delegaţia guvernului român la Viena, că însuşi ministrul de externe Mihail Manoilescu telegrafia la Bucureşti: „Totul apare ca o piesă scrisă dinainte în care nici o singură vorbă, nici un singur gest nu se poate schimba... Alternativa pe care mi-au pus-o a fost următoarea: sau primim arbitrajul astăzi, cel mai tîrziu la miezul nopţii, încît mîine să se poată da hotărîrea, sau dacă nu primim, vom fi mîine atacaţi şi va fi sfîrşitul României". Pentru o astfel de eventualitate, încă din luna iulie 1940, Hitler întocmise planurile de atacare a României şi ordonase concentrarea a 15 divizii de infanterie, 6 divizii blindate şi 3 divizii motorizate.

În situaţia creată, Carol II a convocat, în noaptea de 29 spre 30 august, Consiliul de coroană, la care au participat membrii guvernului şi unii reprezentanţi ai partidelor politice. În timpul dezbaterilor s-au conturat două curente: primul, care pînă la urmă avea să se dovedească majoritar, considera că, în conjunctura dată, nu era recomandabilă rezistenţa armată, deoarece aceasta ar fi dus la dispariţia statului român şi aprecia cedarea teritorială ca fiind un provizorat; cel de-al doilea curent se pronunţa împotriva acceptării necondiţionate a arbitrajului puterilor Axei şi recomanda să se reziste prin forţa armelor. În situaţia dramatică în care se găsea România, Consiliul de coroană a acceptat, la 30 august, cu 21 voturi pentru, 10 voturi contra şi o abţinere, alternativa Diktatului.

Diktatul imperialist de la Viena a rămas în istoria relaţiilor internaţionale ca o expresie elocventă a nelegiuitei intervenţii străine, ca o ilustrare a politicii de forţă şi de ameninţări cu forţa, ca una din cele mai brutale încălcări de suveranitate teritorială a unui stat. Istoria dovedea încă o dată că marile puteri, învrăjbind statele mici şi mijlocii, nu urmăreau altceva decît satisfacerea propriilor lor interese de dominaţie.

Întreaga naţiune ca un singur om

Marea nedreptate provocată României la Viena a răscolit conştiinţa întregului nostru popor, care timp de secole a făcut totul pen-

[2] În cursul anilor, *Magazin istoric* a publicat şi alte articole consacrate acestei teme (nr. 8/1975, 8/1978, 5 şi 8/1979 etc.). Articolul de faţă se întemeiază pe numeroase informaţii aflate în fondurile Arhivelor statului din Bucureşti, în cele ale arhivelor ministerelor de externe şi interne, în presa timpului şi în lucrări de specialitate apărute în ultimul timp.

tru unitate, pentru cîştigarea independenţei şi păstrarea integrităţii teritoriale. Nedreptatea, scria ziarul *Tribuna*, a lovit conştiinţa opiniei publice româneşti „ca un ecou funerar care răzvrăteşte şi ridică în tumult tot ceea ce este viaţă, împotriva spectrului sinistru al morţii". Cît de puternic au fost zguduite sufletele tuturor românilor în acele momente, aflăm şi din însemnările marelui scriitor Liviu Rebreanu: „Locurile mele natale — nota el — nu mai sînt în România... Arbitrajul germano-italian de la Viena a atribuit ungurilor aproape jumătate din Ardeal... Mi-e imposibil să notez ceva. Azi noapte, după ce am auzit la radio Budapesta rezultatele arbitrajului, am lăcrimat singur în neştire şi m-am zvîrcolit pînă dimineaţa..."

Dacă în conjunctura internaţională existentă în acea vreme cercurile guvernante din România au fost nevoite să accepte cedările teritoriale din vara anului 1940, incluse în Diktatul fascist de la Viena, în schimb, poporul român s-a opus cu indignare politicii arbitrare a puterilor Axei şi a Ungariei horthyiste. Încă înainte de 30 august 1940, întreaga naţiune română s-a ridicat ca un singur om împotriva oricărei ciuntiri a teritoriului patriei. Majoritatea covîrşitoare a oamenilor politici ai vremii s-au situat pe poziţii ferme de respingere a pretenţiilor Ungariei horthyiste asupra României şi de apărare a independenţei naţionale şi integrităţii teritoriale a ţării. Astfel, la 6 august 1940, fruntaşi politici burghezi între care C.I.C. Brătianu, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Virgil Madgearu, dr. N. Lupu, M. Popovici, Ghiţă Pop, Pan Halippa, I. Lupaş, Mircea Djuvara, Istrate Micescu, Aurel Dobrescu, T. Constantinescu, Sever Bocu, Ioan Pelivan şi alţii, consilierii regali ca dr. C. Angelescu, Victor Antonescu, G.G. Mironescu şi alţii, academicieni ca Mihai Ciucă, G. Ionescu-Siseşti, Gh. Brătianu, Al. Lepădatu, G. Macavei, I. Petrovici, C. Rădulescu-Motru, Traian Săvulescu, Mihail Sadoveanu, D. Voinov, Ç. Stoicescu, Octav Onicescu, precum şi 12 generali au semnat un apel adresat opiniei publice internaţionale şi conducătorilor statelor Axei prin care erau susţinute drepturile istorice ale poporului român asupra Transilvaniei. „Graniţele noastre, dinspre Ungaria — se arăta în apel — nu sînt cum s-a afirmat de atîtea ori greşit şi tendenţios, numai o consecinţă a Tratatului de la Trianon. Acesta n-a făcut decît să confirme — şi încă nu deplin — realităţile etnice ale poporului român. Românii din Ardeal, îndeosebi, şi-au manifestat libera lor voinţă naţională, în virtutea dreptului fiecărui popor de a hotărî liber şi singur de soarta sa. Acest drept a fost afirmat încă înainte de cererea de armistiţiu a monarhiei austro-ungare, de organul naţional al românilor din Ardeal şi Ungaria şi proclamat de reprezentantul său în Parlamentul de la Budapesta, la 18 octombrie 1918. Guvernul maghiar constituit după prăbuşirea monarhiei a recunoscut oficial această stare de drept şi de fapt, a admis ca ofiţerii şi soldaţii români să depună jurămîntul pentru Consiliul naţional român... La 1 decembrie 1918, Marea adunare de la Alba Iulia, expresiunea liberă a voinţei tuturor românilor din Ardeal şi Ungaria, a proclamat unirea cu România, la care au aderat de îndată şi reprezentanţii populaţiei germane".

Amplificarea acţiunilor revanşarde ale Ungariei horthyiste, sprijinită de Germania hitleristă şi Italia fascistă, asupra României în vara anului 1940 a trezit îngrijorare şi în rîndurile populaţiei naţionalităţilor conlocuitoare din Transilvania şi Banat. Situîndu-se pe poziţii antifasciste, antirevizioniste şi patriotice, aceasta a condamnat acţiunile statelor fasciste şi s-a pronunţat pentru apărarea independenţei naţionale şi integrităţii teritoriale a României. Semnificativă în acest sens este scrisoarea unor cetăţeni maghiari din Reşiţa adresată „cancelarului Hitler", la 28 iulie 1940, în care se cerea ca Germania hitleristă să nu dea satisfacţie pretenţiilor teritoriale ale Ungariei. Între altele, în scrisoare se releva: „Ascultînd postul de radio maghiar ne-am distrus deja nervii din cauza multor minciuni pe care le transmite zilnic. Noi sîntem mulţumiţi cu actuala noastră situaţie şi nu dorim să fie modificate graniţele. Au trecut deja peste 20 ani de cînd Ardealul a fost alipit României şi acesta aşa trebuie să rămînă pentru că aşa vrea poporul. Ardealul nu s-a alipit la România în urma Tratatului de la Trianon, ci poporul român şi-a cîştigat acest pămînt la care avea drept, prin luptă şi cu sacrificiul a multor vieţi.

Ardealul este leagănul poporului românesc pentru că aici s-a născut... De aceea, rugăm cu smerenie pe domnul cancelar, care are puteri să ne apere, să nu admită ca noi să fim smulşi din nou de la această ţară în care fiecare om se simte acasă".

Demn de remarcat este şi faptul că în timpul presiunilor diplomatice şi militare exercitate, în vara anului 1940 de Ungaria horthyistă asupra României, marea majoritate a populaţiei maghiare din Transilvania n-a participat la acţiunile complotiste, teroriste, de spionaj şi de sabotaj, puse la cale pe teritoriul românesc de serviciile de spionaj şi organizaţiile fascist-teroriste ungare, iar misiunea echipelor de terorişti, membri ai Gărzii zdrenţăroşilor, s-a soldat cu un eşec.

Repudiind acţiunile revizioniste ale statelor fasciste şi exprimîndu-şi dorinţa de a trăi mai departe în graniţele statului român, populaţia germană din ţara noastră s-a pronunţat, în iulie 1940, la „ancheta" organizată de Wilhelm Fabricius, ministrul Germaniei hitleriste la Bucureşti, în proporţie de 80 la sută împotriva planurilor naziste de dezmembrare a României. Prin memorii adresate Berlinului, numeroşi germani s-au declarat împotriva satisfacerii pretenţiilor revizioniste horthyiste.

În cursul verii aceluiaşi an, Hans Otto Roth, ministrul minorităţilor în guvernul condus de I. Gigurtu, a înaintat, în numele populaţiei germane din România, un memoriu lui Adolf Hitler, cerîndu-i să nu dea satisfacţie pretenţiilor revizioniste horthyiste asupra României.

În condiţiile hotărîrii Germaniei hitleriste şi Italiei fasciste de a sacrifica România, prin cedarea nord-vestului Transilvaniei Ungariei horthyiste, mişcările de masă antifasciste şi

antirevizioniste au dobîndit un caracter şi mai hotărît, exprimînd voinţa poporului nostru de a-şi apăra drepturile sale istorice asupra pămîntului străbun al Daciei, libertatea şi independenţa patriei. Forţele democratice şi antifasciste, în fruntea cărora se situau ferm comuniştii, şi-au făcut cunoscută de la început poziţia faţă de Diktatul de la Viena, pronunţîndu-se împot iva hotărîrii impuse de cele două mari put ri fasciste, pentru apărarea graniţelor şi a independenţei României. În adunări spontane organizate la Cluj, Braşov, Bucureşti, Timişoara, Arad, Sibiu, Alba Iulia, Oradea, Dej, Bist iţa-Năsăud, Sighişoara, Sebeş şi în alte numeroase localităţi, mase largi de cetăţeni, fără deosebire de naţionalitate la care s-a raliat şi armata, şi-au demonstrat hotărîrea fermă de a apăra independenţa şi integritatea teritorială a României. Totodată, manifestaţiile popula e de masă din lunile august şi septembrie 1940 au exprimat profundele sentimente antifasciste ale poporului român, atitudinea sa hotărît potrivnică Germaniei hitleriste, Italiei fasciste, Ungariei horthyiste şi celorlalte state revanşarde revizioniste.

Comuniştii români in fruntea poporului

Forţa politică cea mai fermă, iniţiatorul şi conducătorul acestei lupte democratice, patriotice, naţionale, a fost Partidul Comunist Român. În scrisoarea pe care C.C. al P.C.R. a adresat-o, la sfîrşitul lunii august 1940, comuniştilor din Transilvania se arăta, printre altele, că „sentinţa de la Viena dată de imperialiştii germano-italieni nu putea fi decît o sentinţă imperialistă". În acelaşi timp, manifestele editate de C.C. al P.C.R., cît şi de organizaţiile sale locale, subliniau că, prin Diktatul de la Viena, cele două ţări, respectiv România şi Ungaria, şi-au pierdut independenţa. Documentul de bază al P.C.R. intitulat *Punctul nostru de vedere*, exprima, la 10 septembrie 1940, concluzia că Diktatul de la Viena „a dus la predarea a peste un milion de muncitori jugului străin, a dus la supunerea poporului român imperialismului german, la robirea lui colonială şi duce la ocuparea militară a teritoriului României..." Partidul comunist, Frontul plugarilor, Madoszul, alte organizaţii democratice şi patriotice, cercuri politice burgheze, cît şi grupuri ale armatei s-au ridicat împotriva Diktatului, organizînd în diferite centre ale ţării puternice manifestaţii populare, în cadrul cărora au cerut să se treacă la lupta a mată pentru apărarea integrităţii şi suveranităţii patriei.

La aflarea primelor ştiri despre sentinţa nedreaptă de la Viena şi despre intenţia guvernului român de a ceda Transilvania de nord-vest Ungariei horthyiste, zeci de mii de români din Cluj au manifestat, în cursul zilei de 30 august 1940, cerînd respingerea acestui Diktat şi trecerea la rezistenţa armată pentru apărarea hotarelor ţării. În ziua următoare, zeci de mii de români din Cluj şi judeţele vecine, şi alături de ei numeroşi cetăţeni din rîndul naţionalităţilor conlocuitoare, au organizat o amplă şi viguroasă manifestaţie împotriva Diktatului, pentru apărarea independenţei şi integrităţii teritoriale a ţării. În ca-

Căldii Transilvaniei: Ciano şi Ribbentrop sosesc la Viena

În p. 27: Intreaga ţară a fost cuprinsă de un puternic val de protest împotriva marii nedreptăţi. Demonstraţiile de la Cluj (sus) şi Sibiu

drul Senatului Universităţii din Cluj, rectorul Fl. Ştefănescu-Goangă arăta: „Cunoaşteţi cu toţi strigătoarea nedreptate ce s-a făcut poporului nostru prin sentinţa arbitrară de la Viena. Această sentinţă ne-a sfîşiat inima de durere şi ne-a umplut sufletul de revoltă, căci ea a nesocotit drepturile cele mai sfinte ale naţiunii noastre, cîştigate prin sforţări şi sacrificii seculare. O sentinţă atît de nedreaptă poate fi acceptată în împrejurări politice foarte grele, de un guvern trecător, dar ea nu va fi niciodată acceptată de naţiunea română care este permanentă şi deplin conştientă atît de drepturile ei sacre, cît şi de marea injustiţie care i s-a făcut".

Ample demonstraţii populare au avut loc în alte numeroase localităţi ale ţării. Istoricul oraş Alba Iulia a fost teatrul unor puternice manifestări populare de protest. Mii de locuitori ai oraşului — bărbaţi, femei, tineri şi bătrîni — s-au îndreptat în grupuri spre centrul oraşului. Din toate comunele judeţului au sosit grupuri de muncitori, studenţi, meseriaşi, ţărani, intelectuali şi elevi. Mulţimea a ocupat pînă la refuz Piaţa „Mihai Viteazul" şi a manifestat împotriva Diktatului fascist, cîntînd cîntece patriotice şi scandînd lozinci împotriva odioasei sentinţe. Bătrîni cu frunţi încărunţite

— relatau rapoartele vremii — şi cu lacrimi în ochi, purtînd cocarde tricolore, cereau arme, declarînd că vor mai bine să moară în luptă decît să vadă din nou Transilvania în robie. Populaţia românească întrunită la Alba Iulia, ca şi în alte oraşe, a trimis moţiuni de protest la Berlin şi Roma, înfierînd nedreptatea comisă la Viena.

La Braşov vestea ruperii unei părţi însemnate din trupul ţării a îndurerat inimile tuturor. „Nimănui nu-i vine să creadă — scria corespondentul ziarului *Universul* — că un asemenea act a fost săvîrşit împotriva dreptăţii cîştigată după 1 000 de ani de asuprire străină, prin jertfa de secole a atîtor martiri şi care a culminat prin jertfa celor 800 000 de eroi" (din primul război mondial). În cuvîntările rostite de reprezentanţii maselor s-a cerut respingerea Diktatului de la Viena şi trecerea la luptă cu arma în mînă pentru apărarea integrităţii teritoriale a ţării. „Noi, aceste zeci de mii de români cu fălcile încleştate de durere, să facem — arăta în cuvîntul său unul dintre vorbitori — să se audă că declarăm ca nul arbitrajul acesta, că nu-l vom recunoaşte niciodată şi că ne vom lupta pe toate căile ca să-l zădărnicim sau să-l sfărîmăm". În reportajul referitor la manifestaţia braşovenilor, *Universul* consemna: „Murmurul norodului s-a pierdut ca un ecou prin văile munţilor, a trecut din creastă în creastă pînă departe, departe peste mări, pentru a se auzi de toată lumea hotărîrea luată de un popor care nu cere altceva decît dreptul la viaţă..." Mulţimea s-a încolonat şi, intonînd *Deşteaptă-te române* şi *Pe-al nostru steag*, s-a îndreptat către mormîntul luptătorului unionist de la 1848, Andrei Mureşanu, unde a avut loc o impresionantă demonstraţie populară împotriva Diktatului fascist de la Viena şi pentru apărarea hotarelor ţării. Manifestaţiile împotriva mutilării teritoriului naţional au continuat în oraşul Braşov şi în seara zilei de 1 septembrie 1940, cînd un grup de 600 tineri muncitori, a demonstrat pe străzile oraşului cîntînd *Deşteaptă-te române* şi *Pe-al nostru steag*. Semnificative sînt cele consemnate de Martha Bibescu în *Jurnalul* său despre starea de spirit a braşovenilor: „...Radioul şi telefonul nu mai funcţionează. Lumea a rupt în bucăţi drapelele germane şi italiene... Mulţimea a stigat: ...«Jos cu Hitler!»".

La Timişoara, muncitorii ceferişti sub conducerea şi îndrumarea P.C.R., au organizat în cursul zilei de 2 septembrie 1940 o grevă de protest împotriva Diktatului de la Viena. La Sibiu, premilitarii români sub comandă, cărora li s-au ataşat numeroşi cetăţeni, au manifestat în ziua de 1 septembrie în faţa Comandamentului Corpului 7 teritorial, cerînd respingerea oricărei cedări de teritoriu în favoarea Ungariei horthyiste.

Venit de la Cluj, un grup de studenţi şi studente au manifestat, la 31 august 1940, pe străzile oraşului Dej, cerînd, împreună cu sute de cetăţeni ai oraşului, să nu se cedeze nord-vestul Transilvaniei.

În faţa Consulatului german din Oradea, mii de oameni au manifestat împotriva sentinţei nedrepte de la Viena, iar populaţia Timişoarei a devastat Consulatul Germaniei hitleriste din localitate.

Sentinţa puterilor fasciste de la Viena a produs o puternică indignare şi în rîndurile populaţiei oraşului şi a judeţului Arad. La întrunirea din 1 septembrie 1940 s-a votat o moţiune în care, între altele, se arăta că populaţia oraşului:

„*I*. Ia act de declaraţiile conducerii statului că nu a avut libertatea de a hotărî în prealabil asupra acceptării sau refuzului, adeziunea fiindu-le smulsă prin ameninţări ultimative. În consecinţă, socotesc actul de arbitraj ca nedrept.

II. Mărturiseşte, reafirmă şi îşi însuşeşte, din nou, cu nezdruncinată credinţă şi voinţă de a executa şi apăra hotărîrile poporului român din Ardeal aduse în ziua de 1 decembrie 1918 la Alba Iulia, prin voinţa unanim şi liber exprimată a tuturor românilor din Ardeal. Poporul român din Ardeal stă cu neclintită voinţă şi astăzi pe acest temei juridic, moral şi istoric al aşezării sale în cadrul statului naţional român şi socoteşte de a sa datorie să apere cu preţul oricăror sacrificii hotărîrea adusă atunci".

PLANSELE NOASTRE

① ② ③ ④ Istoria patriei, momentele ei de înălţătoare glorie constituie un generos subiect de inspiraţie pentru toate generaţiile. O ilustrează cu prisosinţă frumoasa expoziţie organizată de Casa pionierilor şi şoimilor patriei a sectorului 1 din Capitală, cuprinzînd desene executate de pionieri şi şcolari, membri ai cercurilor de artă plastică, sub conducerea prof. Virginia Gurău. Reproducem cîteva desene, cuprinzînd momente de seamă din istoria patriei şi poporului român: luptă daco-romană (106 e.n.); bătălia de la Posada (1330); lupta de la Rovine (1394); execuţia lui Horea (1785); episod din războiul de independenţă (1877); marea răscoală a ţăranilor (1907); înfăptuirea statului naţional unitar (1918); revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă (1944)

M-5
M-6

Cetatea Bran şi destinul lui Vlad Ţepeş

EMIL STOIAN,
Bran

Începînd cu Mircea cel Bătrîn, vreme de aproape două decenii, cetatea Branului s-a aflat, cum se ştie, în stăpînirea domnitorilor Ţării Româneşti[1]. Prin privilegii comerciale sau luînd atitudine împotriva abuzurilor vameşilor, Mircea cel Bătrîn şi apoi urmaşii săi Mihail I şi Radu II Praznaglova au contribuit la încurajarea comerţului pe străvechiul drum ce străbătea Carpaţii, drum care pentru importanţa lui comercială şi strategică deosebită a mai fost denumit al regelui sau al vămii.

Desele schimbări de domnie din perioada ce a urmat morţii lui Mircea, situaţia de instabilitate internă agravată de creşterea pericolului otoman au făcut ca Branul să treacă — pentru aproape un secol — în stăpînirea regelui Ungariei, pentru ca apoi să ajungă în posesia celor ce construiseră castelul — meşteşugarii şi negustorii braşoveni.

De fapt, grija cetăţii, ca dealtfel administrarea şi apărarea întregului Ardeal erau îndatoriri ce reveneau voievozilor Transilvaniei şi de aceea e explicabilă preocuparea acestora de a aşeza la conducerea diferitelor cetăţi ori a sistemelor de fortificaţii comandanţi destoinici. Aşa se face că, în anii în care se afla la Sighişoara, Vlad Dracul[2] a primit înalta funcţie de comandant al apărării trecătorilor intercarpatice, deci şi a Branului, principala poartă de intrare în Tronsilvania. De atunci datează prima trecere a fiului lui Vlad Dracul (viitorul domn Vlad Ţepeş) prin cetatea Branului. A doua trecere — în 1438 — s-a petrecut în condiţii nedorite. Domn la acea dată în Ţara Românească, Vlad Dracul a trebuit să însoţească armata otomană — în oastea română aflîndu-se şi cei doi fii ai săi, Mircea şi Vlad Ţepeş — în expediţia acesteia peste Carpaţi. Trecerea prin Bran s-a petrecut la întoarcerea oştilor otomane, biruitoare în acea expediţie.

Un deceniu mai tîrziu, istoria Branului şi aceea a lui Vlad Ţepeş s-au interferat din nou. Scăpat din temniţele otomane, unde ajunsese ca ostatec-garant pentru buna purtare a tatălui său, Ţepeş a devenit pentru scurt timp domn al Ţării Româneşti. Atestarea acestei scurte domnii din anul 1448 (nici o lună) o găsim în scrisoarea din 31 octombrie 1448 trimisă de el braşovenilor prin Bran. Castelan al Branului era în acea vreme Nicolae de Bizere, român bănăţean, numit în fruntea importantei cetăţi de voievodul Ioncu de Hunedoara.

Nevoit să pornească în pribegie după această foarte scurtă domnie, Vlad Ţepeş a cîştigat încrederea lui Ioncu de Hunedoara, fiind însărcinat, ca odinioară tatăl său, cu apărarea trecătorilor carpatice şi a sudului Transilvaniei. În această perioadă între Vlad şi castelanii cetăţii Bran s-ou înfiripat statornice relaţii ce vor dăinui pînă în 1462, la sfîrşitul domniei lui Vlad. Pe tron, Ţepeş a urcat din nou în 1456 şi una din primele sale griji a fost să acorde locuitorilor Braşovului libertate în desfăşurarea comerţului pe vechiul drum al Braşovului, comerţ ce suferise multe îngrădiri în anii anteriori. Avînd protecţia negustorimii săseşti, Vlad Călugărul — un oponent la domnie al lui Ţepeş — a promis unele avantaje potricienilor saşi din Braşov, Peterman şi Petru Gereb, fapt care l-a determinat pe Ţepeş să protesteze energic, căci era interesat să promoveze un comerţ neîngrădit prin pasul Bran. Co atare, incursiunile de pedepsire întreprinse de Ţepeş au fost justificate.

În anul 1462, domnul Ţării Româneşti a avut de înfruntat marea invazie otomană. Aplicînd o tactică tradiţională românilor, domnul a pustiit totul în calea oştilor lui Mahomed II, „munţii Braşovului" — cum spune cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil — devenind loc de refugiu pentru populaţie (e vorba de munţii din vecinătatea Branului).

După istovitorul şi inegalul război purtat victorios împotriva otomanilor, trădat de boierii care nu puteau accepta atitudinea intransigentă a voievodului, Vlad s-a îndreptat spre Braşov pentru a se întîlni cu Matei Corvin, care a sosit în Braşov la 20 noiembrie. Acum au găsit negustorii prilejul să plătească într-adevăr „negustoreşte" poliţele: ei ou ticluit false scrisori, în numele lui Vlad, adresate, chipurile, otomanilor. Matei Corvin s-a lăsat convins şi avangarda armatei ungare, comandată de Jan Jiskra din Brandys, a reuşit să-l prindă pe Ţepeş în cel mai dificil sector al pasului Bran, la valea Orăţiilor.

Pînă la 26 noiembrie, Vlad a fost ţinut prizonier la Bran, de aici fiind trimis în temniţele de la Višegrad şi Buda. În 1476, revenit la domnia Ţării Româneşti, Vlad a trecut din nou — însoţit de voievodul Transilvaniei Ştefan Báthory — pe la Bran, în drumul spre Tîrgovişte, unde avea să se întîlnească cu armata lui Ştefan cel Mare.

Desele treceri ale lui Vlad Ţepeş prin Bran au rămas ca un simbol al importanţei acestei trecători pentru legăturile dintre ţările române.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 8/1978; 10/1977.

„Unirea [din 1859] nu este un scop în sine, ci un instrument, o parte a unui program care cuprinde: unirea Moldovei şi a Ţării Româneşti, principe străin şi întemeierea unei stăpîniri dacoromâne, care să influenţeze pe românii aflaţi în alte părţi şi să-i unească".

Citatul de mai sus a fost desprins dintr-un raport din 1866 al consulului austriac la Bucureşti. El exprima îngrijorarea cercurilor politice din Viena faţă de amploarea luptei românilor pentru desăvîrşirea statului naţional.

Într-un moment în care Austria, principalul adversar de atunci al unităţii naţionale româneşti, era ameninţată de izbucnirea unui război cu Prusia, vechea ei rivală pentru hegemonie în cadrul lumii germane, cercurile politice româneşti, îndeosebi gruparea liberal-radicală condusă de C.A. Rosetti şi Eugeniu Carada, au plănuit o insurecţie naţională a românilor din Imperiul habsburgic, cu concursul militar al Principatelor Unite. Liberalii radicali vedeau desăvîrşirea unităţii naţionale româneşti ca parte componentă a unei revoluţii a tuturor popoarelor asuprite din Europa, aşa cum o visau Mazzini şi Garibaldi, cu care C.A. Rosetti se afla în strînse legături. Acest fapt rezultă şi dintr-un alt raport al consulului austriac, care aprecia că „guvernul de aici [din Bucureşti] stă sub influenţa partidei revoluţionare moldo-valahe, care consideră cauza revoluţiei europene drept cauza lor proprie".

1866: UN PLAN DE REÎNTREGIRE A ŢĂRILOR ROMÂNE

LIVIU ROTMAN

Visul lui Garibaldi

Cercurile revoluţionare burghezo-democratice europene priveau cu deosebită simpatie planurile de desăvîrşire a unificării naţionale şi în general acţiunile guvernului instalat în Bucureşti la 23 februarie 1866. Ele vedeau posibilă transformarea Principatelor Unite într-un epicentru al revoluţiei în Europa Sud-Estică. Într-un raport diplomatic austriac din 28 februarie 1866 se arăta că „evenimentele din Bucureşti în mod natural, au umplut de speranţă partida revoluţionară din toată Europa". Printre cei care au sesizat condiţiile favorabile pentru izbucnirea, în acel moment, a unei revoluţii în această regiune, s-a aflat şi marele revoluţionar italian Giuseppe Garibaldi. El avea să mărturisească mai tîrziu: „Ce măreţ orizont se înfăţişa spre răsărit pentru noi. Pe coastele Dalmaţiei cu 30 000 oameni — aveam cu ce răvăşi de-a binelea monarhia austriacă —, cîte elemente sinpatice şi prietene găseam în acea parte a Europei Răsăritene, din Grecia pînă în Ungaria! Toate populaţiile războinice, duşmane ale Austriei şi Turciei.

Doi dintre fruntaşii liberali-radicali cu rol important in timpul evenimentelor din 1866: E. Carada şi C.A. Rosetti (dreapta)

de ce puţin îndemn au nevoie spre a le răscula împotriva stăpînitorilor lor... Cît de uşor ar fi fost să pătrundem în inima Austriei şi să aruncăm cărbunele aprins în mijlocul celor zece naţionalităţi care alcătuiesc acel trup eterogen şi monstruos..."

Prusia, mai precis atotputernicul ei prim-ministru Bismarck, aproba şi ea ideea unei ridicări a popoarelor din Imperiul habsburgic, cu scopul slăbirii acestuia în vederea confruntării militare ce se profila ca inevitabilă.

unui atac românesc. El mărturisea lui George Bariţ că într-o astfel de eventualitate nu avea forţe militare suficiente pentru a opune rezistenţă. O situaţie similară exista şi în Bucovina. Grigore Cozadini, care, în 1866, era prefect de Suceava (este vorba de judeţul Suceava, atunci cu reşedinţa la Fălticeni), raporta ministrului de interne din Bucureşti, că „nu se mai găseşte un singur soldat austriac în toată Bucovina, şi, dacă i se dă autorizaţie, el se însărcinează să ocupe Cernăuţiul cu dorobanţii ce-i are la dispoziţie".

din România au plecat o serie de intelectuali, majoritatea originari din aceste regiuni. Lor le era încredinţată misiunea de a face propagandă în spiritul idealului dacoromân.

Un rol important în evenimentele din vara anului 1866 revenea profesorului Constantin Olteanu. Născut la Reghin, la 3 mai 1830, nepot de soră al istoricului şi filologului Petru Maior, el venise în Principatele Unite în 1860, stabilindu-se la Craiova, unde funcţiona ca profesor la Şcoala centrală. C. Olteanu ţinea legătura între

Războiul austro-prusac a dus la o schimbare a atitudinii lui Bismarck în problema Transilvaniei

La 8 iunie 1866, a început războiul austro-prusac. Evenimentul a avut efecte rapide la Bucureşti. Avînd în vedere faptul că, datorită conflictului, în Transilvania se găseau puţine trupe imperiale, cercurile politice româneşti şi-au intensificat acţiunea în vederea unirii Transilvaniei şi Bucovinei cu România. Apărarea Braşovului, de pildă, fusese lăsată în seama unui singur batalion format din veterani români. Dealtfel, principele Montenuovo, guvernator al Transilvaniei la 1866, era îngrozit de posibilitatea

Cît priveşte atitudinea populaţiei din Transilvania, semnificativ este faptul că liderii politici români, întruniţi la Cluj, au hotărît să ceară permisiunea înfiinţării unor batalioane de voluntari „pentru a asigura securitatea patriei". Înclinăm să credem că scopul real al acestei cereri era cu totul altul, şi anume acela de a asigura forţa militară necesară unei insurecţii.

Soli de peste Carpaţi

Concomitent, în teritoriile aflate sub stăpînire străină

cercurile liberal-radicale din România şi fruntaşii mişcării naţionale române din Transilvania, în faţa cărora — şi datorită ascendenţei sale — avea o trecere deosebită. Potrivit planurilor lui Eugeniu Carada, Constantin Olteanu trebuia să provoace o răscoală în Transilvania, acţiune ce avea să preceadă intrarea armatei române.

Din rapoartele lui Albert Johann Holub, spion austriac aflat la Craiova, către Ministerul de interne din Viena, aflăm că, în noaptea de 8 spre 9 iulie, C. Olteanu a plecat din

Craiova spre Reghin, unde, în casa părintească, trebuia să se întîlnească cu unii dintre conducătorii mişcării naţionale transilvane. Înaintea plecării, s-a întreţinut îndelung cu prefectul de Craiova: în deplasarea sa, el însoţea în Transilvania o persoană al cărei nume nu era destăinuit. Este posibil ca acesta să fi fost însuşi Eugeniu Carada. În aceeaşi perioadă, plecau la Braşov profesorii Ioan Popescu, Ioan Munteanu şi Vasile Chenciu din Bîrlad, iar profesorul universitar Petre Suciu, jurist cunoscut, membru marcant al fracţiunii liberal-independente, se îndrepta spre centrul Transilvaniei, unde se născuse. Toţi aceşti patru intelectuali erau cunoscuţi ca partizani ai luptei pentru unitate naţională.

La începutul lunii august, rapoarte secrete ale poliţiei habsburgice semnalau cu îngrijorare că generalul Nicolae Golescu, personalitate de frunte a vieţii politice româneşti, se afla la Mehadia, desfăşurînd o intensă activitate de propagandă printre românii din Banat şi Transilvania în sensul desprinderii lor din imperiu şi unirea cu Principatele Unite.

Activitatea intelectualilor veniţi din ţară cădea pe un teren favorabil. Ideea unui stat al tuturor românilor era puternic înrădăcinată în conştiinţa poporului. Burghezia românească din Transilvania, Banat şi Bucovina era deosebit de receptivă la ideea unităţii naţionale, văzînd în statul naţional unitar o condiţie obiectivă pentru emanciparea sa politică şi economică. Poziţia oficială a conducătorilor transilvăneni, de lealitate faţă de Habsburgi, era dictată de considerente tactice, ei nedorind să expună poporul român din Transilvania la represiuni inutile. Între poziţia oficială şi adevăratele lor sentimente era însă o mare discrepanţă. Ideea unităţii naţionale cuprinsese masele largi ale poporului, dictînd iniţiative din cele mai semnificative. Astfel, într-un raport diplomatic austriac se arăta că „românii [din Transilvania] corespondează mult cu conducerea [mişcării naţionale] şi au cerut prin deputaţi unirea cu Principatele, cu asigurarea că ei vor pune la dispoziţie 40 000 oameni". Un alt raport, aparţinînd consulului Haas, din Iaşi, arăta că „se ia în consideraţie în această întreprindere [iniţiativă] simpatia populaţiei din Bucovina". Printre cei care şi-au exprimat deschis gîndurile s-a aflat şi marele revoluţionar Avram Iancu. „Este vremea — declara el cu fermitate — să se refacă Dacoromânia".

Tabere de voluntari

Ce şanse existau în privinţa unei acţiuni militare a Principatelor Unite în Transilvania şi Bucovina? La 12 iunie 1866, agenţii austriaci din Iaşi raportau despre intenţia guvernului român de a ocupa Bucovina, în momentul declanşării războiului austro-prusac. Un alt raport, din aceeaşi sursă, datat 24 iunie, menţiona planurile cercurilor politice româneşti de a face o diversiune în Transilvania, prin concentrarea de trupe între Focşani şi Buzău, şi proclamaţiile unioniste răspîndite în rîndul românilor din Transilvania, Banat şi Bucovina. La 20 iunie, un agent austriac raporta din Focşani că „intrarea trupelor [române] în Transilvania în apropiere de Braşov este de aşteptat pentru următoarele opt zile".

Aceeaşi îngrijorare a autorităţilor austriace transpare şi dintr-un raport expediat de un agent aflat la Bacău: „Se vorbeşte pe faţă că actuala conducere [a Principatelor Unite] proiectează o năvălire în Transilvania şi Bucovina". Chiar dacă ţinem seamă că unele dintre aceste informaţii erau false — rod al unor simple zvonuri sau exagerări voite —, ele oglindeau o stare de spirit deosebit de semnificativă pentru sentimentele poporului român de o parte şi de cealaltă a Carpaţilor.

Aceste acţiuni se desfăşurau în condiţiile în care ţara se afla în pericolul permanent al unei ocupaţii militare străine. În cercurile politice europene se vorbea insistent despre o iminentă ocupaţie otomană a principatelor, cît şi despre concentrări ale trupelor ţariste la graniţă. Importante forţe otomane se aflau deja strînse pe malul drept al Dunării, iar Poarta, incitată de guvernul de la Petersburg, lua în considerare necesitatea trimiterii unor comisari ai săi la Bucureşti.

În ţară, în ciuda situaţiei financiare precare, se luau măsuri urgente de apărare, convocîndu-se o armată de voluntari. Corpuri de voluntari se formau pe tot cuprinsul ţării, prefecţii de judeţe avînd misiunea să se ocupe direct de constituirea lor. S-au organizat astfel corpuri în Oltenia, la Craiova, ca şi în Moldova, la Roman. O semnificaţie deosebită a avut concentrarea în apropierea Buzăului a 100 voluntari conduşi de fostul căpitan garibaldian Titus Dunca[1]. Alegerea locului taberei în imediata apropiere a graniţei cu Transilvania corespundea planurilor liberal-radicale, la care aderase şi Titus Dunca, de a sprijini o posibilă insurecţie în Transilvania.

Comanda supremă a armatelor de voluntari a fost încredinţată generalului revoluţiei de la 1848, Gheorghe Magheru[2]. Trupele ce-au putut fi adunate au fost concentrate la Sabar, la 30 km sud de Capitală, pentru a stăvili o eventuală invazie otomană. Numai în cazul unei conjuncturi favorabile, ele urmau a fi îndreptate spre Transilvania, pentru sprijinirea, acolo, a unei insurecţii naţionale româneşti. Acest fapt a fost sesizat de publicistul şi istoricul român, de origine franceză, Fréderic Damé care, în a sa *Histoire*

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7-8,9, 10/1968; 11/1973, 9/1977.

de la Roumanie contemporaine, 1822-1900, sublinia: „Această măsură, care oficial viza Turcia, era îndreptată mai ales contra Austriei, care s-a văzut forţată să nu micşoreze garnizoanele sale de-a lungul Carpaţilor".

Informaţiile pe care le avem arată că în Principate se organiza şi un corp de cîteva sute de voluntari maghiari ce doreau desprinderea Ungariei de Austria. Încă din timpul domniei lui Cuza, aceştia aveau depozite de arme în Moldova, la Grozeşti şi pe moşia Aslan din apropiere de Tîrgu Ocna. Guvernul de la Viena era informat despre existenţa lor. Din corespondenţa purtată între Ministerele de externe şi de interne ale Austriei aflăm că se pregătea confiscarea acestor arme, acţiune încredinţată lui Nestor Treter şi Carl Viola, doi agenţi de încredere.

Adevăratul gînd a lui Bismarck

Dar, după încheierea Păcii de la Praga (23 august 1866) între Austria şi Prusia, conjunctura externă a devenit mai puţin favorabilă planurilor româneşti de unificare, căci, din acest moment, Bismarck s-a opus oricărui plan de dezmembrare a Imperiului habsburgic.

George Ştirbey comunica la 1 august, de la Constantinopol, că Green, consulul Angliei, i-a exprimat neliniştea anumitor cercuri diplomatice din capitala Imperiului otoman în legătură cu vizita la Bucureşti a unor reprezentanţi ai emigraţiei maghiare, punînd în legătură vizita acestora cu formarea corpurilor de voluntari. Neliniştea acestor cercuri era destul de mare, din moment ce Ştirbey recomanda publicarea în *Monitorul oficial* a unui comunicat în care să se constate dizolvarea corpurilor de voluntari.

Liberalii radicali au continuat şi în toamnă propaganda dacoromână. Astfel, cu ocazia înapoierii principelui Carol de la Constantinopol (vizita avusese rolul de a normaliza relaţiile cu Poarta), ziarul *Santinella română*, condus de liberalul-radical Grigore Heliad, saluta întoarcerea domnitorului, care „luptă să ne dea o Românie". Consulul austriac Eder consemna, în aceeaşi zi, rîndurile apărute în *Santinella*, subliniind cu nemulţumire persistenţa sentimentelor unioniste.

Planurile de desăvîrşire a statului unitar-naţional nu au putut fi realizate în 1866. România era un stat tînăr, ce nu-şi obţinuse deplina independenţă, fiind lipsit de o armată puternică, înconjurat de imperii reacţionare potrivnice. De asemenea, trebuie spus că un rol de seamă l-a jucat schimbarea poziţiei Prusiei, care după încheierea victorioasă a războiului cu Austria şi eliminarea acesteia din confederaţia germanică, se va opune dezmembrării ei, văzînd în ea un viitor aliat.

Pe de altă parte, grupările conservatoare şi liberal-moderate s-au opus planurilor radicale de a se da acţiunii de unire a Transilvaniei şi Bucovinei un pronunţat caracter popular. Ele se temeau că mulţimea, odată înarmată, va impune un guvern format exclusiv din conducătorii săi liberali-radicali. Deşi unanime în dorinţa de realizare a idealului naţional, grupările politice româneşti erau în divergenţă asupra metodelor de înfăptuire a acestui deziderat. C.A. Rosetti avea să arate mai tîrziu că, în vara anului 1866, el ar fi stăruit în cadrul guvernului să se realizeze în practică o forţă populară de 100 000 oameni, cu ajutorul căreia să elibereze Transilvania şi Bucovina. Dar acest lucru nu s-a întîmplat din cauza opoziţiei colegilor din guvern, care nu-i împărtăşeau acest punct de vedere.

Complicaţii noi s-au ivit şi în ce priveşte situaţia românilor din cadrul Imperiului habsburgic. După ce trupele sale au suferit usturătoare înfrîngeri din partea celor prusiene, Curtea din Viena — în dorinţa de a evita descompunerea imperiului, puternic subminat de avîntul luptei popoarelor pentru eliberare naţională — s-a orientat spre formula dualistă de reorganizare a acestuia. Planurile privind încorporarea Transilvaniei la Ungaria au produs o reacţie puternică în opinia publică românească de pe ambele versante ale Carpaţilor. Ele au spulberat ultimul dram de încredere pe care o mai nutreau unii reprezentanţi ai românilor în promisiunile Curţii vieneze, producînd, în perioada imediat următoare, o totală reconsiderare a tacticii mişcării naţionale româneşti. Este interesant că acest fenomen era intuit de către un agent austriac care, analizînd consecinţele aplicării dualismului, scria că românii din Transilvania ce mai nutreau încă speranţe în Austria, nu vor întîrzia „să-şi simtă lezate interesele de autonomie şi, în faţa problemei orientale şi a consolidării puterii în Moldova şi Valahia, pot să-şi schimbe orientarea..."

După numai o jumătate de veac, „acel trup eterogen şi monstruos", cum definise Garibaldi Imperiul habsburgic, avea să dispară de pe harta politică a Europei, tocmai prin triumful voinţei popoarelor subjugate de a trăi în libertate. Iar marele act de la 1 decembrie 1918 nu avea să facă altceva decît să confirme adevărul că numai popoarele singure îşi pot hotărî destinele.

Îmi spune lumea hoț,
Măria Ta,
Că n-am decît o navă
mult prea mică...
Armată și corăbii de-aș
avea,
S-ar cuveni împărat atunci
să-mi zică

FRANÇOIS VILLON
în tălmăcirea lui Al. Alexianu

CURSA ȘI CORSARII (I)

AUGUSTE TOUSSAINT

Corsari sau piraţi? Poveştile de mare sînt pline de isprăvile lor. Uneori, ele îi confundă, alteori îi socotesc soiuri înrudite. Cel de-al XIV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, desfăşurat la San Francisco, în august 1975, predecesor al reuniunii mondiale a istoricilor de la Bucureşti, şi-a înscris printre temele lui de dezbateri şi activitatea acestor două categorii de oameni ai mării.

Corsarul era un combatant legal, împuternicit de o autoritate statală, şi acţiona numai pe timp de război, spre deosebire de pirat, un hoţ de mare „fără lege", care „activa" în permanenţă. Prinşi, corsarii erau trataţi ca prizonieri militari, în timp ce piraţii erau spînzuraţi pe loc, de obicei fără judecată. Tactica de luptă — înşelarea (arborarea aceluiaşi pavilion cu al navei atacate, camuflarea tunurilor şi a luptătorilor) şi surprinderea adversarului, abordajul (luarea cu asalt a unui vas de către echipajul altuia) — se asemăna, în general. Uneori piraţii ajungeau corsari în timp de război, după cum unii corsari deveneau piraţi după încheierea păcii.

Noţiunea de cursă desemna activitatea specifică a corsarilor, constînd în echiparea şi înarmarea de către particulari a unor nave destinate războiului pe mare, împotriva traficului advers, capturile (prizele) fiind făcute pe baza prevederilor unor principii de drept maritim recunoscut. Beneficiile realizate se împărţeau între stat şi comanditari, pe baza hotărîrilor autorităţilor navale competente, a amiralităţilor.

Vechiul termen corso **a dat în limbile romanice** corsario, corsaire **şi** corsar, **cuvînt cu înţeles echivoc, aplicîndu-se atît tipului clasic de corsar, din epoci mai evoluate, cît şi tipului „sălbatic", iniţial. La acest capitol, anglosaxonii au fost mai precişi, deoarece au folosit un termen diferit — privateer, care înseamnă „războinic particular" —, pentru a desemna, începînd din veacul XVII, primul tip, spre deosebire de celălalt, denumit în general** corsair. **Limbile germanice folosesc şi** Korsar, **dar termenul cel mai curent este** Kaper, **de la olandezul** Kap, **pălărie.**

La baza diferenţierii corsar-pirat a stat criteriul apartenenţei de o autoritate statală recunoscută. Vestitul Francis Drake, din secolul XVI, acoperit de autoritatea navală a curţii Angliei, rămîne un corsar, deşi spaniolii l-au considerat pirat pentru că nu a respectat monopolul comercial instituit de regii Spaniei în Antile.

Dezvoltîndu-se „legal" de pe la anul 1400, cursa şi-a avut perioada de apogeu în a doua jumătate a sec. XVI, epocă în care s-au impus numele corsarilor francezi Jean Bart şi Duguay-Trouin, deveniţi eroi naţionali. Dar operaţiunile de cursă — atacurile împotriva traficului advers, capturarea unui mare număr de corăbii comerciale — nu au putut niciodată hotărî deznodămîntul războiului naval. Acest rol l-au jucat numai marile flote militare, cu escadrele lor constituite, care urmăreau prin luptă să dobîndească stăpînirea mării şi astfel să desfiinţeze comunicaţiile maritime adverse. În prima jumătate a sec. XIX, în condiţiile în care

statele naţionale moderne nu mai întreţineau mercenari, iar marina se supunea legilor generale de organizare a forţelor militare, cursa a devenit anacronică. În 1856, Convenţia de la Paris a stabilit abolirea ei.

Literatura şi filmele timpurilor noastre au făurit o imagine romantică a corsarului: un marinar îndrăzneţ, luptînd cavalereşte şi dobîndind izbînzi de necrezut, împotriva unor adversari mult mai puternici. Fără a dezminte acest portret general, realitatea istorică îl nuanţează, ţinînd seama că la baza întregii instituţii a cursei a stat şi un puternic interes material.

Pe această temă, în 1978, la Paris, a apărut lucrarea Histoire des corsaires **(Istoria corsarilor), de Auguste Toussaint, din care reproducem fragmentele ce urmează. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei** Magazin istoric.

Cu şi fără scrisoare de marcă

Departe de a deriva din piraterie, cursa apare, dimpotrivă, ca o reacţie la nedreptatea de a lua în stăpînire, prin forţa armelor, bunurile altuia, deci ca o reacţie chiar împotriva pirateriei. În asprele vremi premedievale, a-ţi urmări dreptul prin forţă era socotit perfect legitim. Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte; legea talionului data de mult. Uneori însă violenţa dădea naştere unei violenţe şi mai condamnabile, iar represaliile depăşeau în brutalitate agresiunea. De aici şi necesitatea de a-i împiedica pe indivizi să-şi facă singuri dreptate.

S-a statornicit ca orice individ, care se considera lezat de către un străin, să nu uzeze de represalii fără a cere mai întîi îngăduinţa suveranului său. Este ceea ce, în Franţa, s-a numit „a cere scrisori de marcă", care acordau dreptul celui ce le primea — individ sau grup, după caz — să depăşească marca sau graniţa, spre a-l urmări pe agresor şi a recupera de la el paguba pricinuită. La început, acest patent a fost valabil pentru despăgubirî şi pe uscat, şi pe mare, limitîndu-se, în cele din urmă, la operaţiile maritime.

În Franţa, cea mai veche scrisoare de marcă se pare că a fost acordată de Filip II August, la 25 mai 1206 lui Wistace le Moyne (Eustaţiu călugărul), din portul Boulogne pentru a ataca navele engleze în Marea Mînecii. În Anglia, cea dintîi *letter of marque* datează din 1293, dar suveranii englezi au semnat cu siguranţă asemenea scrisori cu mult mai dinainte. În Ţările de Jos, folosirea scrisorii de marcă (denumită *commissie van retorsie*) a început mai tîrziu. Exemplul lui Eustaţiu nu este totuşi prea strălucit, căci comportarea sa îl aşază mai curînd printre piraţi. Pirat cu autorizaţie, fără îndoială, dar tîlhar totuşi şi încă de cea mai rea speţă, pe deasupra şi un trădător care a crezut — zadarnic dealtfel — că va scăpa cu faţa curată, trecînd de partea englezilor.

În fapt, numai scrisoarea de marcă nu era suficientă pentru a face din deţinătorul ei un adevărat corsar. Ea reprezenta numai o primă încercare de a pune rînduială într-o situaţie anarhică. Va trece mult, pînă ce corsarul se va diferenţia de pirat. Mai ales că unii suverani nu au respectat principiile scrisorii de marcă, pe care au acordat-o uneori străinilor pentru a prăda navele ce le rîvneau. Legislaţia care avea să stabilească, în cele din urmă, activitatea corsarilor, în limite bine determinate, s-a încropit încet, pe etape, atingînd forma definitivă abia în veacul XVII.

„Preistoria" cursei rămîne puţin cunoscută. Ne este totuşi cu putinţă să zugrăvim, în linii mari, un tablou al cursei „sălbatice" — sau cum am spune astăzi ilicite — care, deşi seamănă cu pirateria, are anumite trăsături distinctive. Unii autori susţin că cursa maritimă a fost organizată legal, cel puţin în intenţia suveranilor, în timpul Războiului de 100 ani (1337-1453). Dar degeaba s-ar căuta, în acea epocă, acte legislative precise pentru acest gen de activitate. Cel mult, suveranii francezi şi englezi s-au înţeles cîteodată să stipuleze un răgaz între plîngere şi represalii, pentru a permite o eventuală rezolvare a diferendului pe cale paşnică.

Dealtfel aşa-zişii „mari corsari francezi" din acea epocă, Jean Marant, Gilbert de Frethun, Waleran de Saint-Pol, Pero Niño se încadrează cu greu în această categorie. Marant era un sălbatic, care înjunghia fără cruţare pe toţi membrii echipajelor învinse; Frethun îşi vindea prizonierii ca sclavi; Saint-Pol îi măcelărea pe toţi „cîinii de englezi, care îi cădeau în mîini", Niño, un mercenar spaniol, aducea mai mult a aventurier decît a cavaler rătăcitor. De partea engleză, corsarii cei mai activi în Războiul de 100 ani şi-au avut bazele în cele *Cinci porturi* (Hastings, Romney, Hythe, Dover, Sandwich), care beneficiau, de multă vreme, de ocrotirea regală. De fapt, erau nişte piraţi şi cronicile engleze sînt pline de fărădelegile lor.

La 7 decembrie 1400, regele Franţei, Carol VI, a publicat un decret prin care interzicea particularilor să armeze nave de război, fără permisiunea amiralului Franţei, care era, de asemenea, singurul abilitat să aprecieze legalitatea prizelor. În Anglia (în 1414) şi în Ţările de Jos (în 1487), Henric V şi, respectiv împăratul Maximilian au promulgat decrete similare în favoarea amiralităţilor din aceste ţări. Din nefericire însă toate aceste dispoziţii au rămas adesea literă moartă.

Totuşi în sec. XV, a început să se înfiripeze dreptul maritim internaţional, pe măsură ce se dezvolta navigaţia pe mare. La iniţiativa Spaniei, principalele naţiuni din Europa au adoptat, atunci, un adevărat corpus de legi, care nu reprezenta totuşi decît o schiţă de reglementare.

Mare, natura, omnibus patet

În Mediterana, motivul religios, a dat, de timpuriu, un caracter sui-generis fenomenului corsar, socotit episod al luptei dintre lumea creştină şi Islam. De fapt, a fost vorba despre un fel de tîlhărie pe mare, practicată mai peste

tot în zona Mediteranei, atît de creştini, cît şi de musulmani, un fel de „industrie naţională", în care interesul de stat şi cel particular se amestecau într-o sfîntă şi profitabilă emulaţie.

La musulmani, reprezentanţii cei mai vestiţi ai cursei au fost cei numiţi de francezi Barbareşti. Denumirea, de origine nelămurită, se referă la un soi de navigatori piraţi, stabiliţi pe litoralul nord-vestic al Africii încă din veacul XIII, dar care nu au intrat cu adevărat în istorie decît în sec. XV.

La creştini, cei care au organizat curse au fost cavalerii Ordinului „Sfîntului Ioan" din Ierusalim[1], care au urmat Templierilor[2] în 1312, după abolirea Ordinului acestora. Stabiliţi succesiv în Cipru, la Acra [actualmente Akka, în Israel], în Rhodos şi, în cele din urmă, în Malta (pe care aveau să o păstreze pînă în 1798), cavalerii, cunoscuţi sub numele de cavaleri de Malta, au reprezentat floarea corsarilor mediteraneeni. În 1561, marele duce al Toscanei Cosimo I Medici a întemeiat Ordinul „Sfîntului Ştefan", cu sediul la Livorno, imitat după cel de la Malta. Activitatea acestor noi călugări-corsari a atins apogeul în 1585-1610.

Cursa musulmană s-a organizat pe scară largă în jurul anului 1360, dar înflorirea oraşelor-corsare nord-africane (Bizerta, Tunis, Alger şi altele) datează din veacul XV. În cele din urmă însă Algerul a fost cetatea în care s-au întărit Barbareştii, în 1515, sub egida sultanului Turciei. Ca şi pentru creştini, apogeul puterii lor se situează în veacurile XVI-XVII.

Călugării-corsari operau cu autorizaţia papei, Barbareştii sub autoritatea suveranilor turci. Cursa fiind considerată, şi de o parte şi de alta, ca îndreptată împotriva „necredincioşilor", scrisorile de marcă deveneau de prisos. În orice caz, toţi aceşti corsari nu au avut nimic din tipul clasic. Ei au practicat cursa de tip „sălbatic".

Comerţul obişnuit pe Marea Mediterană a avut mult de suferit. Numai după cucerirea Algerului (1830) de către Fran-

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 11/1977; 6,7/1974.

Pavilioane din epoca corsarilor

In p. 38: *Jean Bart, celebrul corsar francez, spaima flotelor engleză şi olandeză*

ţa, Barbareştii au încetat cu totul prădăciunile lor. Dar încă de pe la începutul veacului XVIII, cursa barbară a decăzut, odată cu dezvoltarea marinelor militare naţionale din Europa şi creşterea volumului de schimburi comerciale.

La sfîrşitul sec. XV, descoperirea Americii a deschis un nou cîmp de acţiune pentru cursa pe mare. Spania şi Portugalia cărora papa le-a acordat monopolul pămînturilor nou descoperite, au interzis celorlalte popoare din Europa să facă negoţ acolo. Nedreptate flagrantă. Represaliile nu au întîrziat.

În acest nou gen de cursă, întîietatea a revenit navigatorilor din provincia Normandia, pionieri ai expansiunii franceze peste mări. Francisc I[3] le-a acordat concursul, refuzînd să recunoască bulele papale care îi privilegiau pe iberici. „Aş vrea să văd şi eu, spunea el, clauza din testamentul lui Adam care mă înlătură de la împărţirea lumii". Nu făcea, dealtfel, decît să reia, în interesul său, vechiul dicton roman *Mare, natura, omnibus patet* (Marea, prin însăşi natura ei, e deschisă tuturor). Cele dintîi incursiuni franceze în Marea Caraibilor datează din 1506 şi s-au intensificat în 1521, cînd Francisc I a declarat război Spaniei. Primele capturi importante de galioane spaniole s-au efectuat în 1523, de către căpitani ai marelui armator Jean Ango, din Dieppe.

Normanzii au atacat apoi şi pe portughezi, care au ripostat. După ce cîteva nave ale lui Ango au suferit daune, în 1530, Francisc I l-a autorizat pe armator, printr-o scrisoare de marcă, să atace navele Portugaliei. Nemulţumindu-se cu întinderile Atlanticului, Jean Ango şi-a trimis corsari pînă în Oceanul Indian, pe care Lisabona îl considera o rezervaţie proprie. În anii ce au urmat, regele Franţei a retras şi a redat de mai multe ori sprijinul său lui Ango. Pe de o parte, el voia să salvgardeze relaţiile cu Portugalia, pe de alta, avea nevoie de banii ce-i reveneau

[3] *Magazin istoric*, nr. 2/1980.

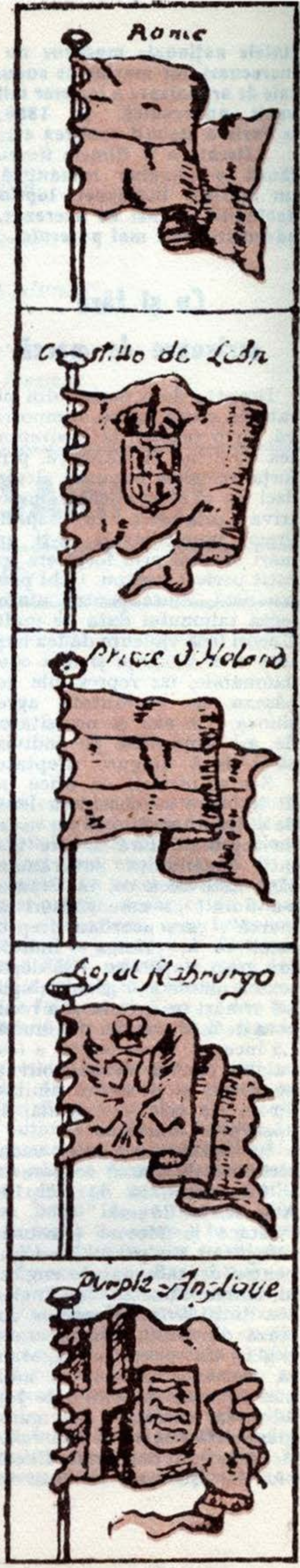

din prize, pentru a-şi finanţa războiul împotriva Angliei şi campaniile militare din Italia. La protestele Portugaliei, el răspundea: „Nu eu, ci Ango se războieşte cu voi".

În 1535, valoarea prizelor lui Ango se ridica la aproape un milion de ducaţi, ceea ce nu l-a împiedicat să moară ruinat, în 1551. După moartea sa, cursa franceză a continuat în Atlantic, îndeosebi împotriva spaniolilor. Corsarii francezi au reuşit chiar să-şi stabilească o bază la Santa Elena, pe coasta Carolinei de Sud.

Normanzii nu au fost însă singurii corsari francezi ai epocii. Le-au urmat curînd bretonii, gasconii, hughenoţii din La Rochelle, pe care spaniolii îi numeau *corsarios luteranos*. Aceştia din urmă au întreprins expediţii memorabile, motivate atît prin ura religioasă, cît şi prin pofta de cîştig. Deşi au pricinuit pierderi inamicilor, atacurile franceze nu le-au distrus şi monopolurile. *Flotas de plata*, care transportau în Spania argintul din minele Mexicului, nu au fost defel afectate. Pierderile nu au atins nici 1% din tonajul transportat. Numai pe ruta de la Capul Bunei Speranţe, aşa-numita *carreira da India* (linia Indiilor), care alimenta Portugalia cu mirodenii şi alte produse ale Orientului, transporturile au suferit ceva mai mult. La sfîrşitul veacului XVI, supremaţia iberică pe rutele Atlanticului şi Oceanului Indian a continuat să rămînă foarte trainică.

Calicii mărilor

Englezii nu au întîrziat să urmeze exemplul francezilor. Supuşii lui Henric VIII, care a scos Anglia de sub obedienţa papală, în 1534, s-au arătat şi mai puţin dispuşi, decît cei ai regelui Franţei, să respecte decretele Romei. Aşa încît, cei dintîi „cîini de mare" *(sea-dogs)* — după cum îşi spuneau ei înşişi — s-au sinchisit prea puţin de obţinerea de scrisori de marcă, atunci cînd s-au năpustit asupra comerţului spaniol transatlantic. O primă fază a durat de pe la 1540 pînă la 1585, fiind marcată de expediţiile lui John Hawkins (1562), urmat curînd de o rudă a sa, Francis Drake, care a întreprins acţiuni de cursă începînd din 1566. Printre principalii cîini de mare se numără şi Philip Roche, Andrew Barker, Richard Grenville, cel mai însemnat fiind însă fără îndoială, Drake, un adevărat uriaş al cursei engleze.

După pilda lui Francisc I, regina Elisabeta a încurajat expediţiile cîinilor de mare împotriva spaniolilor. Cînd, în Franţa, au izbucnit războaiele religioase (1562), ea a sprijinit pe hughenoţi, acordînd scrisori de marcă navigatorilor englezi, pentru a ataca navele catolice franceze şi spaniole în Marea Mînecii. Dar aceşti corsari nu se asemănau defel cu Drake. Cel mai cunoscut dintre ei, Martin Frobisher, s-a purtat ca un adevărat pirat[1].

Cursa engleză în Atlantic a cunoscut apogeul între 1585 şi 1603, pe timpul războiului efectiv împotriva Spaniei. Vreo sută de corsari au fost atunci echipaţi în porturile din sud-vestul Angliei: Southampton, Weymouth, Plymouth, Bristol. Obiectivele lor — să atace porturile Peninsulei Iberice (Portugalia fusese anexată de Spania în 1580) şi posesiunile Spaniei din Antile. Căpitanii, dispunînd de scrisori de marcă, erau, în principiu, controlaţi de amiralitate. Ceea ce nu a exclus deloc abuzurile. Neposedînd încă o marină militară bine pusă la punct, Elisabeta depindea de aceşti *sea-dogs*, în purtarea războiului pe mare[2]. Armatorii, de origine atît burgheză, cît şi aristocratică, erau atotputernici, şi amiralitatea închidea ochii.

Sfîrşitul conflictului anglo-spaniol, în 1603, nu a dus însă la încetarea operaţiunilor de cursă, care s-au prelungit pînă în 1625. sub domnia lui Iacob I. Dar în această ultimă fază, pirateria a precnmpănit. Iacob I, înţelegînd să respecte tratatul de pace cu Spania, a trebuit să procedeze atunci cu severitate. Astfel, învinuit de curtea de la Madrid, celebrul explorator Walter Raleigh a fost executat, în 1618.

Ca şi confraţii lor francezi, corsarii englezi ai veacului XVI nu au izbutit să zdruncine hegemonia spaniolilor şi portughezilor asupra oceanelor. Dar, pe de altă parte, ei au fost aceia care au pus temeliile puterii navale şi economice a Angliei, contribuind la formarea unor puternice familii de armatori şi la dezvoltarea flotei comerciale.

Cea dintîi lovitură serioasă dată puterii maritime spaniole în sec. XVI a fost opera marinarilor din Ţările de Jos, rămaşi în istorie sub numele de „calicii mărilor" *(zee geuzen*, în olandeză). Calificativul de „calici" fusese dat în derîdere, în 1566, olandezilor care se ridicau împotriva jugului spaniol; ei şi-au transformat porecla în renume. Răscoala împotriva Spaniei a izbucnit în 1568. Conflictul avea să dureze 80 ani. Lupta a fost dusă pe uscat de „calicii codrilor", iar pe apă de „calicii mărilor". Aceştia din urmă au primit cele dintîi scrisori de marcă la 1 iunie 1568, de la Ludovic de Nassau, frate cu Wilhelm de Orania, care conducea răscoala.

---

[1] Corsarii englezi au fost, în mare parte, ofiţeri în marina militară a reginei. În luptele din 1588, împotriva Invincibilei Armade, Frobisher a fost unul dintre şefii flotei engleze.

[2] În 1588, din cele 197 nave care l-au înfruntat pe spanioli, numai 37 făceau parte din marina militară propriu-zisă.

Avînd la început numai 18 nave flota calicilor a ajuns să numere, în 1570, 84. Pînă să dobîndească o bază în propria lor ţară, calicii, nevoiţi să vagabondeze pe mare, au folosit porturile engleze din Marea Mînecii, pentru a se aproviziona şi a-şi vinde capturile. Ei se puteau bizui, de asemenea, pe sprijinul hughenoţilor francezi.

După patru ani de atare viaţă hoinară — timp în care s-au deprins cu relele — calicii mărilor au pus mîna pe portul Den Briel, în insula Voorne, la gura Maasului (în aprilie 1572) şi, puţin după, pe cel de la Vlissingen. De atunci înainte, şefii lor şi-au putut organiza temeinic ceea ce fusese pînă atunci o operaţie destul de anarhică. În 1574 Lodewijk Van Boisot a cucerit oraşul Leyda.

În cele ce au urmat, calicii mărilor, bine conduşi, au jucat un rol hotărîtor în lupta pentru independenţa Provinciilor Unite. După un armistiţiu încheiat în 1609, războiul a reînceput în 1621 şi a durat pînă în 1648, cînd Pacea westfalică[1] a recunoscut definitiv independenţa acestor provincii. Este cel dintîi rezultat — cu adevărat semnificativ în istoria lumii — care merită înscris la activul cursei maritime sau, în cazul de faţă, al guerillei pe mare. Spaniolii n-au voit niciodată să vadă în aceşti partizani decît nişte simpli piraţi, pe care îi spînzurau, ori de cîte ori îi prindeau. Erau nişte necioplţi, firește, deşi printre ei se aflau şi aristocraţi. Dar nu li se poate tăgădui o anumită măreţie.

Kaperi şi flibustieri

În timp ce corsarii olandezi se războiau în Marea Nordului împotriva spaniolilor, la celălalt capăt al lumii, în Oceanul Indian, alţii dădeau de furcă cuceritorilor portughezi. Este vorba despre *marakkari*, de pe coasta Malabar, din vestul Indiei. Activitatea lor datează din prima parte a sec. XVI; este, deci, anterioară calicilor.

Cursa calicilor mărilor a dat naştere unei contracurse flamande, care şi-a avut baza la Dunkirk [azi portul francez Dunkerque], rămas credincios regelui Spaniei şi bine situat pentru organizarea ripostei. Deoarece purtau pălărie în locul năframei — aşa cum făceau pe atunci mai toţi marinarii — corsarii din Dunkirk au fost denumiţi de potrivnicii lor *kaperi*, nume pe care l-au păstrat îndelung. Primele lor manifestări datau, de fapt, din Războiul de 100 ani, cînd atacaseră nave engleze în Marea Mînecii. Către 1530, ei au intervenit împotriva danezilor, care se legaseră de vasele lor de pescuit, iar mai tîrziu, pentru acelaşi motiv, împotriva unor rivali francezi. Cînd s-au răsculat calicii, cei din Dunkirk au primit scrisori de marcă de la Filip II [al Spaniei], pentru a-i combate. Acest război între corsari a fost într-adevăr o înfruntare crudă, fără cruţare. O primă serie de operaţii a durat pînă în 1609. Kaperii au făcut numeroase capturi, care i-au îmbogăţit pe armatorii locali, îndeosebi pe cei din familia Van de Walle, la fel de vestiţi ca Ango la normanzi.

Aşa cum era de aşteptat, calicii mărilor au reacţionat. În 1588 după victoria engleză asupra Invincibilei Armade, victorie la care contribuiseră, ei au blocat Dunkirkul cu vreo sută de nave, dar kaperii nu s-au dat învinşi. Alte tentative de blocadă, tot atît de zadarnice, au mai urmat în 1590 şi 1594. În 1621, kaperii, în frunte mereu cu aceeaşi familie Van de Walle, şi-au reluat atacurile. Pagubele olandezilor au atins 10 milioane de florini în 1627 şi 12 milioane în 1629. Se spune că unul dintre corsarii din Dunkirk, Jan Colaert, ar fi capturat, singur, 109 nave.

Între 1636 şi 1643, amiralul olandez Marten Tromp a blocat de mai multe ori Dunkirkul. Kaperii au găsit însă întotdeauna mijloacele cu care să-i înşele vigilenţa, să ajungă în larg şi să facă noi prize. În acelaşi timp, au întreţinut construcţiile navale, ceea ce le-a permis să aibă mereu în mare vreo douăzeci de vase-corsar. Pînă la luarea oraşului Dunkirk de către armata franceză a prinţului de Condé, în 1646, activitatea kaperilor nu şi-a pierdut nimic din vigoare. Cînd francezii, atacînd pe uscat, au intrat în oraş, au găsit în port mai multe nave corsare, în curs de armare. Pierdut de Franţa în 1652, reluat în 1658, apoi cedat englezilor, în sfîrşit, cumpărat de Ludovic XIV, în 1662, portul-cetate Dunkerque avea să joace din nou un rol de căpetenie în istoria cursei, la sfîrşitul veacului XVII şi începutul celui următor, de data aceasta însă în folosul Franţei[2].

Cînd Franţa şi Anglia au început să întemeieze colonii în Antile, în al treilea deceniu al sec. XVII, guvernatorii coloniali au primit, la rîndul lor, autorizaţia de a elibera scrisori de marcă. Spania continua să refuze prezenţa concurenţilor străini în emisfera occidentală. Noile aşezări trebuiau ocrotite împotriva agresiunii. Ca o urmare a cursei, a luat naştere în Atlanticul occidental o variantă „colonială", care avea să se dezvolte considerabil mai tîrziu, cînd — după înlăturarea adversarului spaniol — noile colonii aveau să se războiască între ele. Această cursă colonială a debutat însă foarte rău, căci administratorii Antilelor au apelat iniţial la o adunătură de aventurieri, aşa-numiţii flibustieri[3], printre care se numărau mai ales englezi şi francezi, chiar şi cîţiva olandezi. Chiar dacă solicitau scrisori de marcă, aceştia le foloseau doar ca paravan, altfel acţionînd după bunul lor plac, neacceptînd nici un control şi neţinînd deloc seama de legile internaţionale. De o ferocitate proverbială, fără a mai vorbi despre comportarea scandaloasă pe uscat şi despre respingătoarele lor orgii, flibustierii au reprezentat cea mai groaznică piraterie. Pe ansamblu, activitatea lor s-a dovedit nefastă.

Introducere şi traducere
Nicolae KOSLINSKI

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1976.

[2] În principalele războaie navale purtate de Franţa sub Ludovic XIV, Dunkerque avea să trimită pe mare cei mai mulţi corsari, între care şi pe renumitul Jean Bart.

[3] *Magazin istoric*, nr. 7/1975.

STRĂVECHEA CIVILIZAȚIE A HANOIULUI

Teritoriul Vietnamului a fost locuit din cele mai vechi timpuri: în paleolîtic s-au afirmat civilizațiile Hoa Binh și Bac Son, iar în neolitic a luat naștere poporul vietnamez, prin fuziunea diferitelor elemente etnice existente.

În anul 208 î.e.n., se formează regatul Namviet (Țara Sudului), în componența căruia intră, ulterior, statul sclavagist timpuriu Au Lac.

Începînd din anul 111 î.e.n., vreme de peste zece secole, țara se află sub dominație străină. În 939 e.n., Namvietul, sub conducerea lui Ngo Qyen, își redobîndește independența, fixîndu-și capitala la Koloa.

În 968 dinastiei Ngo îi ia locul dinastia Dinh, al cărei regat se numește Dai Viêt. La cîrma lui, se succed prima dinastie Lê (980-1009) și dinastia Li (1010-1225). Sub domnia acesteia din urmă, capitala se mută la Than Long.

Than Long, adică strămoșul Hanoiului de astăzi.

Istoria acestui oraș formează obiectul unui număr special al revistei Études viétnamiennes (nr. 48/1977). Am extras pentru cititorii noștri cîteva dintre fragmentele cele mai interesante ale capitolelor semnate de: Tran Quoc Vuong și Nguyen Vinh Long, Tao Trang și The Hung. Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

Cel mai frumos loc

La începutul secolului XI, deci încă din primii ani ai dinastiei Li, dezvoltarea societății impunea instaurarea unui stat feudal centralizat. Veacurile de luptă împotriva cotropitorilor, pentru recucerirea independenței, întăriseră puterea și încrederea în sine ale poporului vietnamez. În primăvara anului 1010, regele Li Thai To și-a părăsit Capitala, pentru a-și vizita satul natal. Pe drum, el a trecut prin citadela Dai La, situată pe Hong Ha (Fluviul Roșu). Construită în 757 și reamenajată la sfîrșitul sec. IX, ea avea un perimetru de aproape 8 km, iar întăriturile sale măsurau, în medie, 10 m înălțime și erau dotate cu 55 turnuri de pază, 5 porți, 6 arcade. Interiorul cuprindea trei cursuri de apă (Hong Ha și doi afluenți ai săi), 34 alei principale și 5 000 rînduri de case.

Puternic impresionat de așezarea, peisajul și populația citadelei, regele Li Thai To a hotărît să-și transfere acolo Capitala. Conform legendei, el a văzut un dragon de aur, țîșnind din Dai La, de unde și numele de Than Long (dragonul care zboară), dat noului centru. „Așezarea este îndeajuns de întinsă și netedă, terenul îndeajuns de înălțat și de expus soarelui — scria în edictul regal din 1010. Populația este la adăpost de inundații. E cel mai frumos loc, unde se pot aduna oamenii și bogățiile, venind din cele patru puncte cardinale".

În toamna aceluiași an, populația s-a apucat de construcție cu mare entuziasm. Pînă și elevii Colegiului național, odrasle ale claselor de sus ale societății, participau la lucrările de terasament și zidire. Încă de la început, orașul s-a împărțit în două: cetatea regală, rezervată monarhului și curții sale și împrejmuită cu ziduri mai întîi din pămînt, apoi din cărămizi și botezată Long Phong (dragonul și fenixul — două dintre cele patru animale sfinte, celelalte două fiind inorogul și broasca țestoasă); cetatea civilă de jur-împrejurul celei dintîi. În interiorul cetății regale, se afla cetatea interzisă, reședința regelui, reginelor și odaliștelor haremului, înconjurată de un zid și de un șanț cu apă și apărată de o gardă puternică.

În cetatea interzisă se înălța un palat de lemn cu patru etaje, vopsit în roșu aprins și cu coloane împodobite cu dragoni de aur, zîne, precum și cîteva alte palate mai mici. Acest complex rezidențial — alcătuit încă din anul întemeierii din opt palate și trei pavilioane — era inaccesibil pînă și mandarinilor (înalți dregători); nici ei și nici măcar prințul moștenitor nu puteau pătrunde acolo fără o învoire anume. Unul dintre palate găzduia audiențele acordate de rege mandarinilor, cu care discuta treburile statului. Tot acolo, dregătorii recent numiți își depuneau jurămîntul de credință și se organizau lupte sportive și alte divertismente.

Printre celelalte somptuoase edificii ale cetății regale, s-a numărat și Pavilionul zînelor, construit în 1161 și avînd acoperișul etajului de sus învelit cu olane de aur, iar pe cel al etajului de jos cu olane de argint. De jur-împrejur, se aflau mici coline și lacuri artificiale, presărate cu lotuși, plante exotice, animale și păsări rare. Cu prilejul construcției unei pogode, Li Thai To a pus la dispoziție 310 taleri de aur, pentru a se turna din ei un clopot. (Același rege a folosit, în același an și în același scop — turnarea unui clopot pentru o pagodă din sudul orașului — 800 taleri de argint.)

Între cetatea regală și cetatea civilă se comunica prin patru porți, situate în cele patru puncte cardinale: la nord, poarta Minunatei virtuți apăra așezarea împotriva „bezneloi boreale"; la est, poarta Bunei vestiri primea lumina ce venea din răsărit; la vest, poarta Marii fericiri era închinată binecuvîntării lui Buda; în sfîrșit, la sud, se afla poarta Principală, simbol al prosperității țării. Dealtfel mai toate construcțiile și, cu deosebire, marile edificii își aveau fațada principală spre sud. Nordul simboliza obîrșia frigului și direcția dinspre care năvăleau hunii. O zicală populară glăsuia: „Să-ți iei de nevastă o femeie blîndă și să-ți durezi casa cu fața spre miazăzi".

În cetatea civilă locuiau mandarinii, ofițerii, soldații și oamenii de rînd. Ea ocupa o întindere destul de mare, avînd un perimetru de 30 km. Aproape în centrul său se afla lacul Thai Ho, în vecinătatea căruia regii dinastiei Li au construit Templul literaturii (1070) — unde se celebra cultul lui Confucius și unde învățau prin-

În p. 43: cîteva mărturii ale străvechii civilizații vietnameze: bronz reprezentînd purtătorul unei lămpi

Lut ars din pămînt ars locuit

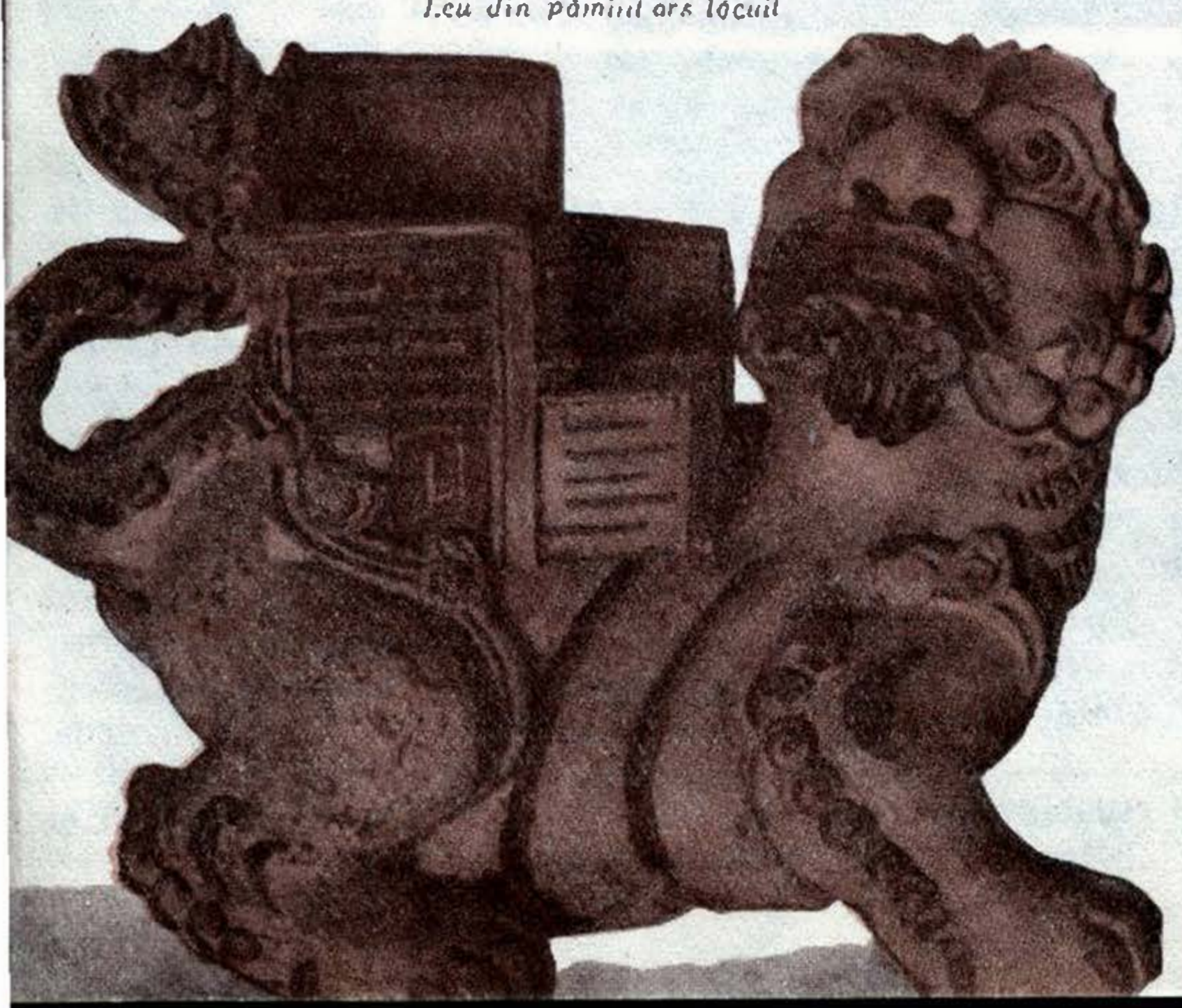

ţul moştenitor şi vlăstarele marii nobilimi — şi Colegiul naţional, prima universitate a Vietnamului, destinată copiilor de mandarini. Pe malul stîng al fluviului Hong Ha, se afla un centru de primire a solilor străini şi a căpeteniilor triburilor care aparţineau minorităţilor naţionale şi care solicitau audienţă la rege.

Marmită din bronz în formă de broască

Doctoratul şi probele sale

Construcţia oraşului Than Long se leagă de o legendă interesantă: pentru a-şi putea lărgi palatul, regele a mutat templul dedicat unui spirit bun în afara cetăţii regale, dincolo de poarta de est. Dar, pe măsură ce se înălţau, zidurile noii aripi a palatului se prăbuşeau. În disperare de cauză, regele a ridicat un altar, dedicat, spiritelor bune, pentru a le solicita ajutorul. Pe neaşteptate, un cal alb a ieşit din templul strămutat, a galopat dinspre răsărit spre apus şi apoi s-a înapoiat în templu. Pe urmele lăsate de copitele sale, zidurile s-au putut construi acum fără nici o greutate. Drept mulţumire, regele a dedicat un templu calului alb, care, pentru numeroase popoare din Asia, simbolizează soarele, cu „drumul" său zilnic între răsărit şi apus.

Vreme de două secole, Than Long s-a mărit fără încetare. În 1108, populaţia oraşului s-a mobilizat pentru a construi un dig de-a lungul fluviului Hong Ha, lucrare care a fost desăvîrşită în 1192.

În 1029, odată cu alte cîteva palate, s-a construit şi peronul Long Tri, înzestrat cu două clopotniţe: cei care se socoteau nedreptăţiţi în vreun fel puteau veni acolo să sune clopotele, pentru a deschide un proces împotriva persecutorilor lor.

După patru secole de la întemeiere, Capitala a ajuns la apogeul dezvoltării sale, devenind centrul politic, economic şi cultural al întregii ţări. Societatea era divizată în trei clase, aristocraţia, clerul şi ţărănimea, în majoritate iobagă, dar şi cu un mare număr de ţărani liberi. Domeniile feudale şi pagodele îşi împărţeau între ele şerbii, ceilalţi locuitori ai satelor putînd fi mobilizaţi ca mînă de lucru, pentru marile opere de construcţie întreprinse de către suverani.

Mandarinii locuiau în cetatea civilă şi numai cu prilejul audienţelor la monarh intrau în cetatea regală. Cîţiva dintre ei se aflau în serviciul personal al regelui, în calitate de şambelani şi eunuci, locuind deci în cetatea regală, împreună cu corpul de gardă şi slujitorii. Postul de guvernator al Capitalei era unul dintre cele mai importante în erarhia medievală. Nu putea să-l ocupe decît cineva care trecuse prin trepte ierarhice inferioare — în fruntea districtelor şi a provinciilor — şi care susţinea un concurs foarte dificil.

Garda regală era alcătuită din 10 şi mai apoi 16 companii a cîte 200 soldaţi. Than Long era centrul de regrupare al principalelor forţe armate din întreaga ţară, astfel încît garnizoana trebuia să fie gata oricînd să plece pe front, în caz de război. Fiecare mandarin aparţinînd primelor cinci ranguri, din totalul de nouă, avea la dispoziţia lui trupe particulare, cu un efectiv total de minimum 100 şi maximum 1 000 soldaţi.

[illegible] învăţămîntul [illegible] nu ţinea seama de vîrstă. Şcolari puteau fi atît copii de 6-7 ani, cît şi bătrîni de 60-70 ani. Pătura intelectualităţii îngloba pe elevi şi studenţi, precum şi pe mandarinii care îşi încheiaseră studiile. În 1253, s-a creat prima şcoală militară. În plus, la Than Long se mai aflau numeroase instituţii de învăţămînt particulare, conduse de remarcabili oameni de cultură. Predarea se făcea pe stradă şi în cartierele suburbane, elevi fiind copiii oamenilor cu stare. Tot pe la mijlocul sec. XIII, un fiu mezin al regelui, om de mare cultură, a deschis o şcoală lîngă palatul său, acordînd burse celor mai buni învăţăcei, veniţi din toate colţurile ţării.

În felul acesta, capitala Vietnamului a avut mereu o populaţie tînără şi studioasă, o forţă culturală, dar şi politică, mereu prezentă cu prilejul marilor evenimente ale ţării. Acestor tineri înzestraţi pe plan intelectual, turbulenţi şi veşnic protestatari, li se potrivea bine şi zicala: „Învăţăceii se ţin de coada duhurilor bune, dar şi a dracilor".

Pentru a-şi recruta funcţionarii, regimul feudal organiza concursuri, dintre care cel dintîi a avut loc în 1075. Sub dinastia Li s-au înfiinţat Con-

cursul celor trei religii — budismul, taoismul şi confucianismul — pentru recrutarea de preoţi ai curţii — Concursul „Thai hoc sinh", un fel de doctorat rezervat fiilor de nobili, şi doctoratul Tien si, deschis tuturor intelectualilor.

Doctoratul, ţelul suprem al tuturor studenţilor, cuprindea două serii de probe: concursul Capitalei şi concursul Palatului Regal, la acesta din urmă subiectele fiind alese de rege sau vicerege. Primii trei laureaţi căpătau titlul de primul, al doilea şi al treilea doctor. În 1484, regii dinastiei Lê au construit în Templul literaturii stele de piatră, care să perpetueze numele doctorilor cu începere de la concursul din 1442. Ultimul concurs la Than Long a avut loc în 1787, ceea ce a ridicat totalul acestor întreceri la 117. Pentru a se putea prezenta la doctorat, candidatul trebuia să treacă mai întîi un concurs regional, care se ţinea cu un an înainte. Cei reuşiţi în această etapă se împărţeau în două categorii: bacalaureaţii şi licenţiaţii, numai aceştia din urmă putînd ocupa un post de mandarin, chiar dacă nu se prezentau la doctorat. În aşteptarea unui nou concurs, bacalaureaţii deveneau adesea profesori, în cadrul şcolilor particulare de tip familial.

Laureaţii concursului de doctorat al Palatului primeau de la rege un costum de gală: scufie, tunică şi centură. După o ceremonie la Templul strămoşilor regali, ei vizitau grădina Palatului şi erau plimbaţi pe străzile Capitalei, după care se înapoiau, cu un cortegiu special, în localitatea lor de baştină, pentru a se prezenta în faţa concetăţenilor. Aceştia se înghesuiau în mare număr pe străzi, pentru a admira pe eroii zilei, iar familiile bogate recurgeau la tot soiul de manevre pentru a-şi mărita fetele cu prestigioşii doctori. Această atracţie faţă de carte s-a transmis şi pe calea cîntecelor populare: „Eu nu rîvnesc nici la lanul de orez, nici la balta cu peşte/Eu nu tînjesc decît după condei şi pupitru".

Traducere de F. VLĂDĂŞCĂU

ROMÂNIA ÎN ISTORIA EUROPEI

(Urmare din p. 18)

ria se întrepătrunde cu arta şi cultura, ce ne puteţi spune despre semnificaţia istorică pe care aţi acordat-o, în lucrările dv., fenomenului românesc considerat în contextul mai amplu al sud-estului european?

— Am demonstrat acolo că de ospitalitatea ţărilor române autonome au beneficiat militanţi din alte ţări balcanice. După cum artera principală care lega zona Balcanilor de Viena — pe atunci important centru politic — trecea prin Bucureşti şi Iaşi, tot aşa, stimulul dorinţei de renaştere naţională a pornit şi din România spre mintea şi inima grecilor, ca şi, dealtfel, a albanezilor, sîrbilor, bulgarilor.

— Parcurgînd publicaţiile şi lucrările de specialitate apărute recent în R.F.G., aţi constatat ceva nou în privinţa metodologiei istorice?

— Firește. Epoca noastră ne obligă să găsim metode noi. Dacă există date suficiente despre un anumit eveniment, se încearcă transpunerea lor într-un program care apoi se trece prin computer. Această metodă, foarte utilă în ştiinţele exacte unde aproape totul se poate măsura sau cîntări, întîmpină dificultăţi în domeniul istoriei, unde nu totdeauna dispunem de toate datele necesare, şi aici e punctul critic al acestei metode matematice. Pe de altă parte, s-a conturat o metodă mai complexă, aşa-numita tipologie. Adică, încercarea de a găsi nişte modele universal valabile care, raportate la o situaţie istorică dată, să permită mai lesne înţelegerea şi explicarea ei. Ceea ce iarăşi ridică probleme, deoarece în regiunea de care mă ocup au existat zone cu condiţii social-istorice specifice, situaţii sociale amputate, cum le spunem noi, ca, de exemplu, cazul Transilvaniei, unde secole la rînd, locuitorii români au fost lipsiţi de o serie de drepturi elementare.

O metodă care cîştigă tot mai mult teren în istoriografie este aceea a studiilor pluridisciplinare. În prezent, este aproape imposibil să ajungi la o nouă viziune asupra faptelor istorice, sau la o viziune de sinteză a lor, dacă nu apelezi şi la alte discipline, dacă nu consulţi lucrări elaborate în alte domenii. Şi noi, cei mai în vîrstă, sperăm că generaţia tînără va păşi cu mai mult curaj pe acest tărîm, decît a făcut-o generaţia mea.

Trebuie să spun că mulţi specialişti din R.F.G. au părăsit naraţiunea epică istorică. Se foloseşte un limbaj mai concentrat, care caută să evite orice element ce nu este absolut necesar. În privinţa exactităţii ştiinţifice, sau, cu alte cuvinte, a adevărului istoric, lucrăm într-un domeniu în care, deşi se spun lucruri adevărate ele nu se pot măsura. Căutăm să ne adîncim continuu cunoştinţele pentru ca acestea să fie cît mai exacte. Pseudoadevărul în istorie este ceva foarte periculos şi, la noi în R.F. Germania, ca pretutindeni dealtfel, există un resentiment puternic împotriva oricărei afirmaţii lipsită de acoperire documentară.

Interviu realizat de Ana-Maria ŞERBĂNESCU

Septembrie 1822

7 septembrie 1822, oraşul brazilian Sao Paulo. Principele dom Pedro proclama independenţa Braziliei faţă de Portugalia[1]. Pe colina Ipiranga, dom Pedro lansa aşa-numita „chemare de pe Ipiranga", pronunţînd cuvintele care au rămas înscrise în istorie: „Independenţă sau moarte". Se răsturna astfel un regim de dominaţie ce debutase cu 322 ani în urmă, cînd navigatorul portughez Pedro Álvares Cabral atinsese coasta braziliană, la sud de actualul Salvador.

BRAZILIA SE PROCLAMĂ INDEPENDENTĂ

GHEORGHE R. BURLACU

Episoade legendare

Indepcndenţa politică a Braziliei a fost dobîndită în contextul general al războaielor de eliberare naţională de sub dominaţia iberică, desfăşurate în America Latină în primele decenii ale secolului XIX[2]. Profilul naţiunii braziliene a începutînsă săse cristalizeze cu mult înaintea proclamării independenţei, ca rezultat al unui lung proces de luptă şi emancipare a maselor populare, al jertfei multor eroi intraţi în legendă.

Un moment de seamă al istoriei Braziliei din perioada colonială l-a reprezentat ridicarea armată a patrioţilor din Pernambuco (unitate administrativă pe al cărei teritoriu s-a constituit statul cu acelaşi nume, unul dintre cele 22 state de azi ale Braziliei, aflat în nord-estul ţării) împotriva Companiei Olandeze a Indiilor de Vest. În ciuda politicii de centralizare sistematică a puterii în mîna guvernatorului general portughez, în ciuda construirii unor noi oraşe şi fortăreţe de coastă, ca Rio de Janeiro (1565) şi Fortaleza (1609), olandezii reuşiseră să pună mîna pe Bahia, în 1624, şi pe Pernambuco, în 1636. De aici, din nord-estul Braziliei, ei intenţionaseră să înrobească politic şi economic întreaga ţară. Dar, în 1645, a izbucnit un puternic război antiolandez, care avea să se sfîrşească nouă ani mai tîrziu, după lupte grele, prin izgonirea olandezilor din Brazilia. Unele episoade ale luptelor pentru expulzarea olandezilor au intrat în legendă: retragerea trupelor portughezo-braziliene de la Rio-Grande do Norte la Bahia, pe o distanţă de 2 000 km, prin păduri dese, alternînd cu savane uscate, sub un soare nemilos; rezistenţa eroică opusă

[1] Informaţii mai ample despre istoria Braziliei pot fi găsite în lucrarea *Brazilia*, a aceluiaşi autor, aflată în pregătire la Editura ştiinţifică şi enciclopedică, în colecţia *Pe harta lumii*.

[2] *Magazin istoric*, nr. 3/1973, 1/1974, 4/1979.

de 20 localnici, aflaţi în fortăreaţa Rio Formozo, unui număr de 6 000 olandezi; cele două bătălii, din aprilie 1648 şi februarie 1649, purtate în Munţii Guararapes, între trupele olandeze şi cele portughezo-braziliene; încercuirea olandezilor la Recife (capitala de azi a statului Pernambuco) şi, în fine, capitularea definitivă, semnată de invadatori la 28 ianuarie 1654. Rezistenţa împotriva olandezilor este apreciată de

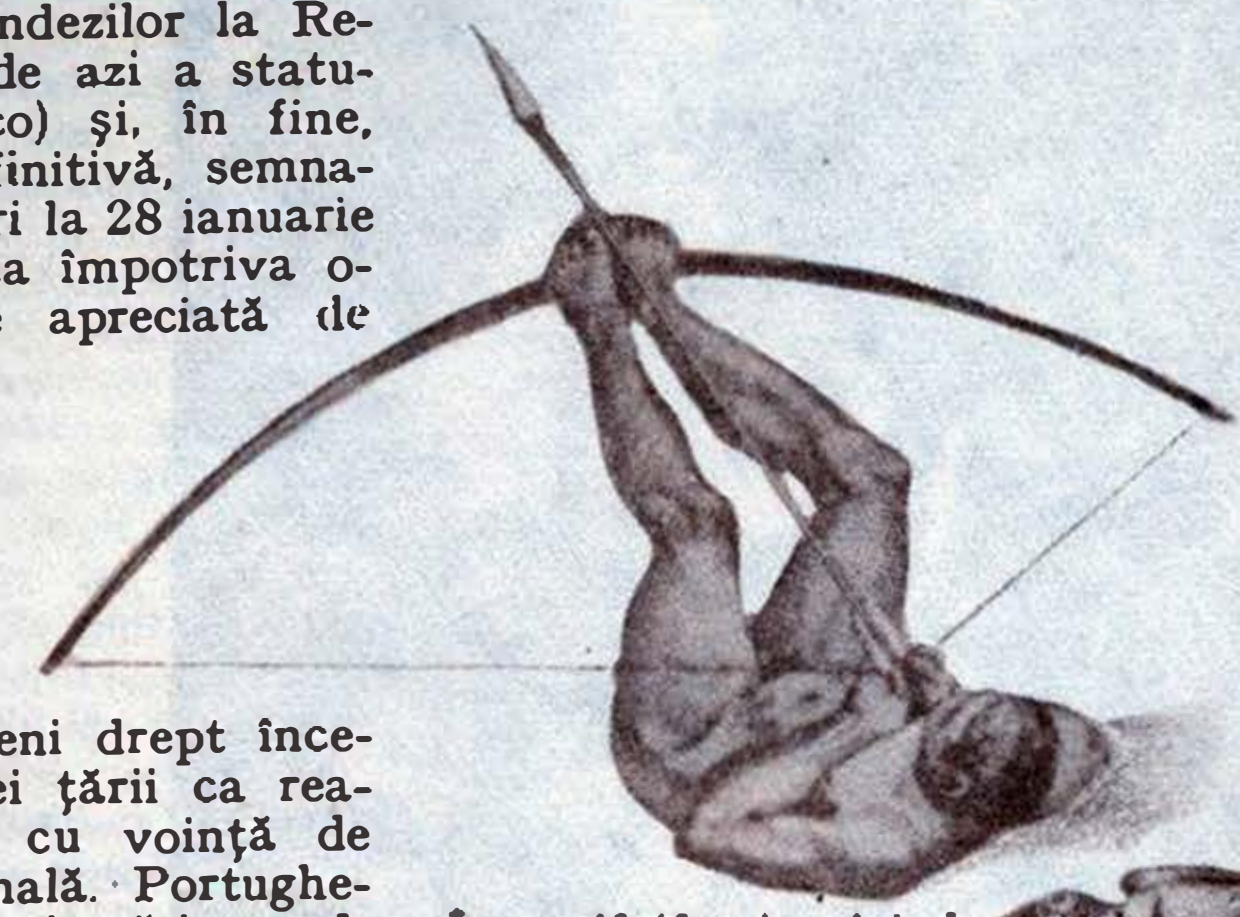

În p. 48-49: imagini de viaţă braziliană, reproduse dintr-o lucrare apărută la Paris, în 1837

În p. 47: împăratul Pedro I

istoricii brazilieni drept începutul existenţei ţării ca realitate istorică, cu voinţă de afirmare naţională. Portughezii nu ar fi reuşit să-i expulzeze pe invadatori fără participarea, masivă şi hotărîtoare, la acţiunile armate, a creolilor şi băştinaşilor. În statul Pernambuco a început istoria independenţei braziliene.

La începutul sec. XVIII, setea de independenţă s-a manifestat tot mai frecvent. La 10 noiembrie 1710, parlamentul statului Pernambuco a luat în dezbatere problema instalării unui guvern republican independent în acest stat. Cu timpul, independenţa a cîştigat adepţi şi în alte state ale Braziliei. În jurul oraşului Vila Rica din statul Minas Gerais, de pildă, zonă în care, în 1727, s-au descoperit bogate zăcăminte diamantifere, începînd apoi extracţia lor, a avut loc o suită de revolte împotriva metropolei portugheze. Sistemul de impozite spoliator, aplicat de portughezi pentru aurul extras din minele de pe platourile de la Minas Gerais, a fost, de asemenea, cauza a numeroase ridicări la luptă.

O breşă în statutul colonial

Spre sfîrşitul sec. XVIII, statul Minas Gerais a fost teatrul unei puternice acţiuni republicane, desfăşurată timp de patru ani (1788-1792) şi condusă de Joaquim José da Silva Xavier, cunoscut sub numele de Tiradentes. Mişcarea sa a avut un caracter romantic, lipsit de legături strînse cu masele, dar a convertit într-o formă de luptă energiile anticoloniale ale epocii. Tiradentes — cel mai de seamă şi cel mai ferm din grupul de intelectuali şi militari patrioţi participanţi la mişcare — a fost condamnat la moarte şi spînzurat de autorităţile portugheze, într-o piaţă din Rio de Janeiro, care astăzi îi poartă numele. Portughezii i-au tăiat corpul în bucăţi, pe care le-au aşezat pe căile de acces spre Minas Gerais, iar capul l-au expus în piaţa principală din Vila Rica, pe locul unde astăzi se înalţă un monument al martirului independenţei braziliene.

La 6 martie 1817, după acumulări revoluţionare de mai bine de un secol, la Pernambuco a izbucnit o răscoală naţională republicană, condusă de Domingo Jose Martins şi Frei Caneca, mişcare în urma căreia s-a instaurat republica în oraş. Ea avea să dureze însă doar pînă la 21 mai acelaşi an, cînd liderii ei au fost ucişi de trupele portugheze. Republica din 1817 a fost însă un act anticipativ al emancipării politice a ţării.

Care era situaţia economică a Braziliei în primele decenii ale sec. XIX? Timp de două secole, XVII şi XVIII, Brazilia a fost o mare producătoare de aur, ocupînd un loc de frunte şi în ramura pietrelor preţioase. În această epocă, cultura trestiei de zahăr, care începuse încă din sec. XVI, a fost complementată de creşterea vitelor — ocupaţie sedentară şi continuă, care a asigurat o mai mare densitate a populaţiei —, de cultura cafelei, arborelui de cacao, de exploatarea preţiosului arbore de cauciuc etc. Prin aşanumitele *quintos reais* (cincime regală) ţara plătea un fel de tribut Portugaliei, pentru orice activitate economică. La începutul sec. XIX, Brazilia avea o populaţie de trei milioane oameni şi o economie agricolă bazată pe producţia de zahăr, bumbac, cafea şi cacao, destinată consumului intern şi extern. Culturile agricole, restrînse ca gamă, se practicau pe mari latifundii, ce foloseau munca sclavilor. Din acest cadru se năştea şi contradicţia principală de clasă a societăţii braziliene, dintre clasa feudală, în declin, şi sclavi. Paralel, se ascuţeau şi alte contradicţii, cum ar fi cea decurgînd din monopolul portughez asupra activităţilor economice şi asupra comerţului exterior. Treptat, monopolul portughez asupra comerţului a fost depăşit, prin realizarea unor operaţii de schimb cu coloniile portugheze din Africa, prin raporturi comerciale tot mai bine conturate cu Anglia[1] şi cu alte pu-

[1] Încă din anul 1703, Portugalia semnase cu Anglia un tratat, prin care îi acorda acesteia o parte din monopolul comerţului cu Brazilia.

teri europene, ceea ce a contribuit, și pe această cale, la slăbirea legăturilor metropolă-colonie.

Tot la începutul sec. XIX, țările capitaliste ale Europei Occidentale au exercitat presiuni asupra puterilor coloniale iberice, aflate în declin, pentru a permite accesul produselor industriale pe pieţele coloniilor lor. În anul 1810, obligat de împrejurări, regentul (mai apoi regele) portughez João a încheiat cu Anglia un nou tratat, prin care acorda drepturi preferenţiale produselor acestei ţări pe piaţa braziliană. Cercurile economice și politice locale și-au intensificat lupta împotriva dependenţei faţă de metropolă. În 1814, s-a aplicat măsura de deschidere a porturilor brazi-

liene altor ţări, act pe care unii contemporani l-au calificat drept un pas important pe calea independenţei braziliene, pas recunoscut de Portugalia. Abolirea monopolului asupra comerţului însemna, de fapt, o nouă breșă în statutul colonial.

O necesitate istorică

În anul 1807, Portugalia a fost invadată de trupele lui Napoleon. La 8 martie 1808, familia regală portugheză a debarcat în portul Rio de Janeiro, refugiindu-se acolo cu aproape întreaga curte. Principele regent João VI a venit însoţit de fiul său Pedro, în vîrstă de nouă ani, cel care avea să joace un rol însemnat în transformările ulterioare din Brazilia. Transferarea curţii de la Lisabona la Rio de Janeiro a influenţat în multe sensuri evoluţia politică și economică a Braziliei. Pe de o parte, a slăbit în mod evident puterea și rolul Portugaliei, în lume, modificînd raportul de forţe dintre metropola portugheză și colonia braziliană, tot mai mult în favoarea ultimei. Pe de altă parte, faptul că dom João și-a adus în noua capitală întreg aparatul administrativ, necesar bunei funcţionări a guvernului, a facilitat emanciparea braziliană pe plan administrativ, economic, social, a dus la iniţierea unor experienţe noi de conducere, stimulatoare pentru tendinţele de independenţă politică. Din această epocă, datează prima tipografie, primele bănci, primele încercări de dezvoltare a unei industrii ușoare, care să acopere necesităţile interne, în condiţiile tulburărilor generate de războaiele napoleoneene din Europa. Tot atunci a început și un proces de emancipare pe plan cultural-artistic.

În anul 1820, după ce în Europa se stabilise o ordine fără Napoleon I, în Portugalia, la Lisabona și Porto, a avut loc o insurecţie liberală victorioasă. João VI a părăsit în grabă Brazilia, pentru a încerca să apere monarhia în ţara sa și l-a lăsat la Rio pe fiul său, dom Pedro, numit la 26 aprilie 1821, în vîrstă de 22 ani, regent al Braziliei. Separarea dintre metropolă și colonie a devenit astfel o necesitate istorică, pe care „chemarea de pe Ipiranga" a simbolizat-o numai.

Odată plecat regele, Brazilia a refuzat să redevină simplă colonie portugheză. Sfătuit de marii proprietari brazilieni, principele-regent a înţeles că, pentru a evita ca o revoluţie lentă să se încheie — așa cum se petrecuseră lucrurile in coloniile spaniole din America — cu instaurarea republicii, trebuie să devină protectorul unui stat brazilian independent faţă de Portugalia. De aceea, el a proclamat independenţa la 7 septembrie 1822; la 12 octombrie s-a intitulat împărat al Braziliei, sub numele de Pedro I, iar la 1 decembrie a fost încoronat, în cadrul unei ceremonii oficiale. Constituţia promulgată la 25 martie 1824 a acordat largi împuterniciri tînărului împărat.

Independenţa politică braziliană se distinge de mișcările de eliberare hispano-americane. „Independenţa a rezultat dintr-o schimbare politică ce s-a realizat practic fără lupte sau, cel puţin, fără luptele îndelungi și profunde care au avut loc în America spaniolă", scrie istoricul brazilian Nelson Werneck Sodré, în lucrarea sa *A Historia da Imprensa no Brasil* (Istoria presei în Brazilia).

Ceea ce nu înseamnă că ea a fost dăruită acestei ţări de un rege portughez. Trupele portugheze s-au retras în faţa superiorităţii evidente a forţelor care luptau pentru independenţă. Aproape toate efectivele coloniale s-au concentrat în Bahia, în vederea unei confruntări decisive. Acolo și în alte state din nord-estul Braziliei, au pierit, în cursul unui an de lupte numeroși brazilieni, pînă cînd trupele portugheze, aflate sub comanda generalului Madera de Melo, au fost obligate să părăsească ultimul lor refugiu pe teritoriul Braziliei (1823).

Actul independenţei ca atare s-a realizat printr-o acţiune de jos în sus, pornită din mase, care a coincis cu momentul în care și interesele cercurilor conducătoare erau favorabile separării de metropolă.

Arătătoarele în chip de coarne indică „taurul" (în cazul de față numele șefului de trib dakota)

Înălțarea părului de pe creștetul capului înseamnă „șef de trib" la paiuți

PIELE-ROȘII SE ADRESEAZĂ SOCIETĂȚII NAȚIUNILOR

JEAN MARTIN

Cu vreo două veacuri în urmă, a fost înființată „Societatea celor șase națiuni" (în fapt, șase triburi de indieni din Canada, cunoscute sub numele generic de irochezi), a cărei menire era să rezolve prin discuții, pe calea consensului, disputele dintre ele. Nu încape îndoială că această înțelegere s-a datorat nu numai faptului că, după cum afirma antropologul american William Nelson Fenton, specialist în problemele pielilor-roșii, „irochezilor le plăceau întrunirile și-și petreceau un timp considerabil ținînd sfat", ci îndeosebi înțelepciunii dobîndite de aceste triburi, care și-au dat seama că războaiele le aduceau nenorociri și riscau chiar să ducă la exterminarea lor totală.

La scurtă vreme după înființarea Societății Națiunilor, irochezii s-au adresat organizației internaționale pentru apărarea drepturilor lor. Episodul, relatat în cartea A la Société des Nations, **a ziaristului elvețian Jean Martin[1], este interesant nu numai prin pitorescul personajului principal, cît mai ales prin caracterul simbolic al acțiunii întreprinse de șeful irochez.**

Titlul și subtitlul aparțin redacției Magazin istoric.

Apel de peste ocean

Pe țărmurile lui Grand River (Canada) se întrunește, în august 1923, Consiliul șefilor celor șase națiuni. Au venit, cîte șapte reprezentanți, pentru a delibera în numele triburilor mohawk, oneida, onondaga, seneca, cayuga, tuscarora. Șeful cel mare, Deskaheh îi informează că un fapt nou le-ar putea schimba soarta și că se cuvine să examineze, în comun, măsurile care trebuiau luate pentru asigurarea viitorului irochezilor. Mîndri, demni, calmi ca-n vremurile trecute ale luptelor duse între ei, pielile-roșii așteaptă cuvîntul șefului. Deskaheh începe să vorbească. Gesturile sale cumpătate sînt expresive; vocea îi este gutturală, dar modul lui de expri-

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1980.

Un apaş semnalizează „frigul" sau „iarna". Cu semne de întrebare, gestul înseamnă „Cîte ierni?", de fapt „Cîţi ani ai?"

La shoshoni, degetele lăsate în jos înseamnă „ploale"; cu mîna ţinută în dreptul ochiului, înseamnă „lacrimi"

Degetele încrucişate ale celor două mîini semnifică, în limbajul hidatsa, „cabană de bîrne".

mare e limpede; din profil chipul său formează un triunghi regulat, cu un nas pronunţat, o frunte puţin teşită, o gură delicată, împodobită cu o mustaţă subţire. El şi-a îmbrăcat costumul naţional. În picioare poartă cizmuliţe verzi, cu franjuri galbene şi cîte o floare albă; pantalonul lui cafeniu, lung, este garnisit cu o bandă albă, cu triunghiuri verzi şi roşii şi cu cruciuliţe fine, stacojii. Pe bluza cafenie, cu franjuri galbene, şeful arborează, atîrnată la gît, o panglică lată, albastră, împodobită cu două cruci mari de culoare întunecată; pene splendide îi încadrează obrazul ca o aureolă: stacojii şi albe pe frunte, ele se desfăşoară într-un evantai portocaliu-alb-brun, avînd, în vîrf, trei, roşii ca sîngele.

O tăcere respectuoasă întîmpină discursul şefului: „Părinţii voştri v-au învăţat că, demult, de foarte de demult, întreg pămîntul ne aparţinea. Alţi oameni decît pieile-roşii nu existau. Totul era al nostru: lacurile, rîurile, cîmpiile, pădurile. Vînam animale sălbatice, prindeam peşti. Eram fericiţi şi liberi, iar popoarele noastre se înmulţeau. Uneori, un trib se războia cu un altul; respectam curajul, forţa, şiretenia şi, cînd socoteam că adunasem destule scalpuri, aprindeam luleaua păcii.

Cu vreo zece generaţii în urmă, albii ne-au invadat ţara; triburile noastre luptau atunci împotriva adirondakilor şi eram pe punctul de a-i învinge. Atunci, nou veniţii, care erau numiţi «francezi», s-au alăturat duşmanilor noştri şi ne-au decimat strămoşii. Mai tîrziu, au venit alţi albi, «olandezii», care, dimpotrivă, ne-au ajutat pe noi să-i exterminăm pe adirondaki".

Aci, şeful face o pauză. Impasibili, delegaţii celor şase triburi aşteaptă continuarea expunerii:

„În această situaţie (acum ceva mai mult de un veac şi jumătate), marii noştri şefi au întemeiat Societatea Naţiunilor, Societatea celor şase naţiuni irocheze, care continuă să existe pînă-n zilele noastre, şi în numele căreia ne-am întrunit noi astăzi. La vremea respectivă olandezii au recunoscut independenţa statului nostru. Englezii, care ne erau prieteni, le-au urmat exemplul şi — cînd colonia lor americană s-a răsculat — noi i-am rămas credincioşi regelui. Am pornit atunci din nou la război şi — aşa cum fusesem aliaţii englezilor împotriva francezilor — i-am apărat din nou pe englezi împotriva americanilor. În 1779, revoltaţii, ajunşi stăpîni, i-au masacrat pe cei din triburile tuscarora şi mohawk, pe oneida şi cayuga, pe onondaga şi seneca Bunicii noştri au fugit în nord şi au venit să se stabilească aici, pe ţărmurile lui Grand River, în apropierea lacurilor Erie şi Ontario, pe pămînturile care aparţineau englezilor.

Ca un omagiu adus fidelităţii noastre, regele George III al Angliei l-a însărcinat pe generalul său, Frederic Haldimand, să semneze cu noi un tratat de pace şi prietenie. Trebuie să vi-l citesc din nou, căci el constituie charta drepturilor noastre. Iată-l:

Frederic Haldimand, căpitan-general şi guvernator-şef al Quebecului şi teritoriilor înconjurătoare etc., etc., general şi comandant-şef al forţelor armate ale Maiestăţii Sale în numita provincie şi-n teritoriile dependente etc., etc.

Maiestatea Sa a binevoit să ordone ca, luînd în consideraţie ataşamentul la cauza lui, manifestat de indienii mohawk şi pierderile pe care le-au suferit, să li se pună la dispoziţie un teritoriu, pentru a le servi ca loc de retragere sigur şi confortabil, atît lor, cît şi altora dintre cele Şase Naţiuni care, fie că şi-au pierdut aşezările lor din Statele Unite, fie că au dorit ele însele să le părăsească, stabilindu-se pe teritorii engleze.

Conform dorinţei unui mare număr din aceşti aliaţi credincioşi ai Maiestăţii Sale, am

dobîndit de la indieni o porţiune de teritoriu, situată între lacurile Ontario, Huron şi Erie şi, în numele Maiestăţii Sale, autorizez numita naţiune mohawk şi pe oricare alta din cele Şase Naţiuni indiene care doreşte să trăiască în acest ţinut, să-l ia în stăpînire şi să se stabilească pe malurile rîului în mod obişnuit denumit Ouse sau Grand River, care se varsă în lacul Erie, alocîndu-le în acest scop 6 mile de fiecare parte a rîului, începînd de la lacul Erie şi urcînd astfel pînă la izvorul numitului rîu. Ei şi urmaşii lor vor stăpîni în veci acest teritoriu.

Făcut de mîna mea şi prevăzut cu sigiliul meu, la Castelul St. Louis, la Quebec, în 25 octombrie 1784, în al douăzecişicincilea an de domnie a Maiestăţii Sale.

Frederic Haldimand

Acest tratat — adaugă cu tărie Deskaheh — n-a fost niciodată revocat: el este încă în vigoare. În 1867, cînd a fost constituit Dominionul Canadei, am vîndut Coroanei britanice o parte din pămînturile noastre, pentru a-i permite să instaleze acolo colonişti europeni. Capitalul, ale cărui dobînzi trebuiau să ne fie vărsate annal, a fost remis Canadei de către Marea Britanie.

Or, ştiţi în ce măsură sînt nesocotite drepturile noastre: s-au impus legile străine pieilor-roşii din cele Şase Naţiuni, a căror independenţă fusese însă recunoscută; încălcîndune obiceiurile, ni s-au pus ipoteci pe proprietăţile noastre particulare; mulţi dintre fraţii noştri au fost închişi..."

Deskaheh urmează: „Sîntem prea puţini numeroşi pentru a rezista. Astăzi se iveşte însă o speranţă: am aflat că, după războiul cel mare, statele din întreaga lume au înţeles şi ele, cum înţeleseseră strămoşii noştri cu zece generaţii în urmă că, spre a împiedica izbucnirea de noi ostilităţi, trebuie constituită o Societate a Naţiunilor. Toate ţările independente au dreptul să facă parte din ea. Demnitatea noastră cere ca statul nostru, al celor Şase Naţiuni irocheze, străbun al noii instituţii, să fie admis ca membru al Societăţii universale a Naţiunilor.

Această Societate, din care Marea Britanie şi însăşi Canada fac parte, s-a angajat, punîndu-şi în joc cinstea, să intervină în mod echitabil în toate cazurile în care o situaţie dată constituie o primejdie pentru pacea internaţională. Acţiunile împotriva celor Şase Naţiuni irocheze ale noastre ameninţă pacea internaţională. Sîntem îndreptăţiţi să cerem dreptate!

Deci, dacă sînteţi de acord, îi voi scrie conducătorului Societăţii Naţiunilor, un englez numit Eric Drummond, şi-i voi cere:

1) recunoaşterea dreptului de independenţă al celor Şase Naţiuni ale noastre;

2) o indemnizaţie corespunzătoare să le fie vărsată cetăţenilor noştri, lezaţi prin agresiuni;

3) o socoteală exactă, întocmită de guvernul imperial al Marii Britanii şi Dominionului Canadei, a capitalului celor Şase Naţiuni, împreună cu dobînzile care i s-au adăugat;

4) un mijloc adecvat, garantînd dreptul celor Şase Naţiuni de a reintra în posesia capitalurilor şi dobînzilor care li s-au adăugat;

5) libertatea de tranzit a populaţiei celor Şase Naţiuni pe teritoriul canadian şi prin apele internaţionale;

6) Societatea Naţiunilor să ofere protecţia celor Şase Naţiuni..."

După matură chibzuinţă, şefii naţiunilor mohawk, oneida, onondaga, seneca, tauscarora şi cayuga au recunoscut înţelepciunea acestor cuvinte şi oportunitatea propunerilor şefului lor suprem, Deskaheh.

„Cererea irochezilor pentru a obţine dreptate" i-a fost adresată „Onorabilului Sir Eric Drummond, secretar general al Societăţii Naţiunilor, Geneva". Ea începea astfel:

„Folosindu-se de autoritatea cu care a fost învestit, subsemnatul reprezentant al Consiliului şi unic delegat prin alegerea Consiliului alcătuit din 42 şefi ai celor Şase Naţiuni ale irochezilor care, conform art. 17 al Pactului Societăţii Naţiunilor, formează un stat, dar nu fac încă parte din această Societate, aduce la cunoştinţă Societăţii Naţiunilor că un conflict şi o rupere a stării de pace s-a iscat între statul celor Şase Naţiuni ale irochezilor, pe de o parte şi — pe de altă parte — Imperiul britanic şi Canada, care sînt membri ai Societăţii Naţiunilor. Cele Şase Naţiuni irocheze cer să fie invitate să accepte obligaţiile de membru al Societăţii Naţiunilor, aşa încît acest conflict să fie soluţionat în condiţiile prescrise. Făcută în numele celor Şase Naţiuni, la 6 ale lunii august, din anul 1923.

Deskaheh

Delegat şi preşedinte al Consiliului celor Şase Naţiuni"

...Geneva, aprilie 1924. Plin de grijă pentru soarta popoarelor sale şi conştient de îndatoririle lui de şef, Deskaheh a venit aici, la sediul Societăţii Naţiunilor, de departe, de foarte departe. După o călătorie lungă, i-a apărut în faţă lacul Leman, foarte mic în comparaţie cu lacurile Erie, Huron şi Ontario. Într-o frumoasă zi de primăvară, el a debarcat la Cornavin, unde a fost primit cu solicitudine de către dl. René Claperède şi colegii acestuia de la Biroul internaţional pentru apărarea indigenilor. Se constituie un comitet special, care să ia în mîinile sale cauza irochezilor; un jurist elveţian, dl. Hefty, cercetează textele tratatelor vechi şi moderne şi ale actelor diplomatice legate de crearea Societăţii celor Şase Naţiuni şi a Societăţii Naţiunilor.

Dl. şi d-na Henry George îl invită pe Deskaheh la frumoasa lor proprietate „Mandragora" pentru a expune invitaţilor lor revendicările pieilor-roşii. La întîlnire participă numeroşi genovezi căci sînt plini de compătimire pentru cei ce suferă. Cu interes susţinut, ei ascultă expunerea şefului irochez şi admiră actul de pace perpetuă care le fusese remis irochezilor, în 1784, de către generalul Haldimand: o fişie de pînză de in, pe care sînt desenate, cu mărgele mici, valurile unduitoare, simbol al eternităţii.

Apoi, Deskaheh porneşte înapoi spre lacul Erie, fără a fi obţinut ceva: firava plantă a speranţei, care a crescut pe malurile lui Grand River, s-a veştejit la Geneva, sub suflarea rece a unui ger primăvăratic.

SFÎRŞITUL LUI ŞERBAN VODĂ CANTACUZINO

La 29 octombrie 1688, înceta din viaţă domnitorul Ţării Româneşti, Şerban Cantacuzino[1].

Personalitate remarcabilă a vieţii politice şi culturale româneşti din veacul XVII, Şerban vodă a fost încă din timpul vieţii, dar mai ales după moarte, unul din cei mai controversaţi domnitori din istoria Ţării Româneşti. Voievod autoritar — asemănător în această privinţă cu unii dintre monarhii absolutişti ai Europei acelei vremi —, om politic şi diplomat iscusit, Şerban Cantacuzino a promovat o linie politică ce viza desprinderea de Imperiul otoman şi apropierea de cel austriac, politică ce a avut un larg ecou în epocă. În condiţiile speciale ale ţărilor române în acea vreme (aflate la întretăierea intereselor a trei mari puteri) în care orice calcul politic greşit putea atrage consecinţe dezastruoase pentru independenţa şi integritatea teritorială a ţării, o asemenea linie politică a avut, în chip firesc, adepţi dar şi adversari. Opoziţia a fost sporită de conduita politică internă a domnului care, în spiritul feudal al vremii, acorda favoruri unora dintre adepţi, persecutîndu-i pe cei ce nu se aliniau întru totul domniei. Această atitudine a adîncit nemulţumirea unor boieri (cîţiva dintre ei înrudiţi îndeaproape cu Şerban vodă). În aceste condiţii de nemulţumire internă a uneia din grupările boiereşti, dar mai ales într-o situaţie internaţională ce putea deveni gravă pentru independenţa Ţării Româneşti, ar fi fost posibilă suprimarea violentă a domnitorului. Acest lucru ni-l sugerează unele din relatările contemporane. Corespund însă aceste mărturii realităţii? E sigur că faptele, povestite într-o formă destul de voalată, redau adevărul istoric? Sau, relatate potrivit intereselor grupării căreia i-ar fi convenit dispariţia domnului, ele deformează adevărul?

La aproape trei secole de la moartea voievodului, întrebarea continuă să rămînă nedezlegată, ambiguitatea izvoarelor scrise lăsînd loc unor interpretări diferite. Aceasta se vede şi din cele două articole care urmează.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1976.

Asasinat...

MIODRAG MILIN,
Universitatea din Timişoara

A fost otrăvit Şerban Cantacuzino? Din ce cauză? Iată întrebări ce şi le-au pus contemporanii voievodului Ţării Româneşti, pe care le punem şi noi astăzi, în încercarea de a le da un răspuns.

Pentru a dezlega această taină, e necesar să surprindem, pe baza documentelor, climatul din sînul familiei postelnicului Constantin Cantacuzino, tatăl domnitorului. Murind tînăr, victimă a uneltirilor politice[1], postelnicul Constantin Cantacuzino a lăsat numeroşi urmaşi: soţia—Elena, şase fii — Drăghici, Şerban, Constanţin, Mihai, Matei, Iordache — şi mai multe fiice.

O seamă de documente de epocă ne lasă să înţelegem că relaţiile din sînul familiei Cantacuzino erau nu tocmai cordiale, că între fraţi erau animozităţi legate în principal de unele probleme de stăpînire a moştenirii lăsate de către postelnic. Cu timpul lor li se vor adăuga şi deosebiri politice, care se vor accentua spre sfîrşitul domniei lui Şerban Cantacuzino. Astfel din scrisoarea-testament datată 18 septembrie 1667, prin care postelniceasa Elena îşi împărţea moşia celor şase fii ai ei, vedem că, de fapt, proprietatea Cantacuzinilor rămînea, în continuare, unitară, fraţii avînd dreptul fiecare la cîte o şesime din beneficii. Patru din ei primeau în plus unele sate. Cel mai favorizat era Constantin, stolnicul, care primea în exclusivitate dreptul asupra rumânilor de pe mai multe moşii, precum şi locul de casă din Bucureşti (pe care urma să-l stăpînească împreună cu mezinul Iordache). În contrast cu el, Şerban beneficia de cele mai mici avantaje.

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1978.

Edificator pentru relaţiile nu tocmai cordiale dintre fraţii Cantacuzini este un alt document, din 1 septembrie 1681, reglementînd administrarea bunurilor familiei în perioada absenţei postelnicesei, plecată în pelerinaj la Locurile Sfinte. În preambulul acestui document, postelniceasa îi povăţuia pe cei patru fii (Drăghici murise din septembrie 1667, iar Şerban domnea din 1678) să trăiască în dragoste frăţească „că unde iaste dragostea, acolo iaste şi pacea". Ispravnic al moşiilor rămînea Constantin, ceilalţi fraţi fiind obligaţi să-i dea ascultare. Dacă postelniceasa ar fi murit pe drum, moşiile urmau să fie împărţite în cinci părţi, ai căror beneficiari deveneau cei patru fraţi şi urmaşii răposatului Drăghici. Şerban nu primea decît cîteva sate, zestre pentru fiicele sale.

Ca atare, nemulţumirea lui Şerban şi presiunile exercitate de el asupra stolnicului — după plecarea mamei lor — apar perfect explicabile. Voievodul urmărea recunoaşterea dreptului său de proprietate deplină asupra şesimii ce-i revenea conform primei împărţiri, în vreme ce stolnicul susţinea că a doua împărţire, cea din 1681 o anulase pe prima, şi, ca atare, lui Şerban vodă nu-i reveneau decît cele cîteva sate lăsate zestre fiicelor sale. În această dispută, Mihai s-a alăturat făţiş lui Constantin, acesta avîndu-l de partea sa şi pe spătarul Constantin Brîncoveanu, nepotul de soră al Cantacuzinilor. Şerban avea şi el aderenţi: pe fratele său Iordache şi pe Constantin Bălăceanu. Se conturau, aşadar, două grupări: una a voievodului Şerban, cealaltă a stolnicului Constantin. Această grupare, condusă de Constantin Brîncoveanu şi avînd ca principal mentor pe stolnicul Constantin Cantacuzino avea în vedere o politică prudentă, de echilibru, atît faţă de turci, cît şi faţă de austriaci, urmînd ca prin acest echilibru să se conserve autonomia Ţării Româneşti. Era linia politică cea mai realistă, care a şi izbîndit dealtfel în orientarea politică a Ţării Româneşti.

Aceste neînţelegeri au fost agravate de precipitarea unor evenimente internaţionale. În luna octombrie 1688, în dorinţa de a preîntîmpina ocuparea ţării de către otomani sau austriaci (aflaţi în conflict), Şerban Cantacuzino a trimis o solie la Viena, cu scopul de a purta tratative cu împăratul Leopold. Solia era alcătuită din Iordache Cantacuzino şi marele comis Şerban. Pentru a înşela vigilenţa otomanilor şi a asigura succesul soliei, Şerban-vodă a scris Porţii că i-a trimis pe cei doi „ca să îndemneze — cum spune cronicarul Radu Popescu — şi să roage ca să se facă pace între împăraţi". În absenţa oamenilor de încredere ai voievodului, plecaţi la Viena, şi deci în neputinţă de a-i contracara imediat, stolnicul şi Constantin Brîncoveanu au încercat din nou să-l determine pe domn să nu forţeze desfăşurarea evenimentelor „ca nu cumva din pricina lui să dea pradă necredincioşilor Ţara Românească", ci să aştepte rezultatul atît al ostilităţilor ruso-turce (din Crimeca), cît şi al celor austro-turce, pentru a se pronunţa abia după aceea. Şerban

nu a luat însă în seamă avertismentele, pregătind oaste de 20 000 soldaţi şi turnînd 40 tunuri în vederea războiului ce voia să-l ridice împotriva „inamicului creştinătăţii".

Dar, cum afirmă Dimitrie Cantemir, acest „zel creştinesc" nu numai că nu l-a ajutat cu nimic, ci chiar i-a adus pieirea. Neputîndu-l împiedica pe Şerban vodă, Constantin stolnicul, Mihai Cantacuzino şi Constantin Brîncoveanu s-au hotărît să-l otrăvească, ceea ce au şi făcut prin intermediul unui servitor. Astfel, la două săptămîni după plecarea soliei spre Viena „mesiţa [luna] octomvrie 29 de zile cursul anilor 7197 [1688], luni dimineaţa, la două ceasuri den zi şi-a dat fericitul suflet".

În privinţa cauzei morţii, izvoarele sînt contradictorii. Anton Maria Del Chiaro, secretarul viitorului domn Constantin Brîncoveanu, este categoric: „otrăvit de-ai săi". Ion Neculce crede „să-l fie otrăvit fraţii lui, stolnicul Constantin şi spătarul Mihai". Banul Mihai Cantacuzino, în *Genealogia* alcătuită de el evită să-şi prezinte familia într-o lumină nefavorabilă; în consecinţă, nu vorbeşte de cauza morţii lui Şerban vodă, menţionînd doar că „l-a prididit grabnică moarte". În ceea ce-l priveşte pe Radu Greceanu, cronicarul oficial al domniei lui Constantin Brîncoveanu, acesta încearcă să-l dezvinovăţească în *Istoria* lui pe Brîncoveanu (care, cum se ştie, i-a urmat pe tron lui Şerban) de acuzaţia otrăvirii lui Şerban. După plecarea solilor munteni spre Viena — spune Greceanu — aceştia ar fi întîmpinat unele greutăţi în Transilvania, rezolvate de Brîncoveanu trimis după ei pentru a-i ajuta. Cînd Brîncoveanu s-a reîntors, domnul era grav bolnav. Moartea lui Şerban l-ar fi afectat atît de mult, încît Brîncoveanu a vegheat neîncetat la căpătîiul răposatului, fiind — mărturisea el — total neinformat în legătură cu hotărîrea boierilor de a-l alege domn. Mai mult, atunci cînd delegaţia boierească a venit să-i propună scaunul ţării, Brîncoveanu ar fi refuzat pe motiv că e o sarcină mult prea grea pentru el, acceptînd, în cele din urmă numai la stăruinţele unanime ale Adunării.

Să se fi petrecut lucrurile aşa cum le relatează Radu Greceanu? În realitate, drumul spre tron al lui Brîncoveanu nu a fost atît de neted cum ne lasă cronicarul să înţelegem. Pe patul de moarte, Şerban lăsase cuvînt să fie ales domn fratele său, Iordache, dar dorinţa i-a fost anulată de Adunarea boierilor, sub pretext că Iordache, aflîndu-se departe de patrie, Poarta ar fi putut să numească un domn străin intereselor ţării. La rîndul ei, soţia lui Şerban a încercat să impună la tron pe fiul său, beizadeaua Gheorghe însă Adunarea boierilor a refuzat şi de această dată, pe motiv că prinţul era încă minor, iar ţara avea nevoie de un braţ hotărît de bărbat. Abia după aceste tentative, scaunul i-a fost oferit lui Brîncoveanu, care, după spusele lui Dimitrie Cantemir, doar „se prefăcea că are mare întristare" pentru moartea unchiului său, primind, „cu bucurie ascunsă", sceptrul domnesc.

Că între Brîncoveanu şi Şerban fuseseră unele neînţelegeri se deduce şi din atitudinea primului faţă de soţia şi fiul fostului domnitor: averile lor au fost parţial confiscate, iar urmaşii lui Şerban obligaţi să plătească 300 pungi cu bani şi puşi timp de un an sub strictă pază militară.

La fel de importante pentru înţelegerea celor petrecute la 29 octombrie 1688 sînt informaţiile furnizate de Radu Popescu şi confirmate de Dimitrie Cantemir. Cronicarul muntean nota că asupra morţii lui Şerban vodă plana îndoiala: „Vreun adevăr atuncia nu se putea găsi, ce era îndoire, sau va fi sau nu va fi". Dimitrie Cantemir arăta că, mai tîrziu, în timpul divergenţelor dintre Brîncoveanu şi Constantin Cantacuzino, domnitorul l-ar fi acuzat pe stolnic: „Voi voiţi să mă pierdeţi... Pe unchiul meu Şerban vodă, pe fratele vostru, l-aţi adăpat cu venin de moarte..." În sfîrşit, Constantin Cantacuzino stolnicul a mărturisit singur fapta comisă. În ianuarie 1716, cînd a fost mazilit fiul său Ştefan Cantacuzino, stolnicul — în încercarea de a cîştiga bunăvoinţa sultanului — a declarat că-l otrăvise pe Şerban, deoarece acesta s-ar fi abătut de la politica promovată de Poarta otomană.

Dar decisive pentru convingerea că în acel sfîrşit de octombrie se petrecuse o crimă politică sînt măsurile imediate luate de noua conducere a ţării.

În a doua jumătate a sec. XVII (pînă la asediul Vienei, din 1683), cînd otomanii erau încă puternici şi agresivi în centrul Europei, orientarea antiotomană a principatelor române era firească. După marea victorie a forţelor unite austro-polone de la Viena[1], otomanii au trecut însă într-o defensivă cvasiperpetuă, forţa care s-a afirmat fiind Imperiul habsburgic, dornic, la rîndul său, să înlocuiască ocupaţia otomană cu propria sa dominaţie. În asemenea condiţii, o politică proaustriacă a ţărilor române nu mai era viabilă, căci exista primejdia ca Habsburgii să ocupe Ţara Românească. Aşa se explică faptul că, îndată după preluarea domniei, Brîncoveanu a trimis doi boieri pe urmele soliei plecate la Viena. Aflînd schimbarea de domnitor, delegaţia a acceptat să se prezinte la împărat în numele noului principe, modificînd şi conţinutul misiunii: trimişii au declarat că „domnul nu poate renunţa la protecţia Porţii, cu atît mai mult cu cît împăratul nu se obligă să-i cuprindă în tratatul de pace pe care îşi propune să-l încheie cu turcii". După încheierea misiunii, solii nu s-au mai întors însă în Ţara Românească, ci s-au oprit în Transilvania. Să fie din pricină că — deşi nu cunoşteau cauza morţii lui Şerban vodă — îşi dăduseră seama că vechea orientare politică austrofilă, ai cărei adepţi erau, se sfîrşise?

Începuturile divergenţelor dintre domn şi gruparea brîncovenească le-au constituit certurile dintre familia Cantacuzinilor. Dar nu cle au fost esenţialul, ci viitorul politic al ţării, deziderat mai presus de voinţa unui domn. Acţiunea în sine pare un complot de palat, dar în spatele ei se ascunde un întreg proces de evoluţie istorică.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1973.

...sau boală neiertătoare?

Dr. ALEXANDRU POPESCU,
Institutul de cercetări etnologice
și dialectologice

Moartea lui Şerban Cantacuzino survenea într-un moment dificil pentru Ţara Românească. Din 1683 izbucnise un război austro-turc, la care domnitorii ţărilor române — Şerban Cantacuzino şi Gheorghe Duca — fuseseră obligaţi să participe alături de oştile otomane. În cursul asediului Vienei, cei doi voievozi i-au ajutat, cum s-a dovedit, pe imperiali, facilitînd victoria acestora. După biruinţa din 1683, Imperiul habsburgic a reuşit, din victorie în victorie, să înlăture dominaţia otomană asupra Ungariei şi a principatului autonom al Transilvaniei, instaurînd propria lui dominaţie. În 1688, austriacii ajunseseră în imediata vecinătate a Ţării Româneşti, începînd presiuni ce vizau întinderea dominaţiei lor la sud de Carpaţi. Întrucît Şerban Cantacuzino, cunoscînd tendinţele expansioniste ale Habsburgilor, ezita să încheie un tratat cu imperialii, pentru lupta comună făţişă împotriva Semilunii, generalul austriac Veterani a intrat cu oştile sale în Ţara Românească. O solie domnească trimisă la 16 septembrie 1688 l-a determinat pe general să se retragă, în schimbul promisiunii că voievodul va trimite la Viena o delegaţie pentru tratative. Moartea lui Şerban, petrecută la 29 octombrie 1688, cu cîteva zile înaintea sosirii soliei la Viena, a împiedicat încheierea tratatului.

Gravitatea momentului politic a făcut ca boierii să se întrunească deîndată, pentru a stabili cui să încredinţeze destinele ţării. La „Spătăria cu stele", numită astfel după zugrăveala de fast bizantin a pereţilor, cei mai de seamă boieri (în rîndul cărora Cantacuzinii jucau un rol hotărîtor) l-au ales domn pe Constantin Brîncoveanu.

În această vreme, domnul zăcea — cum spune cronica ţării — „ca un mort den cei proşti [simpli]", vegheat doar de familia sa. Această împrejurare, adăugată la discuţiile aprinse dintre voievod şi fraţii săi (dintre care Constantin stolnicul era personalitatea cea mai reprezentativă) ca şi amintirea unor evenimente în cursul cărora Şerban nu se sfiise să-i înfrunte pe cei mai de seamă boieri ai ţării, au determinat punerea în circulaţie a unor zvonuri în legătură cu sfîrşitul său, anume că pe Şerban „l-au otrăvit Constantin, frate-său şi Constantin logofăt Brîncoveanu, nepotu-său", cum consemnează cronicarul Radu Popescu. Faptul că multe din scrierile vremii sau de mai tîrziu menţionează această bănuială, a făcut ca ea să capete un anumit credit şi să fie preluată şi de o serie de istorici.

Reevaluînd informaţiile transmise de izvoarele amintite precum şi pe cele din alte relatări contemporane, reanalizînd contextul politic intern şi internaţional din acea vreme al Ţării Româneşti, este cazul să ne întrebăm dacă nu au putut duce aceste confruntări la asasinarea lui Şerban vodă, sau doar au creat terenul pentru naşterea şi punerea în circulaţie a unor zvonuri?

În p. 53: *ancadrament de uşă de la una din chiliile Cantacuzinilor: biserica Colţea, înălţată de marele spătar Mihai Cantacuzino*

Numeroasa (şi dezbinata) familie a Cantacuzinilor (detaliu de pe fresca de la mănăstirea Hurezu)

Nu numai moartea, ci întreaga domnie a lui Şerban Cantacuzino e prezentată contradictoriu de diferiţi autori. De pildă, *Istoria domnilor Ţării Româneşti (Cronica Bălenilor)* — ostilă Cantacuzinilor datorită duşmăniei dintre cele două puternice familii — arată că „mare şi întunecat nor şi plin de fulgere şi trăznete au căzut pe Ţara Românească cu Şerban vodă". Florentinul Anton Maria Del Chiaro, viitor secretar al lui Constantin Brîncoveanu vede însă domnia lui Şerban într-o lumină favorabilă: „[Şerban vodă] s-a dăruit cu toată grija aşezării cu bună rînduială a treburilor statului", realizînd prin măsurile iniţiate, reale progrese în domeniul economic, cultural şi militar. Aprecierea este în contrast şi cu afirmaţia din *Letopiseţul Cantacuzinesc*, în care se arată că în urma lui ţara a rămas sărăcită, căci „Şerban vodă nu putu nici într-un chip să o îndrepteze".

Principala cauză a acestei dezaprobări sau rezerve faţă de domnie a constituit-o stilul autoritar de conducere al domnului, faptul că „cerea să fie domnii singuri stăpînitori".

Această politică a stîrnit o vie opoziţie în rîndul marilor boieri, printre opozanţi numărîndu-se şi fratele principelui, stolnicul Constantin Cantacuzino, care, în contrast cu Şerban, afirma că „numai aleasa boierime şi capetele cele mari ocîrmuia împărăţia". Afirmaţia lui se referă la Imperiul roman, dar e limpede că marele istoric aproba o atare linie politică şi pentru Ţara Românească.

Pornind de la aceste aprecieri, cercetarea istorică modernă i-a reproşat lui Şerban caracterul impulsiv, uneori violent, al unora dintre actele înfăptuite. Desigur aceste date ţin şi de temperamentul voievodului. Nu-i mai puţin adevărat însă că realizarea unei stabilităţi interne nu era posibilă — în condiţiile de atunci ale ţării, de intensificare, pe de o parte, a abuzurilor Porţii şi de manifestare, pe de altă parte, a unor accentuate disensiuni între diverse grupări boiereşti — fără acţiuni energice, severe chiar.

Pe plan extern, domnul Ţării Româneşti a promovat o politică activă, avînd drept obiectiv dobîndirea independenţei depline faţă de Poartă, „dorinţa fierbinte de a se elibera de turci", fapt ce s-a afirmat cu claritate şi în cursul tratativelor munteano-austriace din 1688.

Acesta a fost motivul pentru care Şerban a intrat în legături şi cu Rusia, propunîndu-i un plan strategic bine pus la punct, privind declanşarea unei ofensive la sud de Dunăre. Tergiversările ţarului, dar mai ales faptul că, în toamna anului 1688, Austria părea suficient de pregătită pentru a putea lupta cu Imperiul otoman (Habsburgii tocmai obţinuseră o strălucită victorie la Belgrad) l-au determinat pe Şerban vodă să intre în contact cu Curtea de la Viena în vederea perfectării alianţei. În ciuda unor riscuri şi complicaţii ce se puteau ivi, asupra cărora unii boieri din preajma sa i-au atras atenţia (printre ei, probabil, stolnicul Constantin Cantacuzino şi Brîncoveanu), Şerban vodă s-a hotărît să nu piardă un moment atît de potrivit. Fă-

cînd acest pas, domnul a fost însă conştient şi de primejdia ca „aliatul" habsburgic să se transforme într-un potenţial cuceritor, îngrijindu-se, în consecinţă, prin abile manevre diplomatice, ca „nu care cumva în zilele lui să cază ţara la vreo nevoie sau la vreo robie au de către turci, au de către nemţi" *(Letopiseţul Cantacuzinesc)*.

Un diplomat contemporan evenimentelor, referindu-se la raporturile Ţării Româneşti cu Poarta otomană arăta că Şerban a impus ca ţara să fie socotită „nu o provincie, ci un stat", concluzie însuşită şi de Nicolae Bălcescu, care sublinia că în vremea lui Şerban Principatul ajunsese „un stat respectat în Europa".

Dar, chiar atunci „cînd totul era gata, cînd românii erau acum gata să tragă sabia ca în vremea lui Mihai Viteazul", cum scrie Nicolae Bălcescu, pentru a se alătura luptei antiotomane, Şerban Cantacuzino a murit în împrejurări care, în acele condiţii de maximă încordare politică, puteau să apară ca ciudate.

Ne îngăduie aceste momente relatate aici să conchidem că Şerban ar fi plătit cu viaţa excesul său de cutezanţă? Sau ele conturează doar mai clar o atmosferă de vii preocupări politice, în cadrul cărora principiile de conducere ale lui Şerban reprezentau o soluţie radicală, dar totuşi nu izolată?

Ipoteza asasinatului este menţionată în cîteva importante cronici, ca şi în lucrările unor străini care s-au aflat în Ţara Românească într-o perioadă apropiată (Anton Maria Del Chiaro). Această ipoteză se bazează, între altele, pe informaţiile referitoare la un presupus asasinat furnizate de Dimitrie Cantemir în lucrarea *Viaţa lui Constantin Cantemir* şi pe declaraţiile stolnicului Constantin Cantacuzino din 1716, cînd, pentru a-l salva pe fiul său, Ştefan Cantacuzino, de mazilire, a mărturisit că ar fi fost implicat în asasinarea lui Şerban.

Sînt însă chiar atît de categorice aceste dovezi? Deşi vorbesc de asasinat, unele cronici menţionează că este vorba de un zvon: „ieşit-au cuvîntul atuncea... de care vreun adevăr atuncea nu se putea găsi, ce era îndoire sau va fi sau nu va fi" — spune cronicarul Radu Popescu. În ceea ce priveşte ştirile furnizate de Dimitrie Cantemir în *Viaţa lui Constantin Cantemir* (în care afirmaţia de omor e categorică), trebuie să avem în vedere existenţa unui anume subiectivism izvorît din dorinţa domnului Moldovei de a evidenţia meritele tatălui său Constantin Cantemir în comparaţie cu contemporanii săi. Dimitrie Cantemir avea şi motive personale să nu-l agreeze pe Constantin Brîncoveanu, căci acesta confiscase averea lui Şerban vodă şi în felul acesta o dezmoştenise pe viitoarea soţie a lui Cantemir (fiica lui Şerban Cantacuzino).

În sfîrşit, nici autoînvinovăţirea stolnicului Constantin Cantacuzino nu poate fi socotită decisivă. Învinuindu-se de uciderea fratelui (chipurile pentru neloialitatea dovedită de Şerban faţă de otomani), stolnicul încerca să-şi dovedească loialitatea sa şi a fiului său faţă de Poartă şi astfel să salveze tronul acestuia.

Dar există şi alte elemente care ne îndreptăţesc să credem că moartea lui Şerban Cantacuzino nu a fost rezultatul intervenţiei unei mîini asasine. Cel mai important argument este starea sănătăţii voievodului. Încă din 1684, deci cu patru ani înainte de moarte, la curtea voievodului se afla în permanenţă unul din cei mai buni medici ai vremii, doctorul Iacob Pylarino. Deoarece acesta voia să plece, Şerban se îngrijea de găsirea unui înlocuitor; în acest scop, mitropolitul Ghermanos al Nissei, aflat în capitala Ţării Româneşti, scria la 8 octombrie 1686 medicului Ioan Comnen, de la Padova, chemîndu-l „cît mai repede" la Bucureşti. În sfîrşit, cu cîteva zile înaintea morţii, Şerban scria principelui Transilvaniei, rugîndu-l să-i trimită pe doctorul Andreas Pécsi, de care avea nevoie. Se conturează aşadar, ipoteza unei boli cronice. Ipoteza se sprijină şi pe un raport italian expediat de la Viena în toamna lui 1688, în care se menţionează „lunga boală a lui Cantacuzino". Cum reiese şi dintr-o însemnare de cronică făcută după intervenţia soliei pe lîngă generalul austriac Veterani (deci cam la mijlocul lui septembrie 1688), maladia recidivase, căci, spune cronica „pe Şerban vodă încă îl îngreuiase tot spre rău den zi în zi mergînd, pînă ce şi obştească datorie şi-au dat". De asemenea, *Letopiseţul Cantacuzinesc* arată că după plecarea delegaţiei Ţării Româneşti la Viena (octombrie) „s-au războlit Şerban vodă", deci se produsese accentuarea bolii. După opinia exprimată de Virgil Cândea, Şerban însuşi, ştiindu-se bolnav, a grăbit vizibil tipărirea *Bibliei* monumentala lucrare fiind realizată într-adevăr într-un timp record pentru acea perioadă (10 luni). Conştiinţa apropierii morţii poate fi dedusă din cuvintele aflate în prefaţa cărţii: „cunoscutu-mi-am datorie nepărăsită, mai nainte de a sosi sfîrşitul nemerniciei mele". Înclin aşadar, să consider că moartea lui Şerban vodă a fost năpraznică, aşa cum au consemnat-o izvoarele vremii, dar ea s-a datorat nu adversarilor politici ai voievodului, ci bolii necruţătoare de care suferea de cîţiva ani de zile. Faptul că ea s-a produs tocmai într-un moment în care voievodul credea că se află cel mai aproape de ţelurile sale de o viaţă, ca şi faptul că după moartea sa, evoluţia evenimentelor internaţionale a fost alta decît cea preconizată de voievod, nu a făcut decît să aprindă o bănuială, pe care anii următori au amplificat-o.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

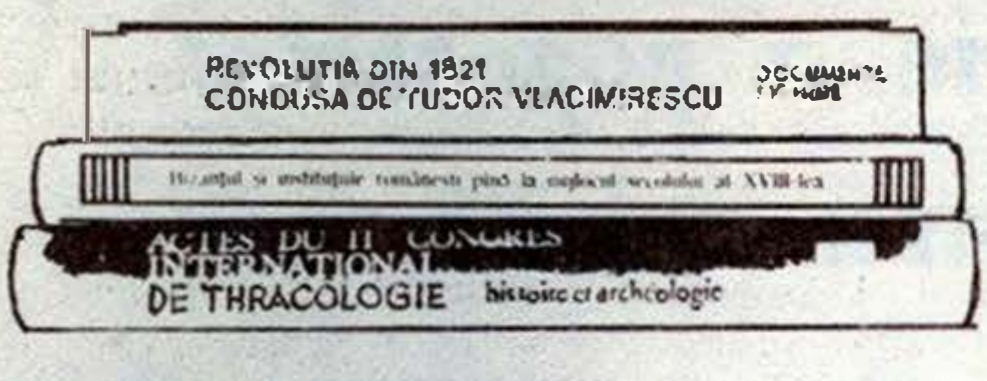

● **ACTES DU II-e CONGRÈS INTERNATIONAL DE THRACOLOGIE.**

Editura Academiei, București, 1980, vol. I — 472 pp., 39 lei: vol. II — 462 pp., 31 lei: *actele celui de-al doilea congres internațional de tracologie (București, 4-10 septembrie 1976; vezi și Magazin istoric, nr. 8-11/1976).*

● **REGIMURILE FASCISTE ȘI TOTALITARE DIN EUROPA. VOL. II** *(sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.; lucrare apărută sub îngrijirea unui colectiv format din* **Ion Popescu-Puțuri** *— coordonator principal,* **Gheorghe Unc, Vladimir Zaharescu, Marin Badea, Constantin Botoran).**

Editura militară, București, 1980, 384 pp., 10,50 lei: *studii consacrate fascismului în Polonia, Iugoslavia, Austria, Grecia, România și semnate de* **Milică Moldoveanu, Vladimir Zaharescu, Nicolae Minei, Cristian Popișteanu, Gheorghe Zaharia, și Mihai Fătu.**

● **Ion I. Rusu — DACO-GEȚII ÎN IMPERIUL ROMAN.**

Editura Academiei, București, 1980, 116 pp., 8,75 lei: *prezența strămoșilor noștri în lumea romană a sec. II-III e.n.*

● **NOUVELLES ÉTUDES D'HISTOIRE.**

Editura Academiei, București, 1980. 328 pp., 26 lei: *studii publicate în cinstea celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice.*

● **Valentin Al. Georgescu — BIZANȚUL ȘI INSTITUȚIILE ROMÂNEȘTI PÎNĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVIII-LEA.**

Editura Academiei, București, 1980, 296 pp., 22,50 lei.

● **REVOLUȚIA DIN 1821 CONDUSĂ DE TUDOR VLADIMIRESCU, DOCUMENTE EXTERNE** (ediție întocmită de **Vasile Arimia, Ieliță Gămulescu, Elena Moisuc, Cornelia Moraru, Valeriu Veliman, Dumitru Zaharia**).

Editura Academiei, București, 1980, 496 pp., 32 lei: *160 mărturii din perioada 2 februarie 1821-11 octombrie 1822.*

● **CONTRIBUȚII LA STUDIEREA ISTORIEI CONTEMPORANE A ROMÂNIEI.**

Editura politică, București, 1980, 368 pp., 15 lei: *21 studii elaborate de activiști de partid, cadre didactice universitare și cercetători care au susținut tezele de doctorat la Academia „Ștefan Gheorghiu".*

● **ASSERTION OF UNITARY, INDEPENDENT NATIONAL STATES IN CENTRAL AND SOUTH-EAST EUROPE (1821-1923).**

Editura Academiei, București, 1980, 368 pp., 16,50 lei: *studii privind afirmarea statelor naționale independente în centrul și sud-estul Europei.*

Din istoria naționalității germane din România

La 26 decembrie 1776, baronul Samuel von Brukenthal (1721-1803)[1] înainta împărătesei Maria Tereza un memoriu în care arăta că, dacă românii, populația majoritară a Transilvaniei, se bucurau de drepturi egale în satele mixte româno-săsești, de aceleași drepturi ar trebui să beneficieze și în restul țării. Un an mai tîrziu, Brukenthal era numit guvernator al Transilvaniei (1777-1787), fiind singurul guvernator sas și, totodată, necatolic din epoca dominației habsburgice.

O altă personalitate remarcabilă a sașilor transilvăneni a fost luptătorul pașoptist Stephan Ludwig Roth (1796-1849)[2], participant la Marea Adunare de la Blaj din 3/15 mai 1848, unde a răsunat glasul zecilor de mii de români participanți: „Noi vrem să ne unim cu țara".

Din rîndurile germanilor din România s-a ridicat și filozoful Michael Hissman (1752-1784), profesor la Universitatea din Göttingen, după cum Josef Marlin (1824-1849) a fost un talentat scriitor, care a abordat și subiecte românești (lui i se datorește prima evocare literară a răscoalei lui Horea).

Cunoscut mai puțin ca poet și mai mult prin activitatea sa de primar al Timișoarei, Johann Nepomuk Preyer (1805-1888) a fost un reprezentant ilustru al șvabilor bănățeni.

Cronicul ultimelor două secole de istorie a germanilor din România mai consemnează la loc de cinste și numele poetului militant Josef Gabriel (1862-1952) al lui Jutz Korodi (1867-1954), susținător al unirii Transilvaniei cu România, al istoricului Friedrich Teutsch (1852-1932), al luptătorului comunist Koloman Müller (1891-1957).

Sînt numai cîteva dintre personalitățile de seamă ale naționalității germane din țara noastră a căror viață și activitate, împreună cu alte momente semnificative din istoria sașilor ardeleni și a șvabilor bănățeni, sînt evocate într-un stil captivant și pe baza unei bogate informații selectate și prelucrate cu multă meticulozitate în recenta carte publicată de Editura Dacia din Cluj-Napoca și semnată de președintele Consiliului oamenilor muncii de naționalitate germană din patria noastră, Eduard Eisenburger, intitulată Sie erkannten die Zeichen der Zeit *(Ei au descoperit semnele timpului). Un timp istoric comun tuturor cetățenilor patriei noastre, români, maghiari, germani și de alte naționalități, un timp ale cărui bogate învățăminte se oglindesc în istoria prezentă a României socialiste.*

Dr. Ion HURDUBEȚIU

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 4/1978; 4/1967.

CÎȘTIGĂTORII CONCURSULUI

„Măreaţa victorie a popoarelor împotriva fascismului"

„Ţin să-mi exprim, cu multă plăcere, sentimentele de mulţumire iniţiatorilor acestui concurs prin care am avut posibilitatea să-mi verific şi — în cea mai mare parte — să-mi completez cunoştinţele despre cel de-al doilea război mondial, să aflu despre jertfele aduse de omenire în general şi de ţara noastră în special pentru înfrîngerea nazismului şi să cunosc locul pe care România l-a ocupat, alături de statele din coaliţia antihitleristă, în obţinerea măreţei victorii".

Am reprodus textual acest fragment din scrisoarea cititorului Romulus Ciorogariu, din Deva, deoarece el exprimă sentimentele altor participanţi la primul concurs organizat în acest an de revista noastră şi intitulat „Măreaţa victorie a popoarelor împotriva fascismului"; odată cu răspunsurile, mulţi dintre ei au ţinut să ne împărtăşească şi gîndurile lor, să-şi manifeste şi în acest fel dragostea şi pasiunea lor pentru istorie.

Numărul total al răspunsurilor este de 6 489, dintre care 2 143 conţin răspunsuri exacte la toate cele 40 întrebări.

Numărul premiilor fiind cu mult mai mic decît cel al cîştigătorilor, aceştia au fost desemnaţi, ca şi la concursurile precedente, prin tragere la sorţi.

Şi, tot la fel ca şi la concursurile anterioare, cîştigătorii sînt oameni ai muncii din toate colţurile ţării, de profesiuni şi vîrste diferite, concursul reflectînd şi pe această cale, marea audienţă pe care revista o are în rîndurile celor mai variate categorii de cititori.

Chiar printre cei 90 premiaţi ai actualei ediţii se află elevi, ţărani cooperatori, învăţători, medici, economişti, un mecanic de locomotivă, un redactor, ofiţeri activi, cadre didactice universitare, o coafeză, un brigadier silvic, studenţi, un muncitor regior, un sergent t.r., un colonel (r.)— cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul" cu spade din războiul antihitlerist — un factor poştal, tehnicieni, un arhivar principal, un şofer, un inginer, un jurist, cititori ai revistei pasionaţi de istorie, cititori români, maghiari, germani, evrei şi de alte naţionalităţi, din satele, comunele şi oraşele patriei.

Felicitîndu-i călduros pe toţi participanţii, şi cu deosebire pe cei care au răspuns corect la toate întrebările, mulţumim totodată celor ce ne-au transmis aprecieri, propuneri şi sugestii privind organizarea concursurilor viitoare.

Urmînd acestor sugestii am organizat, dealtfel, ediţia a doua a concursului din acest an, consacrată împlinirii a 2 050 ani de la întemeierea primului stat dac centralizat şi independent, din care seria a III-a de întrebări se publică în p. 26 din acest număr.

Înainte de a prezenta cîştigătorii concursului, facem următoarele precizări:

— Premiile în obiecte pot fi ridicate de la sediul redacţiei, intrarea Ministerului, nr. 2, parter, Bucureşti, începînd cu data de 1 octombrie 1980, orele 15-17.

— Cîştigătorii din provincie ce nu se pot deplasa la Bucureşti sînt rugaţi să ne ceară formularul tip pentru a delega o altă persoană care să ridice premiul.

— Abonamentele la Magazin istoric pe un an şi, respectiv, şase luni vor fi făcute începînd cu luna ianuarie 1981.

La două întrebări s-au luat în consideraţie şi unele variante de răspunsuri. Astfel, pentru întrebarea nr. 9/II: 1 500 morţi, 2 300 răniţi, 9 000 capturaţi; nr. 3/IV: 30 martie 1945.

Şi iată-i acum pe cei 90 cîştigători ai Concursului „Măreaţa victorie a popoarelor împotriva fascismului":

PREMIUL I, un televizor Olt

Aurel Sumedrea — Zărneşti, jud. Braşov

PREMIUL II, un casetofon Star

Ion Şerban — Comăneşti

PREMIUL III, un radioreceptor Gloria

Maria Gubiţă — com. Macea, jud. Arad

PREMIUL IV, 2 radioreceptoare Jupiter 2

1. **Vasile Manda** — Bucureşti
2. **Otilia Melinte** — com. Nicoreşti, jud. Galaţi

PREMIUL V, 5 aparate foto Orizont Amator D

1. **Elena Pitrop** —sat Grindaşi, com. Valea Măcrişului, jud. Ilfov
2. **Teodor Căpriş** — Oradea
3. **Ilie Stoleru** — Bucureşti

4. **Ion Pelcessky** — Bucureşti
5. **Niculae Ionescu** — Bucureşti

PREMIUL VI, 5 stilouri Pelikan

1. **Anca Iacob** — Craiova
2. **Doina Petrescu** — com. Făget, jud. Timiş
3. **Alexandru Caramba** — Aiud
4. **Ana-Maria Arghişan** — Tîrgu Mureş
5. **Liliana Simionescu** — Medgidia

PREMIUL VII, 5 aparate foto Smena Symbol

1. **Viorica Cocoreanu** — Vatra Dornei
2. **Neculai Huştiu** — Bacău
3. **Camelia C. Pârleci** — Paşcani
4. **Ewald Florh** — Timişoara
5. **Corneliu Strat** — Suceava

PREMIUL VIII, 5 aparate foto Smena 8 M

1. **Laurenţiu L. Theodoru** — Sibiu
2. **Luminiţa-Anca Vlad** — Brăila
3. **Elena Mînzatu** — Bucureşti
4. **Gheorghe P. Antoci** — sat Traian, com. Săbăoani, jud. Neamţ
5. **Paulina Dogaru** — Bucureşti

PREMIUL IX, 10 albume foto

1. **Nicolae Dumitrescu** — Brăila
2. **Vasile Câmpan** — Baia Mare
3. **Elena Cazacu** — Brăila
4. **Grigore I. Zăgrean** — Com. Şieu-Magheruş, jud. Bistriţa Năsăud
5. **Mircea C. Teodorescu** — Bucureşti
6. **Mihai Bogdan** — Caransebeş
7. **Dominuţ I. Pădureanu** — Constanţa
8. **Petru Ormenişan** — Braşov
9. **Gheorghe I. Ghencea** — Piteşti
10. **Ştefan Pătraşcu** — Craiova

PREMIUL X, 10 truse stilou Sirius

1. **Mihai Filimon** — Miercurea Ciuc
2. **Elena Vâjâianu** — Galaţi
3. **Dan Iviciu** — Ploieşti
4. **Dan Ionescu** — Satu Mare
5. **Matei Tundrea** — Tîrgu Jiu
6. **Viorel Marius Ciorolanu** — Feteşti
7. **Romulus Burz** — Timişoara
8. **Elena Ilie** — Reşiţa
9. **Ioan E. Lungu** — Focşani
10. **Hermina Halas** — Oradea

PREMIUL XI, 15 abonamente pe un an la Magazin istoric

1. **Dumitru Covalschi** — Cîmpia Turzii
2. **Ioan Dănescu** — Cluj-Napoca
3. **Nicolae Jilac** — Oţelul Roşu
4. **Vasile Rebreanu** — com. Chiuza Mare, jud. Bistriţa-Năsăud
5. **Vasile Teodosiu** — Bucureşti
6. **Victor C. Pavel** — Iaşi
7. **Elena Nicolae** — Bucureşti
8. **Ioan Durac** — Timişoara
9. **Isac Poliak** — Oţelul Roşu
10. **Octavian Popa** — Iaşi
11. **Gheorghe Şoiman** — Slănic, jud. Prahova
12. **Mihai I. Rădulescu** — Brăila
13. **Ştefan Zacornea** — sat Orzeni, com. Holboca, jud. Iaşi
14. **Gheorghe I. Dumitraşcu** — Craiova
15. **Ion Lăzărolu** — Bucureşti

PREMIUL XII, 30 abonamente pe 6 luni la Magazin istoric

1. **Ruxandra Manta** — com. Roşia Montană, jud. Alba
2. **Dorin C. Budrugea** — Piteşti
3. **Gavril Marian Sapon** — Cluj-Napoca
4. **Nica Cociuba** — com. Tîrnova, jud. Arad
5. **Dimitrie Dungeanu** — Suceava
6. **Traian Nistor** — Sibiu
7. **Doina Diaconu** — Bacău
8. **Elisabeta Bîzgă** — Bucureşti
9. **Alexandrina Zvâncă** — Iaşi
10. **Leontina Luca** — Iaşi
11. **Ion A. Bănescu** — com. Moroeni, jud. Dîmboviţa
12. **Ioniţă Pătrăşcoiu** — sat. Arsurile, com. Schela, jud. Gorj
13. **Ana Angelescu** — Ploieşti
14. **Iliuţă Burcă** — Dej
15. **Ioan Ţoc** — Hunedoara
16. **Virginica Dimitru** — Tecuci
17. **Martin Bolovedea** — Reşiţa
18. **Horia Stănescu** — Bucureşti
19. **Doina Mureşan** — Mediaş
20. **Nicolae Sima** — com. Hălmagiu, jud. Arad
21. **Andrei Potra** — Baia Mare
22. **Minodora Andriescu** — Fălticeni
23. **Vasile Dudeanu** — Bucureşti
24. **Bogdan Paşcău** — Tecuci
25. **Octavian Băleş** — Turda
26. **Simona-Iuliana Brădăţan** — Bucureşti
27. **Magdalena Margareta Szaraz** — Timişoara
28. **Nicolae Ghiţă** — com. Dragodana, jud Dîmboviţa
29. **Ion I. Oprea** — Ploieşti
30. **Gheorghe Şerban** — Tîrgovişte

POSTA MAGAZIN ISTORIC

DRAGOŞ A GĂSIT PĂMÎNT LOCUIT

IAN SANDU, *din* Bucureşti, *ne trimite o copie după un hrisov al mitropolitului Veniamin Costache al Moldovei, datat* 1814 Ghenar [ianuarie] *în care este cuprinsă şi o parte referitoare la descălecatul Moldovei (nr. 3/1978). Învăţatul moldovean combătea teza că Dragoş şi ortacii săi ar fi venit într-o ţară nepopulată,* subliniind o dată mai mult continuitatea poporului nostru pe ac st teritoriu.

Din istoriile vechi dintre care se dovedeşte, că încă mai înainte de venirea rămlenilor în părţile acestea în zilele Împăraţilor Domeţian şi Traian pămîntul Daciei au fost lăcuit de norod, cum şi după ce au intrat sub stăpînirea rămlenilor nu puţin norod de locuitori pătimea după vreme de năvăliri despre neamuri străine şi dintru această pricină unii năzuiau în părţile munţilor fiind locuri tari spre a se putea apăra... Şi că pămîntul acesta au fost deapururea lăcuit şi mai ales în părţile munţilor, acestea din istoricii cei mai vestiţi se dovedeşte, după cum Domnul Dimitrie Cantemir Voevod istoriseşte... cum că Dragoş Voevod fiul lui Bogdan Voevod au trecut peste munţi spre răsărit... au coprins locurile şi satele pe care le au lăsat moşinaşii vechi.

Aceste pe scurt istorisindu-le Domnul Cantemir iar obştiasca istorie care s-au alcătuit din adunarea celor mai înţelepţi istorici în Bretania în istorisirea pentru pămîntul Daciei arată cum că Dragoş Voevod viind au găsit pămîntul lăcuit... Iată dar dintre aceste istoricii lămurit se dovedeşte cum că pămîntul acesta n-a fost lipsit de lăcuitori şi că mult mai înainte de venirea lui Dragoş Voevod atît în Făgăraşi, cît şi în Maramorăşi, cît şi în părţile de jos a Oltului şi în pămîntul Moldovei stăpînia Voevozii număr nu puţin de lăcuitori, mai ales în părţile munţilor. Şi Dragoş n-au descălicat pămîntul Moldovei pustiu...

BĂLCESCU LA BUZĂU

Colonel (r.) CONSTANTIN CRISTEA, *din* Buzău, *ne trimite o evocare* a celor două întîlniri ale marelui revoluţionar de la 1848 (nr.6/1979) cu oraşul Buzău.

În 1843, fiind informat că la Episcopia Buzăului se află o valoroasă bibliotecă, Nicolae Bălcescu a sosit în oraş, fiind găzduit într-una din chiliile aşezămîntului. Aici l-a cunoscut pe Gheorghe Tattarescu, elev al şcolii de zugravi, care funcţiona în incinta Episcopiei.

În timpul revoluţiei din 1848, Bălcescu s-a aflat iarăşi în Buzău, controlînd modul în care funcţiona administraţia lo ală.

Pentru a marca prima prezenţă la Buzău a fruntaşului revoluţionar, în anii socialismului s-a pus o placă memorială, din bronz, pe zidul de la intrarea în incinta Episcopiei, cu următoarea inscripţie: *În această clădire a poposit marele revoluţionar şi istoric Nicolae Bălcescu în anul 1843, pentru a cerceta fosta bibliotecă documentară a Episcopiei şi a revenit la 22 iunie 1848, luînd măsuri energice pentru reuşita revoluţiei.*

DIN NOU DESPRE VICINA

Revista dv. mi-a trezit interesul deosebit nu numai pentru a învăţa, cunoaşte şi a iubi istoria dar, totodată, şi pentru a încerca eu însumi să pătrund tainele descifrării unor probleme încă neclare, controversate din istoriografia românească, *ne scrie* EUGEN DRĂGOI, *din* Galaţi. Neofit într-ale scrisului şi istoric amator, *după cum mărturiseşte d-sa, ne trimite ample* Consideraţii pe marginea relatărilor din *Alexiada* privind localizarea Vicinei.

Analizînd informaţii din scrierea Annei Comnena, corespondentul nostru gălăţean subscrie la ipoteza formulată de P. Diaconu (nr. 11/1974) conform căreia cetatea Vicina ar fi fost la Păcuiul lui Soare. Pe această insulă dunăreană, *scrie cititorul nostru,* şi-a durat existenţa Vicina timp de patru secole, ajungînd la o înflorire deosebită, pînă cînd, în urma evenimentelor care s-au succedat, locul ei a fost preluat, în sec. XV, de un alt oraş de pe Dunăre, de astă dată în nordul Dobrogei – Chilia bizantină.

MEDALIE TUDOR VLADIMIRESCU

În 1921, cu prilejul centenarului revoluţiei condusă de Tudor Vladimirescu (nr. 6/1980) a fost bătută o medalie comemorativă. Confecţionată din bronz patinat cu diametrul de 60 mm, ea a fost lucrată pentru Societatea medalistică română de modelatorul L. Hujer, din Viena.

Publicînd cele două imagini (avers şi revers) ale medaliei, comunicate de colaboratorul nostru ION BUTUM, *din* Timişoara, *reînnoim propunerea către cititorii noştri*

posesori ai unor piese numismatice, medalii, insigne precum şi a altor documente iconografice cu valoare istorică să ni le comunice, în vederea unei eventuale publicări în revistă.

Precizăm că nu primim documente originale (decît pe răspunderea corespondenţilor), cititorii noştri fiind rugaţi să ne trimită copii fotografice sau xerox.

NEPLĂCERI REZOLVATE

Abonaţii MARIN VASILESCU, *din* com. Ludeşti, jud. Dîmboviţa; ION ISAC, *din* com. Răchitoasa, jud. Bacău, *şi* GAVRIL ANTONESI, *din* com. Vatra Moldoviţei, jud. Suceava, *ne-au semnalat neprimirea unor*

POSTA MAGAZIN ISTORIC

numere din Magazin istoric. *Am transmis sesizările lor Direcției generale a poștelor și telecomunicațiilor. Ca și în alte rînduri, aceasta a rezolvat operativ și eficient sesizările cititorilor noștri, după cum aflăm din scrisoarea de răspuns semnată de directorul general adjunct dr.* Virgil Șchiopirlan.

Reținem, totodată, din scrisoarea Direcției județene de poștă și telecomunicații Bacău (director ing. Th. Nicolau, *șef secție* M. Gorgos) *adresată abonatului* Ion Isac: Cerem scuze pentru neplăcerea produsă și vă rugăm ca și pe viitor să ne sesizați orice nemulțumire privind buna deservire cu prestații P.T.T.R.

PE SCURT

GHEORGHE OSTĂCIOAIA, *din* București: *mulțumiri pentru* cele două articole decupate din ziare vechi.

ION V. BARAOANĂ, *din* com. Drăcșenei, jud. Teleorman, *cursant anul IV, istorie, prin corespondență, al Universității cultural-științifice București; adresați-vă Muzeului județean de istorie din Alexandria; felicitări pentru ciclul de tablouri de inspirație istorică.*

D. ȘTEFĂNESCU, *din* București; IOANA PAULESCU, *din* Măcin; *Z.* TEODORESCU, *din* Pitești: *pentru procurarea lucrărilor prezentate în cadrul rubricii* Cărți sosite la redacție, *adresați-vă librăriei* Cartea prin poștă, *str. Pitar Moș, nr. 5, București.*

Ing. RADU DOBRE, *din* Sf. Gheorghe, jud. Covasna, *ne relatează că în munții din satul Bățanii mici, com. Bățanii mari, jud. Covasna, se află* o construcție curioasă, un fel de șosea strategică care se numește *Drumul romanilor.*

GH. BALICA, *din* Tîrgoviște: *mulțumiri pentru extrascle* dintr-un vechi calendar.

TIPĂRITURILE BIBLIOTECII „ASTRA"

Citind în nr. 7/1980 despre studiul privind cartea românească sibiană, întreprins de două cercetătoare din cadrul Bibliotecii „Astra" din Sibiu, aș dori să cunosc ce publicații au apărut sub egida acestei cunoscute instituții culturale transilvănene, *ne solicită* AUREL PANAITESCU *din* București.

Bogata activitate de cercetare și valorificare a fondurilor și colecțiilor Bibliotecii „Astra", întreprinsă de colectivul de cercetători din cadrul ei a fost concretizată, numai în deceniul 1969-1979, prin editarea a 36 lucrări bibliografice. Semnalăm cîteva titluri (aflate și în fotomontajul de mai jos, foto: Fred Nuss); Elena Dunăreanu, Mircea Avram — Războiul de independență oglindit în presa sibiană; *Lucian Cornea* — Cartea străină veche în Bi-
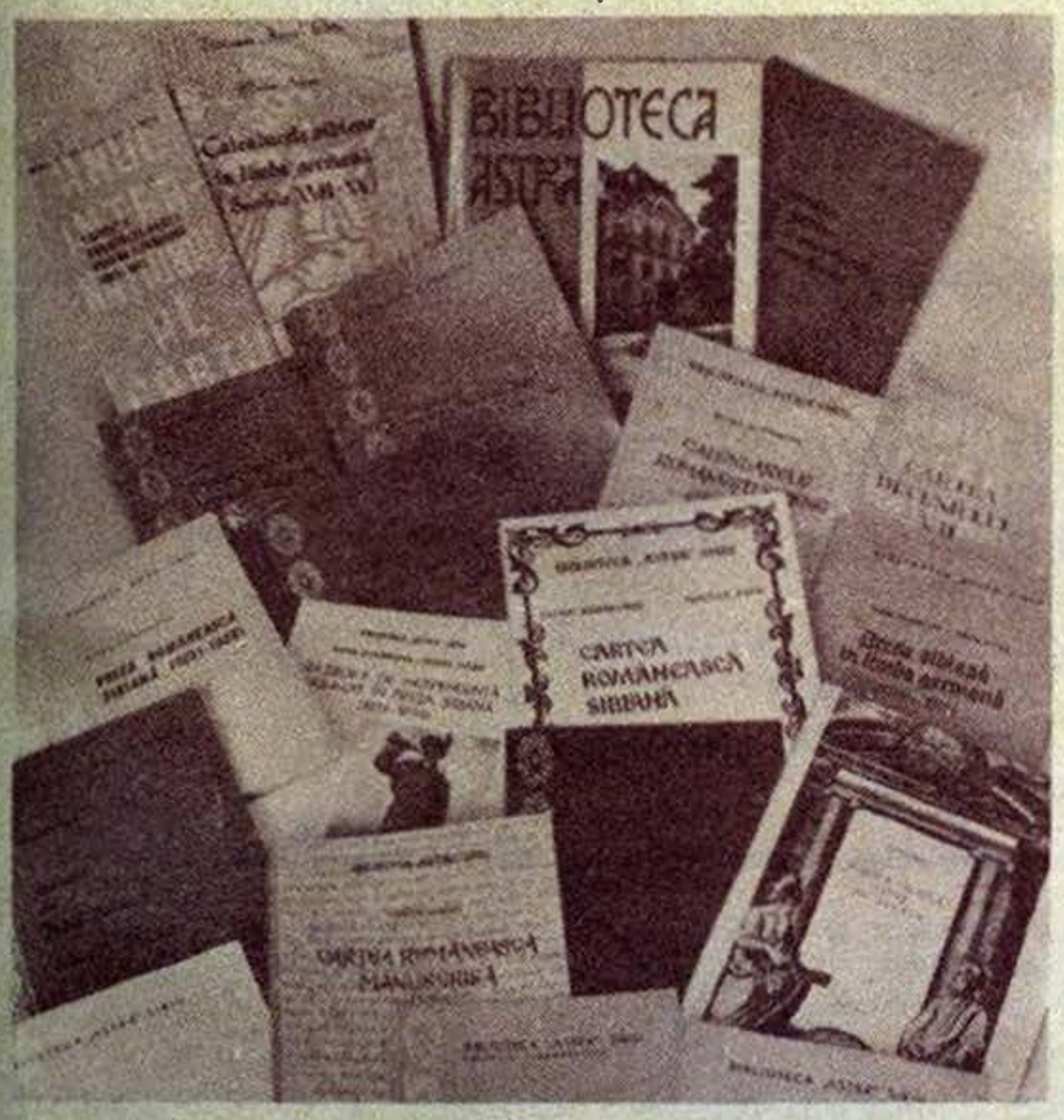
blioteca „Astra" (sec. XVI-XVII); *Mircea Avram* — Calendare sibiene în limba germană (sec. XVII-XX); *Elena Dunăreanu* — Literatura în *Telegraful Român* (1853-1973), *precum și albumele iconografice:* Colaboratorii Luceafărului, Pagini de istorie, Personalități feminine.

POTOP DE VREME FOARTE GREA

Pe marginea articolului Cartea românească în spațiul românesc *(nr. 12/1979), prof.* CORNEL TEȘCULĂ, *din* com. Vînători, jud. Mureș, *ne trimite o însemnare din anul 1836 într-o străveche limbă românească înregistrînd pe un protocol bisericesc din comuna sa un fenomen meteorologic deosebit:* S-au întîmplat un potop de vreme foarte grea, cît au bătut piatra foarte tare multe hotarc și ghiața a fost și ca oul de găină. Martie, aprilie, acelea 2 luni au fost de mijloc tot binișor, dar în mai a fost toate bine de foarte s-au bucurat oamenii. Dară la lunile cele de vară, la iunic, iulic pentru acelea 2 luni mai nice o zi n-a contenit ploaia și tocmai la iulie 12, ziua după amiază a fost un puvoi [șuvoi] cît o venit valea și părăuăle cît o stricat toate podurile, cît o fost mare minune. Și tocma și valea noastră care vine pe lîngă eclejia noastră a stricat gardu și l-a dus pe o salcie cu funie cu tot, că l-a fost legat ca să nu-l ducă și grădina valea a rupt mult și a stricat legumile foarte tare.

ACUL CLEOPATREI

Citind articolul *Alexandria — metropola dintre două mări* (nr. 9/1976) mi-am amintit că am citit, cu ani în urmă, despre un monument — *Acul Cleopatrei*. Aș dori unele amănunte despre acest vestigiu, *ne solicită* DUMITRU STĂNESCU, *din* București. *Acul Cleopatrei este numele dat unui vechi obelisc egiptean, de granit roșu, înalt de 22 metri și având diametrul, la bază, de 2 m. Forma sa alungită, asemănătoare cu un ac, a determinat originalul nume. Descoperit la Alexandria, obeliscul a fost transportat, în 1880, la New York.*

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

CONSTANTIN PREDA, str. Izvorul mic. nr. 705, com. Varbilău, jud. Prahova, *solicită: nr. 1,4,7/1967; 7, 8/1969; 11/1970; 1/1971; 3,6,11/1972.*

LORENA-CARMEN POPESCU, str. A.D. Xenopol, nr. 11, București, *solicită: nr. 1,5/1967.*

C. MIHĂILESCU, str. Țepeș vodă, nr. 133, ap. 5, București, *solicită: nr. 2/1979; oferă: nr. 1, 5/1968; 10/1971: 7/1972: 3, 12/1973, 9, 11/1974; 7-9/1975; 1-5, 10-12/1977; 1/1979.*

ADOLF SIGLER, bd. Leontin Sălăjan, nr. 43, bl. D-1, ap. 1, București, *solicită: nr. 6/1967.*

VASILE POPA, str. Al. Golescu, nr. 9, Focșani, jud. Vrancea, *solicită: nr 1-3, 8-9/1967; 1/1968; 10, 12/1972; 9/1973; 10/1974; 10/1975; 3-5, 7/1976, 8, 11/1978; oferă: nr. 1, 10/1969; 3, 5, 10/1970; 11/1974; 6/1976.*

IOAN P. POPA, com. Remetea, jud. Bihor, *solicită: nr. 5-7/1979; oferă: nr. 1, 3-5, 7-9/1967; 1, 3, 5, 6, 11, 12/1968.*

ILIE COICEA, șoseaua Giurgiului, nr. 104, bl. A, sc. I, ap. 7, București, *oferă colecția completă.*

ION GÎRCEAG, Calea București, nr. 97, bl. 23, sc. C, ap. 27, Brașov, *oferă colecția completă.*

PETRU FLORESCU, str. Clușca, nr. 13, Bistrița, jud. Bistrița-Năsăud, *oferă: nr. 2, 6, 7/1974; 1/1975; 2-4, 6/1977; 5/1978; 4, 7/1979.*

talon
de participare
la concursul
magazin
istoric 1980
ediția a II-a
3

CONTENTS (Romanian History) The XV-th International Congress of Historical Sciences ● President Nicolae Ceauşescu's Message ● Bucharest — Capital of World Historiography ● The Message of the Congress ● C. BODEA 1894. A Colombian Diplomat's Solidarity with the Transylvania Romanians ● R. ROSETTI Reminiscences ● FL. MARINESCU Daclan citadels — Polovragi ● M. MUŞAT The Viena Diktat ● E. STOIAN The City of Bran and Vlad Ţepeş's Destiny ● L. ROTMAN 1866. A Project for the Romanian Reunification ● M. MILIN, A. POPESCU Şerban Cantacuzino's Death

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Le XV-ème Congrès International des sciences historiques ● Le Message du Président Nicolae Ceauşescu ● Bucarest — la capitale de l'historiographie mondiale ● Le Message du Congrès ● C. BODEA 1894. Un diplomate colombien solidaire avec les Roumains de Transylvanie ● R. ROSETTI Mémoires ● FL. MARINESCU Cités daciques — Polovragi ● M. MUŞAT Le Diktat de Vienne ● E. STOIAN La Cité Bran et le destin de Vlad Ţepeş ● L. ROTMAN 1866. Un projet de réunification des pays roumains ● M. MILIN, A. POPESCU La Fin de Şerban Cantacuzino

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) XV-ый Международный конгресс исторических наук ● Послание президента Николае Чаушеску ● Бухарест — столица мировой историографии ● Послание конгресса ● К. БОДЯ 1894. Колумбийский дипломат солидарный с трансильванскими румынами ● Р. РОСЕТТИ Воспоминания ● ФЛ. МАРИНЕСКУ Дакийские крепости — Половрадж ● М. МУПІАТ Венский диктат (1940) ● Э. СТОЯН Крепость Бран и судьба Влада Цепеша ● Л. РОТМАН 1866. Замысел воссоединения румынских стран ● М. МИЛИН, А. ПОПЕСКУ Кончина Шербана Кантакузино

INHALT (Rumänische Geschichte) Der XV. Internationale Historikerkongress ● Die Botschaft des Präsidenten Nicolae Ceauşescu ● Bukarest — die Hauptstadt der Weltgeschichtsschreibung ● Die Botschaft des Kongresses ● C. BODEA 1894. Ein kolumbischer Diplomat solidarisch mit den transsilvanischen Rumänen ● R. ROSETTI Erinnerungen ● FL. MARINESCU Dakische Burgen — Polovragi ● M. MUŞAT Das Wiener Diktat ● E. STOIAN Die Burg Bran und das Schicksal von Vlad Ţepeş ● L. ROTMAN 1866. Ein Plan zur Wiedervereinigung der rumänischen Länder ● M. MILIN, A. POPESCU Das Ende von Şerban Cantacuzino

SUMARIO (Historia rumana) El XV° Congreso Internacional de ciencias históricas ● El mensaje del presidente Nicolae Ceauşescu ● Bucarest — capital de la historiografía mundial ● El mensaje del Congreso ● C. BODEA 1894. Un diplomatd colombiano solidario con los rumanos de Transilvania ● R. ROSETTI Recuerdos ● FL. MARINESCU Fortalezas dacias — Polovragi ● M. MUŞAT El diktat de Viena ● E. STOIAN La fortaleza de Bran y el destino del príncipe Vlad el Empalador ● L. ROTMAN 1866. Un plan de reunificación de los principados rumanos ● M. MILIN, A. POPESCU El fin de Şerbau Cantacuzino

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti
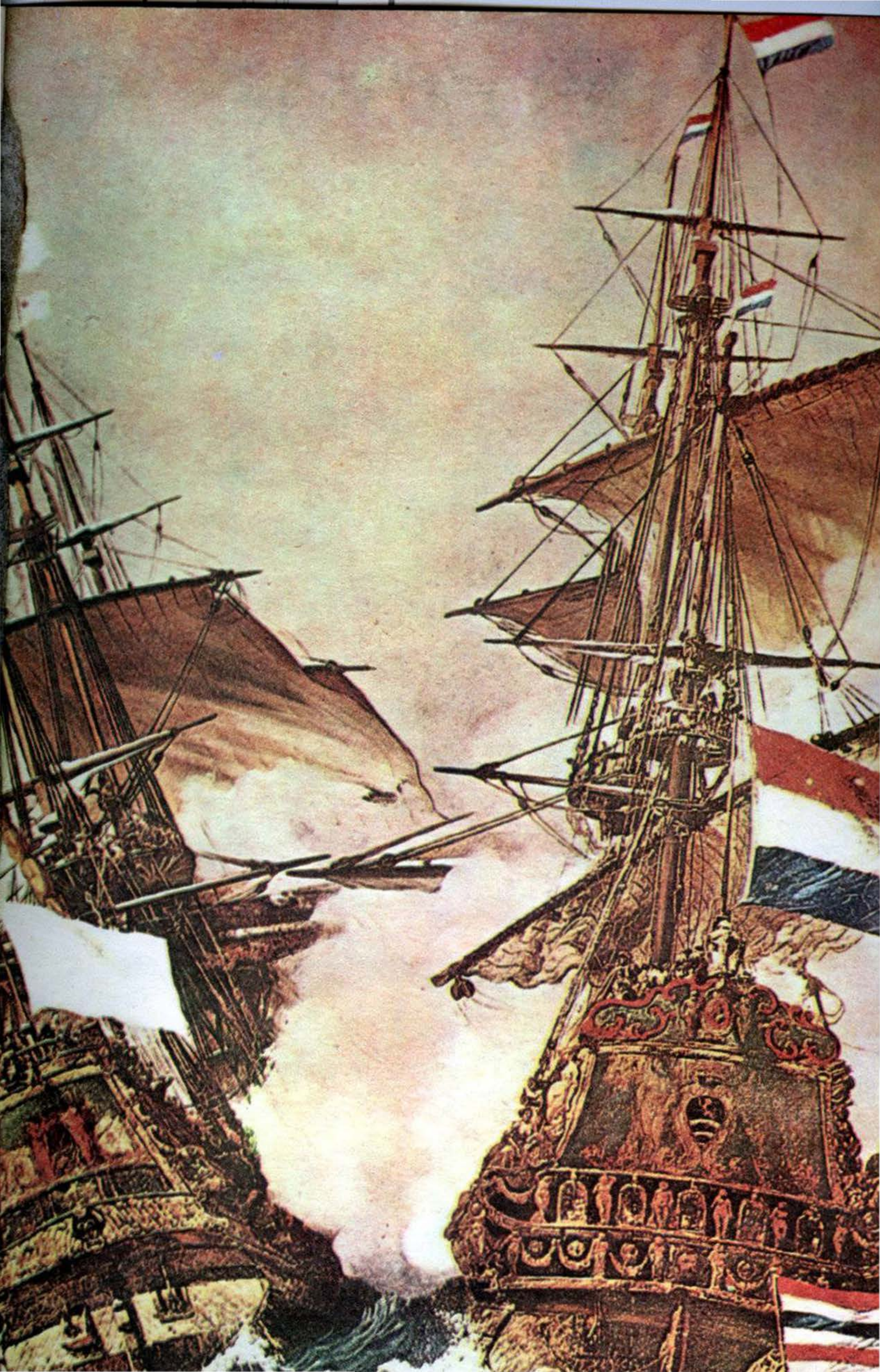
42 427